

TAPIO KAASALAINEN, TARU LEHTINEN,
MALIN MOISIO, MARKKU HEDMAN

IKÄÄNTYNEIDEN TEHOSTETTU PALVELUASUMINEN

Tilallisten ratkaisujen tehokkuudesta ja toimivuudesta

Tampereen teknillinen yliopisto
Arkkitehtuurin laboratorio, Asuntosuunnittelu
COMBI-hanke, Tampere 2018

TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO

TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO
Arkkitehtuurin laboratorio
Asuntosuunnittelu
Julkaisu nro 33

TAMPERE UNIVERSITY OF TECHNOLOGY
School of Architecture
Housing Design
Publication no 33

TAPIO KAASALAINEN, TARU LEHTINEN, MALIN MOISIO, MARKKU HEDMAN

IKÄÄNTYNEIDEN TEHOSTETTU PALVELUASUMINEN
Tilallisten ratkaisujen tehokkuudesta ja toimivuudesta

COMBI-HANKE

ISBN 978-952-15-4286-2
ISSN 2242-4598

ESIPUHE

Laitoshoidon purkamisen ja väestön vauhdikkaan ikääntymisen myötä ikääntyneiden palveluasuminen on ollut ja on yhä voimakkaasti muutoksessa. Eri-tyistä painetta kohdistuu kaikkein huonokuntoisimmille suunnatun tehostetun palveluasumisen toteuttamiseen kustannus- ja resurssitehokkaasti, mutta samalla kuitenkin hyvinvoinnin ja laadukkaan elämän edellytykset säilyttäen. Edeltävän yhdistelmän toteutuminen edellyttää kokonaisvaltaisen huolellista suunnittelua, joka ei tarpeiden muuttuessa voi nojata pelkästään totuttuihin käytäntöihin. Tämän julkaisun tavoitteena on ollut tarkastella ikääntyneiden tehostetun palveluasumisen vakiintuneita tilallisia ja toiminnallisia ratkaisuja sekä esittää periaatetasoisia kehityskkeinoja niitä koskien.

Tämä julkaisu on laadittu Tampereen teknillisen yliopiston (TTY) Arkkitehtuurin laboratoriossa Asuntosuunnittelun tutkimusryhmässä (ASUTUT). Tutkimus on toteutettu vuosina 2015–2018 osana TTY:n vetämää ja Tekesin (Business Finland) rahoittamaa COMBI-hanketta (Comprehensive Development of Nearly Zero-Energy Municipal Service Buildings), jonka tavoitteena on ollut tarkastella palvelurakennusten energiatehokkuuden parantamista lähes nollaenergiatasoon kokonaisvaltaisesti. Tämä julkaisu kuuluu COMBI-hankkeen Arkkitehtonisten ratkaisujen vaikutus energiatehokkuuteen -työpakettiin (WP2) palvelurakennusten nykyratkaisujen tilaa ja kehitystarpeita kartoittavaan osuuteen. Julkaisu kytkeytyy laajempaan hankekokonaisuuteen tilallista ja toiminnallista tehokkuutta sekä elinympäristön laatua painottavan näkökulmansa kautta, minkä lisäksi tässä osiossa muodostettuja tehostetun palveluasumisen tilallisia tyyppimalleja on hyödynnetty muiden tutkimusosioiden laskentatarkasteluissa.

Julkaisun laatijoiden puolesta haluan kiittää COMBI-hankkeen vastuullista johtajaa Juha Vinhaa, projektipäällikkö Anssi Laukkarista sekä kaikkia COMBI-hankkeen rahoittajia, jotka mahdollistivat projektin toteuttamisen. Eriyksiitokset aktiivisesta osallistumisesta työpakettimme kokouksiin kuuluvat Tero Wémanille Arkkitehtipalvelu Oy:ltä, Pirkko Pihlajamaalle ja Kari Kallioharjulle TAMK:lta, Juhani Heljolle ja Olli Teriölle TTY:ltä sekä Jarmo Mäenpäälle Uponor Suomi Oy:lta.

Joulukuu 2018
Tapio Kaasalainen

SISÄLLYS

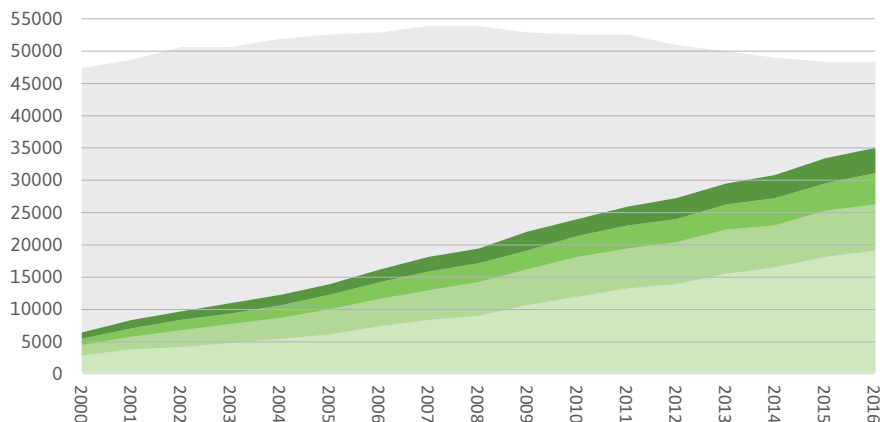
ESIPUHE	III	3.3. TILAVALIKOIMA JA -SIJOITTELU RYHMÄKOTIYKSIKÖSSÄ.....	21
SISÄLLYS.....	V	3.4. TILAMITOITUS JA -SUUNNITTELU RYHMÄKOTIYKSIKÖSSÄ.....	24
1. JOHDANTO.....	1	3.4.1. Asunnot	26
1.1. JULKAISUN TAVOITTEET JA RAKENNE	3	3.4.2. Asukkaiden yhteiset tilat	29
1.2. COMBI-HANKE	4	3.4.2.1. Yhteinen oleskelu	30
2. RAJAUS JA TARKASTELUTAPA.....	5	3.4.2.2. Keittiö ja ruokailu.....	35
2.1. LÄHDEAINEISTO.....	6	3.4.2.3. Hygienia	37
2.2. TYPOLOGISEN JAOTTELUN PERIAATTEISTA	6	3.4.3. Henkilökunnan tilat.....	40
2.2.1. Tyypimallien muodostaminen.....	8	3.4.3.1. Vaatehuolto.....	40
3. NYKYISET SUUNNITTELURATKAISUT JA KEHITYSTARPEET	11	3.4.3.2. Toimistot, kansliat ja sosiaalityilat	42
3.1. TILAVALIKOIMA JA -SIJOITTELU RAKENNUSTASOLLA.....	14	3.4.3.3. Varastotilat	45
3.2. RYHMÄKOTIYKSIKÖIDEN YLEISET PIIRTEET	17	3.4.4. Kulku- ja aulatilat.....	47
3.2.1. Yksikön koko	17	4. YHTEENVETO.....	51
3.2.2. Kodinomaisuus.....	18	4.1. TULOSTEN SOVELLETTAVUUS.....	53
3.2.3. Joustavuus	20	4.2. JATKOTUTKIMUSAIHEITA	54
		5. LÄHTEET	57
		5.1. KIRJALLISUUSLÄHTEET	58
		5.2. KUVALÄHTEET	62

1. JOHDANTO

Väestö ikääntyy Suomessa ja koko Euroopassa vauhdilla ja tulee näin tekemään vielä pitkään. Erityisesti kaikkein vanhimpien, eläkeiän pitkälti ylittäneiden henkilöiden osuus tulee kasvamaan merkittävästi: 80 vuotta täyttäneiden määrän on ennustettu yli kaksinkertaistuvan vuoteen 2050 mennessä. (Eurostat, 2015.) Ihmiset elävät pidempään ja ovat keskimääräisesti toimintakykyisempiä, mutta tästä huolimatta ainakin Suomessa yli 85-vuotiaiden liikkumiskyky ja päivittäisistä toiminnoista suoriutuminen on jopa huonontunut 1970–80-lukujen taitteesta (Tuorila, 2014). Asumispalveluiden käyttäjien keski-ikä nousee erityisen huomattavaa lisäystä voidaan odottaa juurikin huonokuntoisimpien määrään (Kivelä, 2006).

Väestörakenteen muutoksen ohella myös ikääntyneiden asumispalveluiden rakenne on muutoksessa. Ikääntyneiden tehostetun palveluasumisen asiakasmäärä on noin viisinkertaistunut vuosina 2000–2016 (ks. kuva 1.a). Samana aikana vanhainkotien pitkäaikaisasiakkaiden määrä on pudonnut noin kolmannekseen ja terveyskeskusten puoleen. (THL, 2017.) Laitoshoitoa karsittaessa ja väestön ikääntyessä tehostetun palveluasumisen osuus asumispalveluista ja käyttö kokonaisuudessaan ovat siis nousseet merkittävästi. Tehostetun palveluasumisen määrällisen tarpeen kehityksestä on lisäksi esitetty lukuisia ennusteita tai mahdollisia skenarioita, joissa kaikissa kasvu on voimakasta (Vaarama & Voutilainen, 2002; Anderson, 2007; Tuorila, 2014) Vastaavaa kehitystä vastaavine haasteineen tapahtuu myös muualla, erityisesti länsimaissa; esimerkkeinä Yhdysvallat (Abrahamson et al., 2013), Norja, Ruotsi ja Tanska (Daatland et al., 2015). Palveluasumisen määrän lisääntyessä voidaan katsoa sen laadukkaan toteuttamisen muodostuvan entistä tärkeämmäksi. Toisaalta henkilöstöresurssien rajallisuus ja taloudelliset näkökulmat tekevät tämän laadun saavuttamisesta yhä hankalampaa. Näin ollen tilallisilta ja toiminnallisilta ratkaisuilta vaaditaan enenevässä määrin tehokkuutta, joka on edelleen onnistuttava saavuttamaan asukkaiden elinympäristön tai henkilökunnan työympäristön laadun kärsimättä.

KUVA 1.a. Tehostetun palveluasumisen pitkäaikaisasiakkaiden määrä Suomessa ikäluokittain suhteessa muihin asumispalveluihin (tavallinen palveluasuminen, vanhainkodit, ja terveyskeskusten pitkäaikaishoito) (THL, 2017). Huom. säännöllinen kotihoito ei ole mukana lukemissa. Sen asiakasmäärä on esitetyllä aikavälillä noussut noin 16 000:sta 32 000:een.

- Tehostettu palveluasuminen, 85+ v.
- Tehostettu palveluasuminen, 75–84 v.
- Tehostettu palveluasuminen, 65–74 v.
- Tehostettu palveluasuminen, 65–74 v.
- Muut asumispalvelut, 65+ v.

Lähtökohtainen, kokemuspohjainen arvio ja oletamus tutkimuksen taustalla oli, että ikääntyneiden tehostetun palveluasumisen tilalliset ja toiminnalliset ratkaisut ovat nykyisin hyvin vakiintuneita. Tämä kanta sai myös tukea tutkimuksen yhteydessä suoritetusta kirjallisuuskatsauksesta. Esimerkiksi Tuorila (2014) mainitsee valmiiden, konseptoitujen suunnitteluratkaisujen korostuvan erityisryhmien palveluasumisen toteuttamisessa. Nämä pakettiratkaisut esitetään vastakohtana tapauskohtaisesti räätälöidyille tilaratkaisuille. Palviainen (2008) huomioi niin ikään erityisesti ikääntyneiden palveluasumisen kohteissa näkyvän tyypologisen yksinkertaistumisen. Kaikista ikääntyneiden palveluasumisen muodoista varsinkin tehostetun palveluasumisen ratkaisumallien on useasti todettu ajautuneen hyvin yksinkertaistuneiksi ja itseään toistaviksi, niin Suomessa kuin muuallakin (Barnes, 2006; Nord, 2011; Tuorila, 2014).

Fyysisellä ympäristöllä on, kuten odottaisikin, havaittu olevan merkittävä yhteys tehostetun palveluasumisen asukkaiden hyvinvointiin. Ympäristön puutteiden on todettu korreloivan asukkaiden levottoman käyttäytymisen kanssa. Lisäksi levottomuus tavallisesti yleistyy fyysisten ja kognitiivisten kykyjen heikkenemisen myötä. (Sloane et al., 1998.) Tämän valossa tehostetussa palveluasumisessa, jossa asukkaiden toimintakyky on heikko ja elinympäristö suppea, fyysisellä ympäristöllä voidaan olettaa olevan hyvinvoinnin suhteen erityisen suuri vaikutus.

Periaatetasolla tehostetun palveluasumisen tarkoituksena on korvata laitosmaisia vanhainkoteja ja terveyskeskusten vuodeosastoja kodinomaisemmilla ratkaisuilla. Kuitenkin esimerkiksi Daatland et al. (2015) huomauttavat käytännön toteutuksen olevan monesti samaa vanhaa uudella nimellä – näin ainakin laitoshoidosta 1987 ja 1992 virallisesti luopuneissa Tanskassa ja Ruotsissa. Tämän tutkimuksen aineistoon kuuluvien ryhmäkotien suunnitteluratkaisujen perusteella käytännön ero on paikoittain häilyvä Suomessakin.

1.1. JULKAISUN TAVOITTEET JA RAKENNE

Tässä julkaisussa huomion painopiste on erityisesti ikääntyneiden tehostetun palveluasumisen tilallisissa ja näihin liittyen toiminnallisissa ratkaisuissa. Tilasuunnitteluun katsotaan sisältyväksi pohja- ja rakennusmassatasoisten tarkasteluiden lisäksi myös aukotus, joka on erottamattomasti sidoksissa tilojen käyttöön.

Tavoitteena on ollut kirjallisuuden ja olemassa olevien kohteiden pohjalta tunnistaa nykyiset vakiintuneet suunnittelumallit sekä arvioida kriittisesti niiden tehokkuutta ja toimivuutta. Lisäksi julkaisussa esitetään kehitysperiaatteita suunnitteluun peilaten nykyisiä ratkaisuja niin tulevaisuuden kuin jo tämän päivänkin tarpeisiin. Esitettyjä kehitysperiaatteita tarkastellessa on huomioitava, että esimerkiksi pohjapiirrosluonnokset on laadittu havainnollistamaan kulloinkin käsiteltävää seikkaa; näin ollen niitä tulee tulkita kokonaisvaltaisten mallisuunnitelmien sijaan periaatteellisina esimerkkeinä.

Julkaisu on laadittu ensisijaisesti arkkitehtisuunnittelun näkökulmasta, mutta sen kohderyhmää ei ole rajattu tiettyyn ammattikuntaan. Tilallisten ja toiminnallisen suunnitteluratkaisujen haasteiden ja potentiaalin tiedostaminen on tärkeää muun muassa aiheen parissa työskenteleville päättäjille ja asumispalveluiden toteuttajille. Lisäksi useat arkkitehtoniset valinnat vaikuttavat muun muassa rakennetta ja talotekniikkasuunnitteluun, esimerkiksi tavoiteltaessa joustavia tilaratkaisuja. Tämän myötä esitetyt havainnot ja ehdotukset kytkeytyvät myös näiden osa-alueiden erikoissuunnittelijoiden tehtäviin.

1.2. COMBI-HANKE

Tämä julkaisu on laadittu osana Tampereen teknillisen yliopiston (TTY) vetämää COMBI-hanketta (Comprehensive Development of Nearly Zero-Energy Municipal Service Buildings), jossa tarkastellaan kokonaisvaltaisesti palvelurakennusten energiatehokkuuden parantamista lähes nollaenergiatasoon. Palvelurakennuksia hankkeen yhteydessä ovat koulut, päiväkodit, sairaalat ja erityisryhmien palveluasumisen yksiköt. COMBI on osa Tekesin (Business Finland) Innovatiiviset kaupungit (INKA) -ohjelmaa. Hankkeessa on TTY:n lisäksi mukana kahdeksan pirkanmaalaista kuntaa Tampereen johdolla, Helsingin kaupunki, Aalto-yliopisto ja Tampereen ammattikorkeakoulu (TAMK) sekä 37 yritystä.

COMBI-hankkeen keskeisenä tavoitteena on mahdollisimman laaja-alainen tarkastelu lähes nollaenergiapalvelurakennuksiin liittyen. Tällaisessa kokonaisvaltaisessa tarkastelussa otetaan huomioon lähes nollaenergiatason vaatimusten vaikutus rakennuksen arkkitehtuuriin ja tiloihin (WP2), rakennerratkaisuihin ja sisäilmaolosuhteisiin (WP3), talotekniisiin järjestelmiin ja uusiutuvan energiantuotannon ratkaisuihin (WP4) sekä rakentamisen prosesseihin ja rakennuksen ylläpitoon (WP5). Lisäksi hankkeen tavoitteena on parantaa palvelurakennusten energiatehokkuutta siten, että ratkaisut täyttävät myös muut kansalliset vaatimukset ja tavoitteet, joita ovat esimerkiksi korkealaatuisuus, terveellisyys, riskittömyys, taloudellisuus, viihtyisyys, muuntojoustavuus, ympäristöystävällisyys ja pitkäaikaiskestävyys.

Tämä julkaisu kuuluu Arkkitehtonisten ratkaisujen vaikutus energiatehokkuuteen (WP2) -työpakettiin, joka koostuu neljästä tutkimusosiosta: palvelurakennusten energiatehokkuuteen vaikuttavista arkkitehtonisista perusratkaisuista (T2.1), tulevaisuuden energiatehokkaista suunnitteluratkaisuista (T2.2), energiatehokkaan arkkitehtisuunnittelun ohjausmallista (T2.3) sekä arkkitehtonisia ja tilasuunnitteluun liittyviä ratkaisuja käsittelevästä ohjeistuksesta (T2.4). Tässä julkaisussa käsitellään osatehtäviin T2.1 ja T2.2 liittyen ikääntyneiden tehostetun palveluasumisen nykytilaa ja tulevaisuudennäkymiä arkkitehtisuunnittelun näkökulmasta.

COMBI-hankkeessa keskeisiä energiatehokkuudellisia näkökulmia ei totutussa mielessä suoraan käsitellä tässä julkaisussa. Sen sijaan paino on tilallisten ratkaisujen tehokkuudella ja toimivuudella. Näiden kautta edistetään työpaketin muiden osioiden havaintojen mukaisesti arkkitehtuurin keinoista tehokkaimmin myös kokonaisvaltaista, konkreettista energiatehokkuutta (ks. Lindberg et al., 2018 ja Moisio et al., 2018).

Tutkimushankkeen muiden osioiden tulokset ovat osoittaneet arkkitehtuurin merkittävimmän energiatehokkuuspotentiaalin olevan käytön tehostamisessa. Esimerkiksi rakennusmassan muodon vaikutus puolestaan on osoittautunut verraten pieneksi.

2. RAJAUS JA TARKASTELOTAPA

Tutkimuksen tarkastelukohteet on poimittu ensisijaisesti COMBI-hankkeessa mukana olevista kunnista, minkä lisäksi sitä on täydennetty muualta poimituilla kohteilla paremman kattavuuden sekä yleistettävyyden saavuttamiseksi. Tässä luvussa kuvataan tutkimuksessa käytetty aineisto ja sen valinnan periaatteet sekä perusteet. Lisäksi tässä yhteydessä avataan aineiston tarkastelutapaa tämän julkaisun tavoitteiden näkökulmasta.

2.1. LÄHDEAINEISTO

Koska tavoitteena on rakentamisen nykytilan parantaminen, on tarkastelukohteet rajattu 2000-luvulla rakennettuihin tai kattavasti remontoituihin kohteisiin. Lisäksi ylätason rajauksena on käytetty kohteen sijaintia kaupunkiympäristössä ja vähintään kolmea maanpäällistä kerrosta. Jatkuvan kaupungistumisen myötä ihmiset asuvat yhä enemmän urbaaneissa ympäristöissä (Tilastokeskus, 2016b). Tämä ei toki tarkoita pelkkiä keskusta-alueita, mutta jo lähiöissä kaupunkirakenne on paljon maaseutuympäristöä tiiviimpi. Kaupunkiympäristö asettaa omanlaisiaan haasteita arkkitehtisuunnittelulle, kuten esimerkiksi tiiviys, tilatehokkuus ja naapureiden huomioon ottaminen (varjostus, näkymät, pihojen sijoittelu jne.). Tällaiseen ympäristöön tehty tutkimus ja laaditut ratkaisut ovat paremmin sovellettavissa vähemmän rajoitaviin tilanteisiin kuin päinvastoin. Lisäksi tutkimushankkeen erääksi tavoitteeksi oli tämän työpaketin osalta nimetty tiivistyvän kaupunkirakenteen asettamiin haasteisiin vastaaminen.

Kokonaisuudessaan lähdeaineistona tarkasteltiin 30 ryhmäkotiyksiköitä sisältävää ikääntyneiden palveluasumisen kohdetta Suomen kolmesta suurimmasta kaupungista: Helsingistä, Espoosta ja Tampereelta. Kohteet ovat kaupunkien senioriasumisen tietokanavissaan listaamia, ja otos sisältää sekä kunnallisia että yksityisiä asumispalveluntarjoajia. Aineisto koostuu kaupunkien rakennusvalvonnoista kerätyistä rakennuslupavaiheen pääpiirustuksista. Tarkasteluun on poimittu kaikki kohteet, jotka täyttivät edellä kuvatut ehdot ja joista oli saatavilla tarvittava piirustusaineisto. Kaikkiaan tarkasteltuihin 30 kohteeseen kuului 181 maanpäällistä kerrosta (pois lukien vain IV-konehuoneita sisältävät kattokerrokset), 130 ryhmäkotiysikköä, 1590 ryhmäkotiasuntoa ja 1757 ryhmäkodin asukaspaikkaa. Kohteet on listattu oheisessa taulukossa 2.1.a.

2.2. TYPOLOGISEN JAOTTELUN PERIAATTEISTA

Yhtenä tutkimuksen keskeisistä tavoitteista oli ryhmäkotien toistuvien suunnitteluratkaisujen kartoittaminen. Näiden toistuvien ratkaisujen kategorisoimiseksi ja havainnollistamiseksi tarkastelluista kohteista muodostettiin joukko keskimääräistettyjä teoreettisia tyyppimalleja. Tässä alaluvussa esitellään tyyppimallien muodostusperiaatteet perusteluineen. Varsinaiset havainnot suunnitteluratkaisuista käsitellään luvussa 3. Nykyiset suunnitteluratkaisut ja kehitystarpeet.

KOHTEN NIMI	SIJAINTI- KAUPUNKI	PIIRR. VUOSI
Elämäntalo Aaria	Espoo	2009
Folkhälsanhuset i Esbo	Espoo	2009
Hoivakoti Ratina	Tampere	2011
Hopeatien pt	Helsinki	2007
Itäkeskuksen pt	Helsinki	2009
Kannelmäen pt	Helsinki	2010
Keinupuiston palvelukoti	Tampere	2001
Kinaporin mpk	Helsinki	2012
Kontulan mpk	Helsinki	2008
Koskikotikeskus	Tampere	2014
Koukkuniemen Impivaara	Tampere	2011
Koukkuniemen Jukola	Tampere	2011
Koukkuniemen Toukola	Tampere	2015
Kuuselan seniorikeskus	Tampere	2014
Madetojan pt	Helsinki	2005
Mereo Matinkylä	Espoo	2003
Palvelukoti Suvantopiha	Tampere	2005
Palvelukoti Sylvi	Espoo	2000
Pispanlinna	Tampere	2014
Pohjolan palvelukeskus	Tampere	2014
Puistolan pt	Helsinki	2013
Riistavuoren mpk	Helsinki	2012
Roihuvuoren mpk	Helsinki	2009
Rudolfin pt	Helsinki	2004
Ruusuvuoren hoivakoti	Tampere	2012
Syystien mpk	Helsinki	2011
Töölön mpk	Helsinki	2013
Vire Koti Muurala	Espoo	2003
Vire Koti Uuttu	Espoo	2003
Willa Viola	Tampere	2005

TAULUKKO 2.1.a. Tutkimuksen tarkastelukohteet.

Esietty vuosiluku on käytetyn piirustusaineiston päiväys. Kohteista puolet on alkujaankin rakennettu 2000-luvulla, loput remontoitu.

Tilastollisen tarkastelun pohjalta muodostettuja tai valittuja tyyppimalleja on aiemmassa tutkimuksessa käytetty useasti mahdollistamaan laajan kohdekannan tarkastelu suppeamman ryhmän kautta, mittakaavan vaihdellussa aluetasolta rakennustasolle (esim. Famuyibo, Duffy & Strachan, 2012; Kaasalainen & Huuhka, 2016a; 2016b).

Katsaus aiempaan tutkimukseen osoittaa, että palveluasumiselle eri muodoissaan on laadittu lukuisia erilaisia typologisia jaottelutapoja. Kriteeristöjen skaala on ollut laaja vaihdellen sijoittumisesta kaupunkirakenteesta hoidon erikoistumisalaan ja palveluasteen muuttumattomuuteen (Zimmerman & Sloane, 2007). Kuten Zimmermanin & Sloanen (2007) katsauksesta ja sen ohessa esitetyistä asioista, joita palveluasumisen typologiaa laativan tulisi ottaa huomioon ilmenee, lähestymistavat ovat yleisesti olleet varsin periaatteellisia. Fyysisen ympäristön sijaan on keskitytty toiminnallisuuteen periaatteellisemmin: esimerkiksi hallinnollisiin seikkoihin, hoitojärjestelyihin ja asukkaiden kuntoon (esim. Gold et al., 1991, Park et al., 2006).

Varsinaista rakennusta ja sen tilallisia ratkaisuja käsitteleviä, mainittavissa määrin typologisia tarkasteluista löytyi tämän tutkimuksen puitteissa Suomesta heikosti. Palviainen (2008) lajittelee vanhusten ja vammaisten palvelutaloja käsittelevän tutkimuksensa 13 kohdetta koko rakennuksen karkean tilajaon perusteella neljään ryhmään: palvelut alakerroksissa, asunnot kerroksissa käytävän varrella; palvelut alakerroksissa, asunnot keskustilan ympärillä; ryhmäasunnot; sekatyypit. Tässäkin tapauksessa jaottelu on lopulta varsinaisen tarkoituksellisen typologian hahmottelun sijaan lähinnä keino havainnollistaa muun tutkimuksen ohessa tavanomaisiksi miellettyjä kokonaisuuden toteuttamistapoja. Näin ollen esimerkiksi jaottelun kriteeristöä ei ole erikseen arvioitu tai perusteltu. Lisäksi huomioitavaa on, että tarkastelu ei rajaudu vain vanhusten palveluasumiseen, saati tehostettuun sellaiseen.

Ulkomaisista typologisista tarkasteluista lähelle tämän tutkimuksen näkökulmaa asettuu Sheffieldin yliopistossa toteutetussa DWELL-hankkeessa (Designing for Well-being in Environments for Later Life) esitetty joukko ”yleisiä palveluasumisen typologioita (tekijän käännös, alkuperäinen ”common typologies of extra-care housing”). Tyypittelyn ohessa listataan teoreettisten, tilasommitelmatasoisten ratkaisumallien mahdollisia ongelmia ja etuja. Perusteluista sille, mikä tekee esitetyistä malleista tyypillisiä tai yleisiä ei kuitenkaan esitetä. (DWELL, 2015.)

Periaatteellisella tasolla tätä tutkimusta sivuaa myös Degenholtzin et al. (2006) Yhdysvalloissa vanhainkodeille muodostama kategorisointi, joka lajittelee asukkaiden lähiympäristöjä (”near environment”, asuin- ja kylpyhuone) ja kaukoympäristöjä (”far environment”, loput palvelukokonaisuuden tilat) sen mukaan, millaisia rakenteellisia, kalustuksellisia sekä toiminnallisia elementtejä näissä on läsnä. Valittujen elementtien esiintymistä tarkastellen on klusterianalyysin kautta muodostettu neljä erilaista tyyppiä vanhainkotiasukkaiden lähi- sekä kaukoympäristöille. Kyseisessä tutkimuksessakin typologian muodostamisen perustana on ollut tavoite linkittää erilaisia ympäristön piirteitä asukkaiden hyvinvointiin, ei luokitella rakennuksia sinällään fyysisinä objekteina. Näin ollen syntynyttä jaottelua ei voida suoraan käyttää kriteeristönä nykyratkaisujen kategorisointiin tässä tutkimuksessa, joskin tehtyjä havaintoja olisi mahdollista hyödyntää uusia suunnittelumalleja kehitettäessä.

On tutkimuksen tavoite mikä hyvänsä, erityisen keskeistä edustavien yksilöiden muodostamisessa tai valinnassa on jaotteluun käytettävien kriteerien määrittäminen ja tulevaan tarkasteluun vaikuttavien seikkojen riittävän kattava huomiointi (Famuyibo, Duffy & Strachan, 2012). Tästä huolimatta lukuisat erilaisia

rakennuskannan osia käsittelevät tutkimukset käyttävät tyypillisen edustajan käsitettä ilman varsinaisia perusteluita väitteelle (esim. Mäkiö et al., 1994; Pärnänen, Vaarna & Kukkonen, 1994; Sorri, 2006; Rantala, 2008; 2009; Reinikainen, Loisa & Tyni, 2015). Vaikka monesti taustalla epäilemättä on pitkälläkin aikavälillä muodostunut kokemuspohjainen tieto, epämääräinen tyypillisyyden määrittely heikentää määritelmiin perustuvien tulosten luotettavuutta. Huomioimalla tavoiteltavat tulokset jo kriteereitä määriteltäessä ja lähestymällä tyypillisyyden käsitettä tämän valossa varmistetaan tulosten mahdollisimman hyvä yleistettävyys.

2.2.1. TYYPPIMALLIEN MUODOSTAMINEN

Ryhmäkotiyksiköitä sijaitsee usein monta samassa kerroksessa, ja tällöin niillä on lähes aina jaettuja tiloja. Näin ollen ei ole mielekästä tarkastella pelkästään yksittäisiä yksiköitä sinällään, koska esimerkiksi kaksi pientä yksikköä voi pohjatasolla olla täysin samanlainen yhden suuremman yksikön kanssa eron jäädessä hallinnolliseksi. Lisäksi tarkastelualueen katkaiseminen yksikköä rajaavaan väliseinään ei antaisi realistista kokonaiskuvaa kerroksen pohjaratkaisusta ja edelleen rakennusmassan muotoilusta.

Toisaalta laajemman palvelukokonaisuuden – jonka yhteydessä ryhmäkodit pääosin ovat – järjestelyt vaihtelevat niin paljon, ettei ryhmäkotien ominaisuuksien tarkastelemiseksi ole järkevää työskennellä koko talon tasolla. Kummankin ääripään mukanaan tuomien ongelmien välttämiseksi tehostetun palveluasumisen keskustalon tarkastelurajaukseksi on tässä julkaisussa valittu yksittäinen kerrostaso. Tämän lisäksi havaintoja tehdään yksittäisen yksikön sekä toisaalta koko rakennuksen laajuudessa kulloinkin tarkasteltavan ominaisuuden tai aihealueen mukaan.

Osa tyyppimallien ominaisuuksista on määritelty koko tarkasteluaineistosta, osa puolestaan vain kulloinkin kyseessä olevasta kerrostyypistä. Valinta on tehty sen mukaan, onko kerrossommitelmalla arvioitu olevan vaikutusta kyseisen ominaisuuden suunnitteluun. Esimerkiksi asunnon pinta-alan voidaan olettaa olevan erittäin todennäköisesti riippumaton yleisestä kerrosratkaisusta, kun taas vaikkapa käytäväsommitelma on mitä ilmeisimmin kiinteästi sidoksissa kerroksen muotoon. Lähdejoukot sekä tarkastelutavat tyyppimalleissa huomioon otettujen ominaisuuksien määrittelylle on esitetty seuraavan aukeaman taulukossa 2.2.1a, minkä lisäksi määrittelyprosessi on kuvattu tarkemmin alla.

Kerroksen muoto

Karkeimmalla tasolla tarkasteluaineiston kerrokset voidaan sommitelultaan jakaa kulkureitistönsä perusteella ympärikuljettaviin ja lineaarisiin, jälkimmäiset sisältäen mahdollisen haarautumisen (ks. kuva 2.2.1.a tyyppimalli T). Lineaariset ratkaisut ovat kuitenkin niin suuressa enemmistössä (63/76 kerroksesta eli 82,9 %), ettei tällä saavutettaisi riittävää hienojakoisuutta. Näin ollen lisäkriteeriksi on otettu kulkureitistöön kiinteästi kytköksissä oleva kerroksen muoto, joka vaikuttaa oleellisesti esimerkiksi tilojen sijoitteluun ja rakennuksen avautumiseen ympäristöön. Tyyppimalleja muodostettaessa kerroksen yleishahmo on yksinkertaistettu lähdekohteista ja massan

Kerroksia tarkastelluissa kohteissa on yhteensä 181. Näistä edelleen 98 kerrosta sisältää vähintään yhden ryhmäkotiyksikön ja 76:ssa on ainoastaan tai lähes ainoastaan ryhmäkotiyksiköitä palvelevia tiloja. Näin ollen pelkkiä ryhmäkotiyksiköitä sisältävät kerrokset kattavat 57,6 % kaikista aineiston kerroksista. Osuus kokonaiskerrosalasta ja -tilavuudesta on ensimmäisten kerrosten tyypillisesti suuremman volyymin vuoksi hieman pienempi, mutta edelleen erittäin huomattava.

KUVA 2.2.1.a. Ryhmäkotikerrosten tyyppimallien (L/L/U/T/O) pohjamuodot ja käytävät.

monimuotoisuutta kunkin tyyppimallin sisällä on otettu huomioon edustajista keskiarvona määritellyllä nurkkien lukumäärällä. Rakennuksen suuntaus tyyppimalleissa on määritetty sen mukaan, miten tilat on mahdollista aukotus huomioiden sommitella aineiston perusteella tavanomaiseen järjestykseen.

Kulkuyhteydet

Kerroksen sisäiset kulkuyhteydet ovat kiinteästi sidoksissa kerroksen muotoon, ja täten tarkasteltavissa yksittäistä ryhmäkotia laajemmin vain kulloisenkin kerrostyyppin sisällä. Käytäväsommitelma on kerrosmuodon tavoin lähtökohtaisesti yksinkertaistettu. Edellytyksenä on pidetty esteetöntä pääsyä kaikkiin asukkaiden käyttämiin tiloihin kulkematta toisten tilojen läpi. Muodostuneiden kerrostyyppien pohjamuodot käytävineen on esitetty kuvassa 2.2.1.a.

Asunnot

Huoneistojen jakauma yhden- ja kahden hengen asuntoihin sekä lukumäärä yksikköä kohden on määritetty keskiarvona kaikista aineiston yksiköistä. Asuntojen pinta-ala on määritetty asukasmäärä huomioon ottaen keskiarvona kaikista aineiston asunnoista. Kerroksittaisia tyyppimalleja muodostettaessa asuntojen lukumäärä on suhteutettu yksiköiden määrään ja jakauma sekä pinta-ala asuntoa kohden pidetty ennallaan.

Yhteistilat

Yhteistilatyyppien valikoima on määritetty lähtökohtaisesti kerrostyypeittäin. Käytännössä eroa kerrostyyppien välille ei kuitenkaan muodostunut, koska lähes kaikissa aineiston yksiköissä oli valitun käyttötarkastelutarkkuuden puitteissa samat yhteistilat. Sijoittelu on arvioitu visuaalisesti, yksikön sisäisten tilojen tapauksessa suhteessa yksikköön itseensä ja jaettujen tilojen tapauksessa suhteessa kerroskonaisuuteen. Pinta-alat on suhteutettu alkuperäisistä lukemista vakioituun asukaspaikkamäärään neliömetreinä asukaspaikkaa kohden. Useamman yksikön tyyppimalleissa tilojen pinta-alan jakautuminen yksiköiden omiin ja jaettuihin on edelleen määritetty keskiarvona kyseisen kerrostyyppin edustajista. Keskiarvon määrittelyssä on selvitetty, paljonko yksiköllä on kutakin tilatyyppiä käytettävissään ja miten tämä tila mahdollisesti jakautuu saman kerroksen muiden yksiköiden kanssa. Yksikkökohtainen tarkastelu kerroskohtaisen sijaan mahdollistaa kaikkien yksiköiden tilajakaumatietojen hyödyntämisen tyyppimalleja laadittaessa alkuperäisestä kerrostyyppistä riippumatta.

Ikkunat

Ikkuna-aukotuksen tarkastelun lähtökohdaksi on selvitetty koko aineistoa hyödyntäen asuntojen ikkunoiden keskimääräinen lukumäärä ja mitoitus, erikseen yhden ja kahden hengen asunnoille. Tyyppimalliin aukotusta sijoitettaessa on käytetty tavanomaisinta tapausta, jossa asunnolla on yksi suuri pääikkuna ja enintään kaksi pienempää ikkunaa. Desimaaliarvo ikkunoiden keskimääräisessä lukumäärässä on otettu huomioon sijoittamalla niin sanotut lisäikkunat vain osaan asuntoja. Asuntojen ikkunoiden sijoittamisen jälkeen jäljelle jäänyt ikkunapinta-ala on katettu yhteisalueen aukotuksella, joka on sijoitettu ja mitoitettu tarkoituksenmukaisella

sekä mahdollisimman aineistoa vastaavalla tavalla. Aukotuksen sekä tätä myöten tilojen itsensä suuntauksessa on otettu huomioon kerrostyypeittäin laskettu aukotuksen pinta-aloittainen jakautuminen eri ilmansuuntiin.

Rakenteet ja tekniset järjestelmät

Tilallisiin järjestelyihin välittömästi liittymättömät seikat on tyyppimalleissa vakioitu. Esimerkiksi jotkin esitetyt tilankäytön tehostamisen keinot edellyttäisivät käytännön toteutuksessa niin rakenteiden kuin talotekniikankin erityisratkaisuja, mutta näiden ratkaisujen tarkempi käsittely ei kuulu tämän julkaisun rajaukseen.

MÄÄRITELTY OMINAISUUS	LÄHDEJOUKKO KOKO AINEISTOSTA	TARKASTELUN TAPA	LÄHDEJOUKKON EDUSTAJIEN LKM.
Kerroksen muoto			
<i>Yleishahmo</i>	Kerrostyyppin kerrokset	Visuaalinen	39 / 19 / 4 / 5 / 5
<i>Nurkkien lukumäärä</i>	Kerrostyyppin kerrokset	Laskennallinen	39 / 19 / 4 / 5 / 5
Kulkuyhteydet			
<i>Käytäväsommitelma</i>	Kerrostyyppin kerrokset	Visuaalinen	39 / 19 / 4 / 5 / 5
<i>Porrashuoneiden sijainnit</i>	Kerrostyyppin kerrokset	Visuaalinen	39 / 19 / 4 / 5 / 5
<i>Käytäväpinta-ala</i>	Kerrostyyppin kerrokset	Laskennallinen	39 / 19 / 4 / 5 / 5
Asunnot			
<i>Valikoima (1h/2h)</i>	Kaikki yksiköt	Laskennallinen	130
<i>Lukumäärä (per yksikkö)</i>	Kaikki yksiköt	Laskennallinen	130
<i>Pinta-ala</i>	Kaikki asunnot	Laskennallinen	1590
Yhteistilat			
<i>Valikoima</i>	Kerrostyyppin kerrokset	Laskennallinen	39 / 19 / 4 / 5 / 5
<i>Sijoittelu</i>	Kerrostyyppin kerrokset	Visuaalinen	39 / 19 / 4 / 5 / 5
<i>Jako eri sijainteihin</i>	Kerrostyyppin kerrokset	Laskennallinen	39 / 19 / 4 / 5 / 5
<i>Jako yksiköiden kesken</i>	Kerrostyyppin kerrokset	Laskennallinen	39 / 19 / 4 / 5 / 5
<i>Pinta-ala</i>	Kaikki yksiköt	Laskennallinen	130
Ikkunat			
<i>Pinta-ala asunnoissa</i>	Kaikki asunnot	Laskennallinen	1590
<i>Aukkomitat asunnoissa</i>	Kaikki asunnot	Laskennallinen	1590
<i>Lukumäärä asunnoissa</i>	Kaikki asunnot	Laskennallinen	1590
<i>Pinta-ala muualla</i>	Kerrostyyppin kerrokset	Laskennallinen	39 / 19 / 4 / 5 / 5
<i>Aukkomitat muualla</i>	Kerrostyyppin kerrokset	Visuaalinen	39 / 19 / 4 / 5 / 5
<i>Lukumäärä muualla</i>	Kerrostyyppin kerrokset	Visuaalinen	39 / 19 / 4 / 5 / 5
<i>Suuntaus (ilmansuunnat)</i>	Kerrostyyppin kerrokset	Laskennallinen	39 / 19 / 4 / 5 / 5

TAULUKKO 2.2.1.a. Ryhmäkotien tyyppimallien muodostamisessa huomioon otettujen ominaisuuksien määrittelyssä käytetyt lähdejoukot ja tarkastelutavat. Lähdejoukon edustajien lukumäärä on tarvittaessa esitetty kerrostyypeittäin järjestyksessä I/L/U/T/O.

3. NYKYISET SUUNNITTELU- RATKAISUT JA KEHITYSTARPEET

Ikääntyneiden palveluasumisen, niin tehostetun kuin muunlaisenkin, nykytilasta ja tulevasta kehityksestä Suomessa on 2000-luvulla laadittu joitakin selvityksiä ja/tai arvioita. Nämä julkaisut painottavat pääosin määrällistä tarvetta tai taloudellisia vaikutuksia. Näin ollen niiden suora sovellettavuus tämän julkaisun näkökulmasta on rajallista, vaikka niin tarvittava volyymi kuin kustannusnäkökulmatkin mitä ilmeisimmin heijastuvat myös arkkitehtisuunnittelun ratkaisuihin. Ohessa nostetaan esiin esimerkkejä aiemmasta tutkimuksesta. Tarkoitus ei ole esittää kattavaa kirjallisuuskatsausta, vaan sen sijaan havainnollistaa tavanomaisia aiemmassa tutkimuksessa käytettyjä lähestymistapoja sekä näissä esitetyjä havaintoja.

Palviainen (2008) on tutkinut vanhusten ja vammaisten palveluasumisen arkkitehtonisia ratkaisuja koko palvelutalon mittakaavassa 13 suomalaisen case-kohteen kautta. Tutkimuksen johtopäätöksissä korostetaan asukkaiden kuntoisuuden, avun tarpeen ja hoidon määrän vaikutusta tilasuunnitteluun. Tähän liittyen kehittämissuunnitelmassa painotetaan elämisen monipuolisuuden säilyttämistä myös huonokuntoisimpien keskuudessa ja vakiintuneista kaavoista poikkeavien tilajärjestelyiden muodostamista. Varsinaisia sommittelullisia esimerkkejä tällaisista malleista ei esitetä.

Sekä Vaarama & Voutilainen (2002) että Andersson (2007) ovat pohtineet palveluasumisen tulevaisuuden tarpeita. Molemmat hyödyntävät tutkimuksissaan tilastopohjaista, skenaariotyypistä lähestymistapaa ja painottavat palveluasumistarpeen määrällistä näkökulmaa. Vaarama & Voutilainen (2002) esittävät toisessa muodostamastaan tulevaisuudenskenaarioista, että palvelutaloon tullaan nykyistä myöhemmin ja vasta kun kotona ei enää mitenkään selvitä, edes vaikka kotihoitoon olisi panostettu merkittävästi nykyistä enemmän.

Myös Andersson (2007) on muodostanut ikääntyneiden asumiselle kaksi tulevaisuudenskenaariota, joista toisessa kotihoidon rooli kasvaa ja lähes kaikki palveluasuminen on tehostettua, huonokuntoisimmille tarkoitettua hoivaa. Kotihoidon pitkittymisen katsotaan mahdollistuvan muun muassa jo tapahtuneen ja edelleen tapahtuvan asutokannan esteettömyyden parantumisen myötä (Andersson, 2007). Yhdistämällä edeltävät havaintoon siitä, että ikääntyessä muistisairauksien määrä nousee huomattavasti liikkumisrajoitteita nopeammin (Aromaa & Koskinen, 2002; Kaasalainen, 2015; THL, 2016b) tulevaisuuden ryhmäkotiasukkaalla vaikuttaisi olevan vähintään nykyisessä määrin kognitiivisia ongelmia mutta fyysisesti kovempi kunto. Toki myös esimerkiksi muistisairauksien hoito kehittyy (Andersson, 2007), mutta tämä vaikuttanee lähinnä tehostetun palveluasumisen määrälliseen tarpeeseen, ei laadulliseen.

Valmiiden katsausten lisäksi ikääntyneiden asumis- ja asumispalveluratkaisuiden arvioimiseen on olemassa lukuisia enemmän tai vähemmän yleisesti hyväksytyjä, käytettyjä ja ajan tasalla olevia arviointijärjestelmiä (ks. taulukko 3.a seuraavalla aukeamalla).

Kuten Cutler et al. (2006) huomauttavat, tarkistuslistamuotoiset arviointijärjestelmät edellyttävät jatkuvaa revisointia ajantasaisuutensa takaamiseksi. Lisäksi on varmistettava, että käytetty työkalu vastaa omaa tarkastelunäkökulmaa. Tässä

tutkimuksessa mainitun laiset työkalut on nostettu esiin mahdollisena lähestymistapana ikääntyneiden asumisen arvioimiseen, mutta itse tarkastelu on suoritettu mihinkään järjestelmään sitoutumatta, muihin kirjallisuushavaintoihin ja kerättyyn aineistoon perustuen.

TAULUKKO 3.a. Esimerkkejä ikääntyneiden asumiselle kehitetyistä arviointijärjestelmistä. Hakasulkeissa esitetyt käännökset ovat tämän julkaisun tekijöiden ja saattavat sisältää sävyeroja alkuperäiseen merkitykseen.

LYHENNE	NIMI	LÄHTEET
MEAP	The Multiphasic Environmental Assessment Procedure [Monivaiheinen ympäristöarviointimenetelmä]	Moos & Lemke, 1996
PEAP	The Professional Environmental Assessment Protocol [Ympäristöarviointiprotokolla ammattilaisille]	Lawton et al., 2000
TESS, TESS+, TESS-NH/RC	The Therapeutic Environment Screening Survey for Nursing Homes/Residential Care [Terapeuttisten ympäristöjen seulontakysely vanhainkodeille/laitoshiitoon]	Sloane et al., 2002; Cutler, 2006; 2007
RAI	Resident Assessment Instrument [Asukkaanarviointityökalu]	Finne-Soveri et al., 2005
EVOLVE	Evaluation of Older people's Living Environments [Vanhempien ihmisten elinympäristöjen arviointi]	Orrell et al., 2013
SCEAM	Sheffield Care Environment Assessment Matrix [Sheffieldissä laadittu matriisi hoitoympäristön arviointiin]	Nordin et al., 2015
S-SCEAM	Sheffield Care Environment Assessment Matrix [Edeltävän ruotsalainen sovellutus]	Nordin et al., 2015

Tässä pääluvussa ikääntyneiden tehostetun palveluasumisen suunnitteluratkaisuja tarkastellaan toiminnallisuuteen perustuvien rajoitusten. Havaintoja tehdään tarkasteluaineistosta kokonaisuutena, eikä niitä tai kehitysehdotuksia kohdisteta tiettyihin kohteisiin. Suunnitteluratkaisujen tarkastelu etenee laajemmasta mittakaavasta tarkempaan, yleisistä rakennustason tilallisista ominaisuuksista itse ryhmäkotiyksiköiden sisälle. Näiden osalta käsittely jaotellaan edelleen yksikkötason huomioihin ja yleisiä tilatyyppejä koskeviin suunnittelunäkökulmiin. Kussakin alaosiassa esitellään nykyisin tyypilliset suunnitteluratkaisut, arvioidaan niitä toiminnallisuuden sekä tehokkuuden näkökulmista, ja esitetään havaintojen pohjalta periaatetasoisia ratkaisuja suunnittelun kehittämiseksi. Koska tutkimuksen pääpaino on tilaratkaisuissa, myös julkaisu painottaa kyseistä näkökulmaa sivuuttaen muutoin oleellisia, mutta tältä kannalta korkeintaan välillisesti merkittäviä seikkoja, kuten esimerkiksi materiaalivalinnat.

Tehostetun palveluasumisen nykyratkaisujen arviointi ja edelleen kehityshuomiot perustuvat tarkastelukohteiden lisäksi ensisijaisesti aihetta käsittelevään kirjallisuuteen. Kirjallisuutta on hyödynnetty täsmällisesti tehostettuun palveluasumiseen keskittyvän aineiston lisäksi soveltuvalta osin myös niin sanotun kevyemmän palveluasumisen ja toisaalta varsinaisten vanhainkotien osalta. Tilajärjestelyt ovat usein lähtökohtaisesti erilaisia niin asunnoissa kuin yhteisalueellakin (esim. Cutler, 2008, s. 6–21), mutta asukkaiden tarpeisiin ja niiden edellytyksiin tiloilta liittyvät huomiot ovat paljolti sovellettavissa. Ottaen huomioon palveluasumisen termistön kirjava käyttö ja tehostetun palveluasumisen

itsensä olemuksen sijoittuminen kotona asumisen ja laitoshoidon välille (esim. Abrahamson et al., 2013; Tuorila, 2014), tämä näkökulman laajentaminen on kattavan käsityksen saamiseksi käytännössä välttämätöntä.

Huomioitavaa on, että julkaisussa on esitetty vain kirjallisuudessa ja tässä tutkimuksessa erityisesti esiin nousseita seikkoja, joiden lisäksi luonnollisesti tulee noudattaa yleisesti hyvää suunnittelutapaa ja ohjeita sekä määräyksiä. Lisäksi on syytä jo ennakkoon todeta, että osa esitetyistä kehitysehdotuksista on varmasti jo käytössä joissakin kohteissa. Yleisen käytännön valossa on kuitenkin perusteltua nostaa mahdollisia ongelmakohtia esiin mahdollisimman laajalti.

3.1. TILAVALIKOIMA JA -SIJOITTELU RAKENNUSTASOLLA

Tutkimusaineiston perusteella vaikka palvelutalo saattaa olla niin sanotun normaalin asuinrakennuskannan keskellä, se on edelleen pääosin oma rakennuksensa: ryhmäkoteja ei löytynyt ripoteltuna tavallisiin asuinrakennuksiin, vaan kyseessä oli kaikissa kohteissa jonkinlainen laajempi ikääntyneiden asumisen kokonaisuus. Lisääntyneen käyttäjäkunnan kautta tämä mahdollistaa kattavamman yhteis-tilavalikoiman, etenkin sellaisten tilojen osalta, joiden käyttöä voidaan porrastaa. Tällöin myös rakennuksen käyttötehokkuus parantuu merkittävästi vajakäyttöisyyden vähentyessä (Lindberg et al., 2018). Myös henkilökuntaresurssien hyödyntäminen on tehokkaampaa asukkaiden ja täten asiakkaiden keskittyessä yhteen paikkaan.

Toisaalta laaja palvelutaloratkaisu on omiaan edistämään ikäsegregaatiota ja yksipuolistamaan ikääntyneiden päivittäistä elinpiiriä. Tutkijat ovat todenneet tällaisen homogeenisen asuinympäristön heikentävän ikääntyneiden henkistä hyvinvointia sekä tyytyväisyyttä asuinympäristöönsä: huonokuntoisemmat naapurit ovat jatkuva negatiivinen muistutus parempikuntoisille, eikä sosiaalisia kontakteja synny pelkän samanikäisyyden myötä (Gubrium, 1972; Özer-Kemppainen, 2006). Vastavasti eri-ikäisistä asukkaista koostuvaa asuinympäristöä on seniorien keskuudessa pidetty toivottavana (Kasanen, 2004; Sorri, 2006). Edeltävän valossa nykyisiä vakiintuneita ratkaisuita olisi syytä kyseenalaistaa myös perustavanlaatuiselta rakenteeltaan, ja pohtia mahdollisuuksia pienimuotoisempien palvelukokonaisuuksien toteuttamiseen.

Tässä tutkimuksessa eri toimintojen ilmenemistä ryhmäkotien ulkopuolisella alueella tarkasteltiin tilojen lukumäärän kautta (ks. seuraavan aukeaman taulukko 3.1.a). Koska tilojen koko ja rajanveto vaihtelevat – esimerkiksi yhdessä kohteessa kaksi pientä kokoontumistilaa, toisessa yksi kaksinverroin suurempi – ei näitä lukuja voida suoraan käyttää kohteiden välisessä vertailussa. Saavutettava tarkkuus on kuitenkin riittävä antamaan yleiskuvan palvelukokonaisuuteen tavallisesti kuuluvista toiminnoista ja niiden sijoittumisesta rakennuksessa. Lisäksi tarkastelusta olisi mahdollista saada viitteitä riippuvuussuhteesta yhteisalueen ja ryhmäkotien sisäisen tilatarjonnan välillä. Tällaista korrelaatiota ei kuitenkaan havaittu:

		Ryhmäkodit	Itsenäiset asunot yht.					Muut kuin asunot yht.										Pääasunot yht.				Toiminnalliset tilat asukkaalle yht.				Pääasunot yht.				Toiminnalliset tilat asukkaalle yht.									
			1h asunot	2h asunot	3h asunot	4h asunot																																	
Esiintyminen kohteissa (%):		100	73	60	57	33	7	100	93	73	70	60	50	40	30	30	3	3	87	83	20	7	93	80	83	60													
Tilojen jakautuminen kerroksittain (%):																																							
K. kerros			1	2	1			16	7	1	7	12	26						11	8	14	50	3	2		5													
0. kerros								16	6	2	19	8	3						17	17	14	50	3	2	4	2													
1. kerros		11	8	9	6	4		48	62	56	73	51	93	83	78	100			53	50	71		66	89	84	33													
2. kerros		32	20	22	18	11		9	11	12	19	8	9	7					5	6			12	7	12	19													
3. kerros		25	26	26	26	25		2	2	4													4			12													
4. kerros		19	23	23	24	23		3	5	8		11											4			9													
5. kerros		7	13	10	17	21		3	4	8									8	10			6			16													
6. kerros		4	6	5	7	11	25	1	1	3									2	2			2			5													
7. kerros		1	3	3	1	5	75	1	1	3									3	4																			
8. kerros			1	1				0,2	0,5	1																													

ryhmäkodit vaikuttavat olevan pääosin suunniteltu toimimaan selkeästi itsenäisinä yksiköinä ja jakamaan säännöllisesti käytettäviä tiloja korkeintaan viereisten ryhmäkotien kanssa.

TAULUKKO 3.1.a. Palveluasumiskohteiden muiden kuin ryhmäkotiyksiköissä sijaitsevien tilojen esiintyminen sekä sijoittuminen kerroksittain.

Nollakerrosta on käytetty, jos rakennuksessa on maantason sisäänkäyntejä eri kerroksissa. Nollakerros voi olla osittain maanalainen. Kokonaan ja lähes kokonaan maanalaiset kerrokset on merkitty K-kirjaimella.

Esiintyminen kohteissa kuvaa sitä, monessako prosentissa tarkasteluaineiston palveluasumiskohteista kyseistä tilatyyppeä on ainakin yksi kappale. Tilojen jakautuminen puolestaan kuvaa kunkin tilatyypin sijoittumista kerroksittain kaikki kohteet huomioiden.

Kohteista 71,0 %:ssa on ryhmäkotien lisäksi muita asuntoja. Selkeä valtaosa huoneistoista (94,9 %) on yhden tai kahden huoneen pienasuntoja, joskin kolmioita-kin löytyy kohtalainen määrä. Neliöitä puolestaan esiintyi vain kahdessa kohteessa ja niissäkin yhteensä vain neljä kappaletta. Kohderyhmä huomioiden jakauma on odotetunlainen, koska ikääntyneet asuvat usein yksin tai korkeintaan puolisonsa kanssa (Kaasalainen, 2015). Aineistosta ei käynyt ilmi, oliko palveluasumisen joukossa ns. tavallisia asuntoja. Pienasuntojen huomattavan suuri osuus verrattuna Suomen kerrostaloasuntoihin yleisesti – koko maassa 69,7 % yksioita ja kaksioita (Tilastokeskus, 2017) – viittaisi valtaosan muistakin huoneistoista olevan palvelu- tai ainakin senioriasuntoja. Vaikka näin ei voida varmuudella todeta, vahvistaa asuntojakauma edeltävää havaintoa siitä, että palveluasuminen on yleensä rakennustasolla eriytetty muusta asumisesta. Palveluasumisen itsensä kokonaisuudessa ryhmäkotimuotoisen ja itsenäisemmän ikääntyneiden asumisen yhdistämistä samaan rakennuskokonaisuuteen voidaan pitää hyvänä ratkaisuna: tällöin mahdollistetaan huonokuntoisimpien hoitoon vaadittavan henkilökunnan hyödyntäminen tarvittaessa myös parempikuntoisten osalta, sekä toisaalta pystytään tarjoamaan laajemmin palveluita ja toimintoja, kuin pelkkien huonokuntoisimpien asuinyhteisössä (Palviainen, 2008).

Tarkastelluissa palveluasumiskohteissa selkeä valtaosa ryhmäkotiyksiköistä sijoittuu ylempiin kerroksiin: vain noin joka kymmenes yksikkö on maantasossa. Useamman yksikön tapauksessa tämä totta kai muodostuu äkkiä välttämättömyydeksikin rakennuksen jalanjäljen kohtuullisena pitämiseksi, erityisesti tutkimuksen urbaaniin ympäristöön rajatuissa kohteissa. Ryhmäkodit ja muut asunnot ovat myös tavallisesti selkeästi erillään: aineiston kaikista 146:sta asumista sisältävästä kerroksesta vain 24,0 %:ssa oli sekä yksi tai useampi ryhmäkoti että muita asuntoja. Lukuisat tutkimukset ovat havainneet dementiaista kärsivien kanssa asumisen heikentävän kognitiivisesti hyväkuntoisten ikääntyneiden henkistä hyvinvointia (Day, Carreon & Stump, 2000). Tältä kannalta ryhmäkotiyksiköiden erottelu muusta asuntokannasta on perusteltua, kuten se olisi myös asukasprofiilien kautta yksiköiden välillä. Lisäksi jaottelu mahdollistaa henkilökuntaresurssien kohdentamisen

Eriyhteisötoimittajat yht.										Henkilökunnan tilat yht.								Huolto- ja huollotilat yht.				Varastotilat yht.									
Lääkäri/Fysio/ Terveydenhoitaja	Nimeämätön vastaanotto	Jalkahoitaja	Perturi/kampaaja	Hieroja	Vapaa-tilat	Kioski	Omaishoitajien tupa	Puku-/pesutilat	Toimisto	Taukotilat	Neuvottelu	Muut toimistotilat	Kanslia/neuvonta	Muut sosiaalitilat	Pesula	Kuivaus	Huuheluhuone	Yleisvarasto	Välinevarasto	Irtaimistovarasto	Sivousoikomero	Sivousvälinevarasto/keskus	Jätehuone	Tekstiilivarasto	Kimmentönhöito	Tarvikkevarasto	Hoitotarvikkevarasto				
67	40	37	23	23	17	10	7	3	100	87	73	57	33	33	20	13	77	67	57	17	100	87	73	73	63	63	53	30	27	17	7
5			14	14	20	20	12	23	3	16		21	17	40	27	23	36	17	31	33	21	44	25	22	28	33	42	14			
7	5	6	14	14	20	24	29	22	22	31	14	17	20	13	10	18	17	21	21	23	16	13	35	17	29	25	29	100			
72	77	78	43	57	40	80	100	100	48	42	51	47	54	57	50	20	34	33	32	50	32	26	49	28	33	43	50	19	33	57	
16	18	16	29	14	20	13	6	18	16	8	7	17	20	6	5	5	17	3	3	2	2	5		6	10						
						1		1						4	8			4	5		2	10			5						
						2		3						7	10	5		4	6		2	13			5						
						1		1		8				6	8	5		1	3		2										
						0,3		1						1	3			1	2	2	2										
						0,3		1										1	2		2	3									
																		0,3		2											

tehokkaammin sinne, missä niitä eniten tarvitaan (Regnier, 2002). Toisaalta kytke-mällä ryhmäkoteihin pieni määrä niin sanottuja tavallisia asuntoja voitaisiin luoda uusia asumisvaihtoehtoja esimerkiksi sellaisille pariskunnille, joista vain toinen tarvitsee täysimittaisempaa hoitoa.

Kaikissa aineiston kohteissa on ryhmäkotien ja mahdollisten itsenäisten asuntojen lisäksi myös muita rakennusta palvelevia tiloja. Nämä yhteiset tilat keskittyvät selkeästi ensisijaisesti maantasoon ja hieman vähäisemmässä määrin kellariin sekä toiseen kerrokseen. Asunnot, niin itsenäiset kuin ryhmäkodeissakin, sijaitsevat pääosin koko rakennuksen yhteistilojen yläpuolella. Ratkaisu on luonteva niin ulkopuolisen käytettävyyden kuin rauhasan asumisenkin kannalta, joskin mitä ilmeisimmin heikentää asuintilojen välitöntä ulkoyhteyttä. Sujuva ulkopuolisten käyttäjien palveleminen ja tilojen tarjoaminen ulkopuolisille palveluntuottajille on myös aiemmassa aihepiirissä tutkimuksessa saanut kannatusta palvelutalojen henkilökunnalta (Palviainen, 2008).

POIMINTOJA NYKYISTEN SUUNNITTELURATKAISUJEN KEHITTÄMISEKSI

Palvelu- ja kokoontumistilojen käyttöasteen tehostaminen

Keskeinen osa tilaratkaisujen tehokkuutta on tilojen käyttöaste. Tilojen monikäyttöisyyden varmistamisella vältetään tarpeettoman pinta-alan rakentamista ja mahdollistetaan toteutettavan osan tehokas käyttö.

Mahdollisuus kytkeä ja irrottaa asuntoja ryhmäkodeista

Tehostetun ja kevyemmän palveluasumisen tarve ja täten tarkoituksenmukainen asuntokanta muuttuu ajan myötä. Käytännössä asuntojen kytkettävyys voisi toteutua esimerkiksi huoneistoilla, joista on valmiiksi käynti(varaus) sekä ryhmäkodin puolelle että muulle yhteisvyöhykkeelle.

Osa-aikaisesti käytettävien ryhmittely vyöhykkeisiin

Tilankäytön tehostamiseen liittyy niin toiminnallisia kuin teknisiäkin näkökulmia. Vyöhykkeistäminen käyttötavan tai olosuhteiden mukaan mahdollistaa muun muassa kulkujärjestelyiden ja käyttöön mukautuvien teknisten järjestelmien optimoimisen.

Muiden itsenäisten toimintojen sijoittaminen samaan rakennukseen

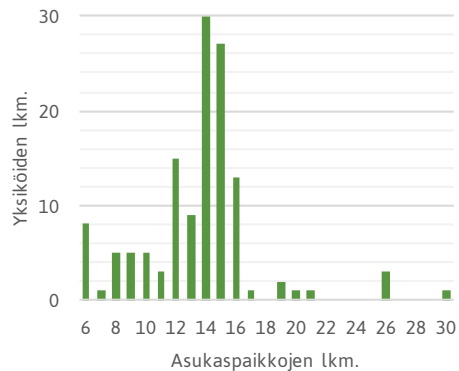
Tehostettu palveluasuminen vaatii lukuisia asumista tukevia tiloja, joita se ei välttämättä yksinään täysiaikaisesti työllistä. Esimerkiksi päiväkotit voi osittain hyödyntää samoja tiloja, kuten ruokasalia, keittiötä, vaatehuoltoa ja varastoja.

Sujuva saavutettavuus ulkopuoliseen käyttöön sopiviin tiloihin

Palvelukeskuksen ulkopuolinen käyttö on käytännön edellytys monipuolisen palvelutarjonnan ylläpitämiselle. Sujuva kulku on oleellista niin ryhmäkodeista, rakennuksen muista asunnoista kuin rakennuksen ulkopuoleltakin. Ulkopuolisten kulku ja/tai tilojen käyttö eivät saa häiritä ryhmäkotien toimintaa.

3.2. RYHMÄKOTIYKSIKÖIDEN YLEISET PIIRTEET

Yleisillä piirteillä tarkoitetaan tässä yhteydessä sellaisia suunnittelullisia valintoja tai ominaisuuksia, jotka eivät välttämättä ole sidoksissa mihinkään tiettyyn tilaan tai toimintoon. Näitä piirteitä on tässä alaluvussa käsitelty tiiviisti koko ryhmäkoti-yksikön tasolla, minkä lisäksi niihin liittyviä yksityiskohtaisempia huomioita sisältyy myöhempiin, tila- ja toimintokohtaisiin lukuihin.

KUVA 3.2.a. Asukaspaikkojen lukumäärä tarkasteluaineiston ryhmäkoti-yksiköissä.

3.2.1. YKSIKÖN KOKO

Pyrittäessä pois laitospohjaisista ratkaisuista, kohti koteja muutoinkin kuin nimessä, ryhmäkoti-yksikön asukasmäärä on ilmeisen keskeinen seikka – erityisesti ratkaisuissa, joissa yhteisiä oleskelutiloja ei ole pilkottu useampaan osaan. Tämän tutkimuksen aineistossa keskimääräinen ja samalla yleisin (23,1 %) asukaspaikkamäärä yksikössä oli 14. Valtaosa yksiköistä oli suunnilleen saman kokoisia, 72,3 %:ssa ollessa 12–16 paikkaa, etenkin suurempien jäädessä hyvin harvinaisiksi.

Kirjallisuudessa yleisesti eniten kannatusta saavat pienehköt yksiköt, joskin täsmälliset suositukset vaihtelevat. Pienellä yksikkökoolla on esimerkiksi todettu olevan positiivisia vaikutuksia dementiaa kärsivien hyvinvointiin muun muassa vähentyneen ahdistuneisuuden, lisääntyneiden sosiaalisten kontaktien – niin muihin asukkaisiin kuin henkilökuntaankin – ja lisääntyneen yleisen toimintakyvyn kautta (Sloane et al., 1998; Day, Carreon & Stump, 2000). Sikorskan (1999) tutkimuksessa pienempien palveluasumiskohteiden asukkaat olivat yleisesti tyytyväisempiä asu-misoloihinsa kuin suurten, kohteiden kokonaisuasuinnapaikkamäärän vaihdeltaessa välillä 15–211. Huomioitavaa kuitenkin on, että tutkimus ei käsitellyt mahdollisia yksikköjakoja. Lisäksi asukaskunta oli kokonaisuutena varsin hyväkuntoista; esimerkiksi ruokailusta suoriutui täysin itsenäisesti 97 % ja sängystä nousemisesta 94 %. Näin ollen tutkimuksesta ei voida vetää suoraa johtopäätöksiä yksikkökoon vaikutuksesta etenkin tehostetun palveluasumisen asukastyytyväisyyteen, joiden päivittäinen toiminta-alue todennäköisesti painottuu hyväkuntoisia enemmän omaan asuinyksikköön. Tulosten voidaan kuitenkin katsoa puoltavan inhimillistä mittakaavaa ja hallittavan kokoisten sosiaalisten ympäristöjen muodostumista – naapuruston tuntua ja usein mainittua kodinomaisuutta.

Samansuuntaisia tuloksia saivat myös Sloane et al. (1998), jotka havaitsivat suurten dementiahoitoyksiköiden asukkaiden käyttäytyvän pienten yksiköiden asukkaita levottomammin. Tarkempaa vertailua korrelaatiosta ei asukasmäärän osalta esitetty, mutta asukaspaikkojen lukumäärä yksikköä kohden koko 53 yksikön otoksessa vaihteli välillä 19–50. Tämän tutkimuksen aineistoon nähden niin sanotut pienetkin yksiköt olivat siis varsin kookkaita. Nettenin (1989) 13 vanhusten asu-miskohteen ja 104 asukkaan tutkimuksessa hillityn kokoisista yksiköistä koostuvan ryhmäkoti-ratkaisun itsessään todettiin olevan dementiaa kärsiville helpompi navigoitava verrattuna laajempaan, laitospohjaiseen kokonaisuuteen. Daatland et al. (2015) suosittelevat niin ikään suurissa, kokonaisuolemukseltaan laitospohjaisissakin

palvelukeskuksissa pitämään yksikkökoot hillittyinä kodikkuuden varjelemiseksi. Samoilla linjoilla jatkaa Ruotsin sosiaalhallitus (socialstyrelsen), joka suosittelee erityisesti dementiasta kärsivien asumisen järjestämistä pienimittakaavaisissa yksiköissä, joskin tunnustaa myös sen ettei tämän eduista ole mainittavasti tieteellistä näyttöä. Kokemuspohjaisen tiedon kuitenkin todetaan puoltavan pienehköä yksikkökokoja (Socialstyrelsen, 2010).

Vastakkaisena tai ainakin neutraalina näkökulmana Elmståhlin, Annerstedtin & Åhlundin (1997) 18 ryhmäkotiyksikköä ja 105 asukasta kattaneessa tutkimuksessa yksikön koolla ei ollut vaikutusta asukkaiden suunnistuskykyyn, eloisuuteen tai levottomuuteen. Huomioitavaa on myös, että suuremmat yksiköt mahdollistavat henkilökuntaresurssien tehokkaamman käytön sekä, mikäli asukkaat pysyvät pääosin yksikön sisällä, laajemman ja monipuolisemman elinympäristön (Regnier, 2002).

Suomen osalta RT-kortissa 93-11134 Vanhusten palveluasuminen (RTS, 2013, s. 2) suositellaan "[m]uistisairaiden tai muuten erityistä huolenpitoa tarvitsevien henkilöiden" ryhmäkotiyksikön kooksi 7-8 asukaspaikkaa. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA (2015, s. 16) puolestaan ohjeistaa "vaikeasti ja haastavasti käyttäytyvien muistisairaiden" ryhmäkodin enimmäiskooksi 10–12 asukaspaikkaa ja yleiseksi yksikön maksimiksi 15 asukaspaikkaa. Kumpikin edeltävistä ohjeista neuvoo jäsentelemään yhteistilat pienemmiksi kokonaisuuksiksi yhtenäisen, hallimaisen ratkaisun sijaan.

Tässä tutkimuksessa ei selvitetty, minkä kuntoisille asukkaille kukin yksikkö tarkalleen ottaen oli suunniteltu. Yksikkökokoja voidaan kuitenkin todeta olevan varsin lähellä kotimaisia suosituksia ja samalla pitkälti noudattavan kansainvälisessäkin kirjallisuudessa esitettyjä näkemyksiä. Edelleen on kuitenkin huomioitava, että vaikka yksikön mittakaavaa on tässä käsitelty asukaspaikkojen kautta, vaikuttavat koettuun ympäristöön keskeisesti myös tilojen sommittelu sekä mahdollinen jakaminen muiden yksiköiden kanssa (ks. 3.3 Tilavalikoima ja -sijoittelu ryhmäkotiyksikössä).

3.2.2. KODINOMAISUUS

Kodinomaisuus on keskeinen termi palveluasumisessa niin markkinoinnin kuin käytännön elämänlaadunkin suhteen. Sitä myös peräänkuulutetaan suunnitteluohjeistuksessa (esim. RTS, 2013; ARA, 2015). Kodinomaisten ympäristöjen on todettu parantavan etenkin dementiasta kärsivien asukkaiden hyvinvointia monin tavoin, esimerkiksi parantuneen intellektuaalisen hyvinvoinnin, lisääntyneen sosiaalisen kanssakäymisen sekä ahdistuneisuuden vähentymisen kautta (Day, Carreon & Stump, 2000). Intuitiivisesti yksinkertaisen oloinen käsite on kuitenkin käytännössä sangen vaikea määritellä yksiselitteisesti ja aihetta onkin ruodittu kirjallisuudessa usealta eri kannalta konkreettisista abstrakteihin. (Day, Carreon & Stump, 2000; Cutler, 2007.)

Hoglund & Ledewitz (1999) suosittelevat kodinomaisuuden edistämiseksi järjestelmään yksikön tilat saman periaatteen mukaisesti kuin tavanomaisessa asuinalossa ja esimerkiksi verrannollisesti välttämään kulkua makuuhuoneen ohi olohuoneeseen, näiden tilojen vastineina toimiessa asuinhuoneistot ja yhteiset oleskelutilat. Andersson (2011a) toteaa, että mitä enemmän selkeästi erillisiä, itsenäisiä paikoiksi mieltäviä sijainteja palvelukohteen yhteisalueella on, sitä kodinomaisempi vaikutelma kokonaisuudesta tulee. Fleming & Purandare (2010) ovat lähestyneet palveluasumisen arkkitehtuuria arvioimalla erilaisten yleisluontoisten arkkitehtisuunnittelua ohjeistavien suositusten – liittyen esimerkiksi huonekokoon, toimintoihin ja sommitteluun – kelvollisuutta 57 relevantiksi määrittelemänsä tutkimuksen valossa. Kodinomaisuuteen sekä yleiseen asumisviihtyisyyteen liittyen suositeltaviksi suunnitteluperiaatteiksi nousivat muun muassa laitosmaisiksi miellettyjen elementtien kuten apuvälineiden kätkeminen, yksilökohtaisiin tarpeisiin joustaminen, monimuotoiset tilat sekä päivittäisen aktiivisuuden mahdollistaminen.

Kuten edeltävästä käy ilmi, ei kotia voi suunnitella valmiiksi saakka ennakkoon. Koska ihmisen käsitys kodista on yksilöllinen (Åkerblom & Hälikkä, 2006), tulee ympäristön tarjota puitteet yksilölliselle kodin muodostumiselle. Onkin esitetty, että paikkaan kuulumisen ja kodin tunne ovat kytköksissä asukkaan tunteeseen siitä, että hän voi itse hallita elämänsä (Pirhonen & Pietilä, 2016), jolloin paikasta muodostuu osa omaa identiteettiä. Asumisen kontekstissa tähän liittyy kiinteästi myös mahdollisuus säädellä omaa yksityisyyttään ja ilmaista itseään välittömässä lähiympäristössään. (Regnier, 2002; Peace, Holland, & Kellaher, 2005; Andersson, 2011a.) Tarve ei poistu ihmisen ikääntyessä, vaikka käytännön toteutuksen suhteen jouduttaisiinkin tekemään myönnytyksiä (Andersson, 2007). Lisäksi kunnan heikentyessäkin tulisi pystyä välttämään kotiympäristön supistumista omien seinien sisään. Koetun paikkaan kuulumisen tukemiseksi kognitiivisesti tai fyysisesti huonokuntoistenkin asukkaiden vapaa liikkumisalue tulisi olla mahdollisimman suuri (Pirhonen & Pietilä, 2016) ja monipuolisen elämänpiirin säilyttävä (Palviainen, 2008).

Lopulta on huomioitava, että koti on muutakin kuin fyysinen ympäristö; siihen kuuluu myös joukko erilaisia toimintoja ja sosiaalista kanssakäymistä. Van Hoofin et al. (2016) haastattelututkimuksessa osa vastaajista ilmoitti jopa, että heidän asuinhuoneensa itsessään ei vaikuta lainkaan kodintuntuun. Sen sijaan tärkeitä tältä kannalta olivat asuinympäristön viihtyisä ilmapiiri ja sosiaaliset suhteet. Kyseinen tutkimus käsitteli vanhainkodissa yhden hengen huoneissa asuvia, 55–97-vuotiaita henkilöitä, joiden kognitiiviset kyvyt olivat suhteellisen hyvät. Tehostettuun palveluasumiseen sovitettuna mahdollisesti suuremmat ja henkilökohtaisemman oloiset huoneet sekä toisaalta dementiaa kärsivien tapauksessa alentuneet kognitiiviset kyvyt voisivat muuttaa vastausjakaumaa, eikä näin äärimmäinen näkemys ollut kyseisessä tutkimuksessakaan erityisen yleinen. Tästä huolimatta tulosta voidaan pitää jälleen yhtenä osoituksena siitä, että positiivisella sosiaalisella ympäristöllä ja yksikön viihtyisällä ilmapiirillä on erittäin keskeinen merkitys kodin tunnun muodostumisessa. Kuten van Hoof et al. (2016) itsekin toteavat, vastausten taustalla ei todennäköisimmin ole sinänsä fyysisen asuinympäristön itsensä merkityksettömyys vaan se, että sosiaalinen ympäristö on vielä tätäkin oleellisempi tekijä. Näin ollen onkin ehdottoman keskeistä varmistaa, että ympäristö tukee sujuvaa sosiaalista kanssakäymistä niin asukkaiden itsensä kesken kuin vierailijoiden suhteen – sekä suunnitellusti että spontaanisti (Regnier, 2002).

3.2.3. JOUSTAVUUS

Rakennusten mukautuminen vaihtuviin tarpeisiin on erittäin keskeinen teema tarkasteltaessa niin toiminnallisuutta kuin käytön tehokkuuttakin pitkällä aikavälillä: väestörakenne ei pysy vanhuspainotteisena ikuisesti, eivätkä nyt ja lähitulevaisuudessa toteutettavat rakennukset saa jäädä muutoksen myötä käyttökelvottomiksi. Toisaalta jo lyhyellä aikavälillä asukkaiden fyysinen ja kognitiivinen toimintakyky voivat vaihdella suuresti jopa saman palveluasumiskeskuksen ryhmäkotien piirissä, minkä lisäksi yksilöllinen toimintakyky myös muuttuu ajan myötä (Day et al., 2000; Pirhonen & Pietilä, 2016). Rakennuksen on siis kyettävä muuttumaan paitsi alkupe- räisen käyttötarkoituksensa piirissä, myös tarvittaessa muihin käyttötarkoituksiin.

ARA-rahoitteisia erityisryhmäkohteita eri puolilta Suomea tarkastelleessa selvityk- sessään Lamminmäki et al. (2015) totesivatkin heikon muuntojoustavuuden kes- keiseksi vanhusten palveluasumisen puutteeksi. Merkittävänä ongelmana he nos- tivat esiin muun muassa kantavien väliseinien liiallisen käytön, joka sitoo tilajakoa tai vähintäänkin hankaloittaa sen muokkaamista huomattavasti. Aihetta on myös käsitelty tarkemmin aiemmassa ARA:n raportissa Palvelutalo Viikin kautta (Hyny- nen, 2010). Tässä eräs keskeisistä näkökulmista oli kevyemmän palveluasumisen muuntuminen tarvittaessa tehostetuksi ryhmäkotimuotoiseksi, minkä toteuttamista tarkasteltiin useilla eri mittakaavatasoilla. Tämä eri mittakaavojen huomioiminen onkin välttämätöntä kokonaisvaltaisen joustavuuden toteutumiseksi eri aikavä- leillä: ympäristön on kyettävä mukautumaan niin yksittäisten asukkaiden, yksittäi- sen yksikön, kuin lopulta koko rakennuksenkin tarpeiden mukaan.

POIMINTOJA NYKYISTEN SUUNNITTELURATKAISUJEN KEHITTÄMISEKSI

Itseilmaisuuden mahdollistaminen

Asukkaan vaikutusmahdollisuus elinympäristöönsä edesauttaa oman identiteetin ja paikkaan kuulumisen tunteen säilymistä. Tätä voidaan tukea esimerkiksi etupihamaisin syvennyksin asuntojen sisäänkäyntien luona, tai toisaalta omalla parvekkeella.

Paikkaan kuulumisen tunne

Paikkaan kuulumisen tunne on keskeinen vaatimus sille, että tuntee olevansa kotonaan. Sidosta paikkaan voidaan tukea muun muassa mahdollistamalla asumisen pysyvyys ja muodostamalla asuinympäristöön selkeästi erottuvia, omanluonteisiaan paikkoja.

Mahdollisuus asua yhdessä kumppaninsa kanssa

Vaikka huonokuntoisella ikääntyneellä olisi puoliso, ei tästä välttämättä ole täysipäiväiseksi omaishoitajaksi. Tehostettua palveluasumista tarvittaessakin läheisen tulisi halutessa olla mahdollista asua joko samassa tai läheisessä asunnossa.

Sosiaalisen kanssakäymisen tukeminen

Luonteva sosiaalinen kanssakäyminen edellyttää miellyttäviä ja esimerkiksi yksityisyysasteeltaan erilaisia oleskelupaikkoja.

Luonteva vierailtavuus yksikön ulkopuolelta

Sosiaalisia kontakteja on tuettava laajemminkin kuin ryhmäkodin tai palvelukeskuksen sisällä. Yksikön tulee olla suunniteltu siten, että paikalle saa tulla ja tuntee saavansa tulla. Vierailuille tulee olla vetäytymiseen sopivia tiloja asuntojen lisäksi yhteisalueella.

Riittävä yhteys ympäröivään maailmaan

Sekä visuaaliset yhteydet että konkreettinen ulkoilumahdollisuus, asukkaiden toimintakyky huomioiden, pitävät yllä asukkaiden toimintakykyä ja tunnetta maailmaan kuulumisesta.

Yksikön tilallinen ja toiminnallinen joustavuus

Tilaratkaisujen on kyettävä vastaamaan muuttuviin tarpeisiin sekä asukkaan että koko yksikön mittakaavassa.

Rakennuskokonaisuuden monikäyttöisyys ja muokattavuus

Rakennuksen täsmälliset käyttötarpeet eivät usein ole muuttumattomat edes alkuperäisessä käytössä. Joustavuudessa on otettava huomioon niin tilalliset, tekniset kuin rakenteellisetkin seikat, jotta käyttötarkoitusta voidaan tarvittaessa muuttaa.

3.3. TILAVALIKOIMA JA -SIJOITTELU RYHMÄKOTIYKSİKÖSSÄ

Kuten luvussa 2.2. Typologisen jaottelun periaatteista pohjustettiin, tilasommitelmien tarkastelussa perusrajausena toimi yksittäinen ryhmäkotiyksikkö ja sen käytävissä olevat, mahdollisesti yhden tai useamman muun yksikön kanssa jaetut tilat. Tilavalikoima yksiköiden sisällä on tarkasteluaineistossa hyvin yhdenmukainen. Kaikissa yksiköissä on asuntojen lisäksi yhteisiä oleskelutiloja, keittiö- ja ruokailutilat, henkilökunnan tiloja sekä varastoja. Keittiöt yksiköiden sisällä ovat aineiston perusteella tavallisesti kodinomaisia, ja varsinainen valmistuskeittiö sijaitsee muualla. Lisäksi vaatehuoltotilat löytyvät 95,3 %:sta ja yhteiset pesutilat 86,8 %:sta yksiköistä. Yksiköiden toiminnollisten yhteistilojen pinta-alasta (ei asuntoja, ei kulkutiloja) keskimäärin 23,8 % on useamman yksikön kesken jaettua. Tarkasteltaessa vain yksikköjä, joissa jaettuja tiloja on, nousee lukema 48,8 %:iin. Kaiken kaikkiaan 48,5 % tarkasteluaineiston yksiköistä jakaa ainakin osan yhteistiloistaan jonkin toisen yksikön kanssa. Selkeästi yleisintä on varastojen, hygieniatilojen sekä toimistojen ynnä muiden henkilökunnan tilojen jakaminen (ks. taulukko 3.3.a). Huomattavaa on, että vain vaatehuollon tapauksessa jaetut tilat ovat lähes aina myös ainoat käytössä olevat kyseisen tyyppin tilat. Vastavuoisesti oleskelutilat eivät ole käytännössä koskaan kokonaan toisen yksikön kanssa jaetut. Tällaisessa tapauksessa toki viimeistään pitäisi myös kyseenalaistaa se, onko kyse erillisistä yksiköistä muutoin kuin nimellisesti. Tilojen jakamista yksiköiden kesken harkittaessa on keskeistä ottaa huomioon sekä niiden käyttöaste ja -aikataulut että käytettävyyden asukkaiden ja henkilökunnan kannalta. Esimerkiksi yhteisten saunatilojen käyttö voi olla sujuvasti rytmittävissä usean yksikön kesken ja sijoitus mahdollista kauemmaksikin asunnoista, kun taas keittiö- ja ruokailutiloja voi olla tarpeen käyttää kaikissa yksiköissä samanaikaisesti, hankaloittaen vastaavaa mallia. Rajanvetoa voidaan pehmentää osittaisella jakamisella: esimerkkinä useampi yksikkö voi jakaa sisäpihan yhteyteen sijoittuvan oleskelualueen, minkä lisäksi niillä on omia olohuoneita tilojaan.

Selkeä valtaosa tarkasteluaineiston ryhmäkotiyksiköistä (79,3 %) on toteutettu lineaarisella keskikäytäväratkaisulla. Ympärikuljettavia eli käytäväreitiltään täysin ei-lineaarisia puolestaan on vain 10,9 %. Loppuosa (9,8 %) koostuu erilaisista näiden kahden hybrideistä, joissa saattaa olla esimerkiksi ympärikuljettava keskiosa, josta erkanevat keski- tai sivukäytävällisiä siipiä. Cutler et al. (2006) toteavat perinteisen vanhainkotisuunnittelun noudattavan sairaalaperiaatteita: usean hengen makuuhuoneita kaksin puolin keskeiskäytävää painotuksena henkilökunnan työskentelyn ja tilaohjelman tehokkuus asuttavuuden kustannuksella. Cutlerin tutkimus sijoittuu amerikkalaiseen kontekstiin, mutta tämän tutkimuksen aineiston perusteella viitteitä kyseisenlaiseen tehokkuusajatteluun on runsaasti myös tuoreemmassa kotimaisessa tuotannossa. Useamman hengen huoneet ovat harvassa, mutta keskitetyt keskikäytäväratkaisut hallitsevat kerroskotiä.

Kuvassa 3.3.a on esitetty tarkasteluaineistossa tyypillisiä ryhmäkoti kerrosten tilaraken- teita. Lineaarinen, suorahkon keskikäytävän ympärille rakentuva kerros on ylivoimaisesti yleisin malli, kattaen 46,4 % kaikista kerroksista. Seuraavaksi yleisin on

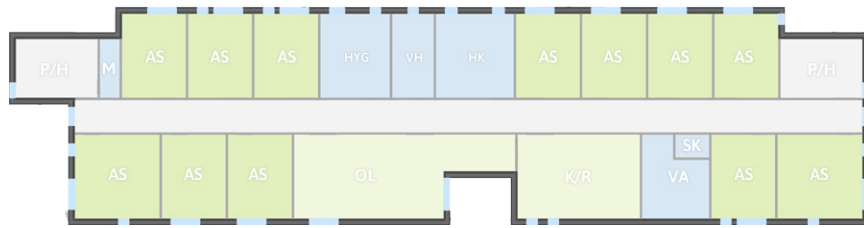
TILATYYPPI	OSUUS KAIKISTA YKSİKÖISTÄ	
	AINAKIN OSA JAETTU	KOKONAAN JAETTU
Varasto	46,9 %	7,7 %
Hygienia	38,1 %	31,9 %
Henkilökunta	36,2 %	20,0 %
Vaatehuolto	27,4 %	25,8 %
Oleskelu	21,5 %	1,5 %
Keittiö/ruokailu	6,2 %	3,1 %

TAULUKKO 3.3.a. Tilojen yhteiskäyttö ryhmäkotiyksiköiden kesken. Ilmoitetut prosenttiluvut on muodostettu yksiköiden lukumääristä, eivätkä ne huomioi esim. tilojen pinta-aloja. Vasemmanpuoleinen sarake ilmaisee kuinka usein ainakin osa kyseisen tyyppin tiloista on jaettu yhden tai useamman muun yksikön kesken. Oikeanpuoleinen sarake ilmaisee, kuinka usein kaikki kyseisen tyyppin tilat on jaettu. Huom, tässäkin tarkastelujoukkona on kaikki yksiköt, ei vain ne joissa jaettuja tiloja on.

KUVA 3.3.a. (viereisellä sivulla)

Tarkasteluaineistossa esiintyneiden ryhmäkoti kerrosten tilaraken- temalleja 1:500.

Mallien tarkoitus on havainnollistaa nykyratkaisuiden tavanomaisia karkeita kerroskotiämuotoja ja tilojen sijoittumista suhteessa toisiinsa, ei toimia ohjeistavina esimerkkeinä. Tilojen lukumäärät, pinta-alat, aukotus ja mahdollinen useamman yksikön kesken jakautuminen on määritelty tarkasteluaineiston perusteella kullekin kerrosmuodolle erikseen.

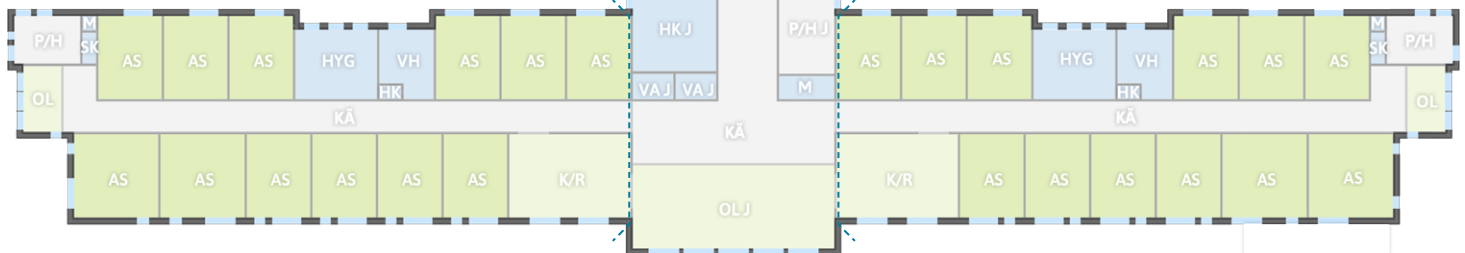
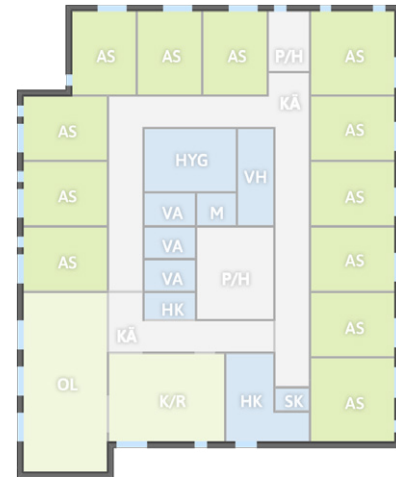

- Asuinhuoneet
- Oleskelutilat
- Muut toiminnalliset tilat
- Kulkutilat
- Yksiköiden välillä jaettujen merkittävempien tilojen raja

- AS** Asunnot
- OL** Oleskelu: olohuone-, kuntoilu-, harraste- ja ryhmätilat
- K/R** Keittiö ja ruokailu
- HK** Henkilökunnan toimisto-, sosiaali- ym. sekä wc-tilat

- HYG** Hygieniat: puku-, pesu- ja saunatilat sekä yhteisalueen wc:t
- VH** Vaatehuolto: pesula, kuivaushuone yms.
- VA** Varastot: yleisvarastot, lääkevarasto/-säilytys, jätetuone, huuhteluhuone

- SK** Siivouskomero
- M** Muut tilat: käytännössä aina teknisiä tiloja
- KÄ** Käytävä
- P/H** Porras ja mahdollinen hissi
- J** Jaettu tila: tila on useamman kuin yhden yksikön käytössä.

vastaava L-kirjaimen muotoinen kerros, joita aineistossa oli 22,6 %. Loppujen kolmen kerrostyyppin yleisyys on viiden prosentin luokkaa mallia kohden, jättäen esitettyyn tyyppijaotteluun istumattomien kerrosten kokonaisuudeksi 15,5 %.

Nord (2011) nostaa case-tutkimuksessaan esiin yksikön symmetrisyyden kognitiivisista ongelmista kärsivien asukkaiden orientaatiota hankaloittavana seikkana. Tarkastelluissa kohteissa asukkaiden yhteistilat sijaitsevat usein yksikön keskivaiheilla, mutta muutoin erityisen voimakasta symmetrisyyttä ei koko yksikön sommitelmissa ole havaittavissa. Ainoastaan keskikäytävän ympärille muodostuvat asuinsiivet ovat tämän suhteen näkyvä potentiaalinen ongelma (ks. 3.4.4. Kulku- ja aulatilat): monotonisesta ovirivistöstä on hankala erottaa omaa asuntoaan.

Symmetrisyyden välttämisen lisäksi vanhusten palveluasumisen RT-kortissa ohjeistetaan muistisairaiden avuksi suunnittelemaan ryhmäkotiyksikkö siten, että ainakin keittiö, ruokailu ja olohuone-tila olisivat näkyvissä heti omasta asunnosta poistuessa, mielusti myös näkymä pihalle (RTS, 2013). Tämän kokonaisvaltainen toteuttaminen käy etenkin suuremmissa yksiköissä hankalaksi, koska suurta määrää asuntoja ei ole fyysisesti mahdollista sijoittaa kaikkien mainittujen tilojen yhteyteen. Tilannetta kohentavana kompromissina voitaisiin kuitenkin pitää ainakin oleskelutilojen ripottelemista hienojakoisemmin yksiköihin ikään kuin omiksi naapurustoikseen. Tällöin myös vastattaisiin tavanomaisia nykyratkaisuja paremmin kirjallisuudessa esiintyneisiin suunnittelusuosituksiin (ks. 3.4.2.1. Yhteinen oleskelu).

POIMINTOJA NYKYISTEN SUUNNITTELURATKAISUJEN KEHITTÄMISEKSI

Liiallisen symmetrisyyden välttäminen

Kognitiivisista ongelmista kuten dementiaa kärsivillä asukkailla on usein vaikeuksia suunnistaa paikasta toiseen ja erottaa sijainteja toisistaan. Asukkaiden kulun sujuvoittamiseksi liikaa symmetrisyyttä ja toistuvuutta tulee välttää sekä yksikön kokonaissommitelmissa että tilasijoittelussa mahdollisen käytävän varrelle.

Eri toimintojen visuaalinen erottuminen

Sekä kodintunnon muodostuminen että sujuva suunnistautuminen edellyttävät paikkoja, joilla on vahva identiteetti. Keskeisten sijaintien tulee olla visuaalisesti omanlaisiaan ja erottua selkeästi matkankin päähän. Samalla vältetään monotonisen laitospaistun-
nelmaa.

Tilojen sijoittaminen hienojakoisesti yksikön eri osiin

Tilarakenteeltaan avoimen keskittynyt pohjaratkaisu ei kannusta asukasta liikkumaan, ei tue omilla ehdoilla tapahtuvaa sosiaalista kanssakäymistä ja yksipuolista päivittäistä elinympäristöä. Asukkaiden käyttämien tilojen tulee olla sijoiteltu tarkoituksenmukaisen pienimittakaavaisesti ja hajautetusti suunnistautumisen ja valvottavuuden vaatimukset huomioon ottaen.

Tilojen tarkoituksenmukainen jakaminen yksiköiden välillä

Useat niin henkilökunnan kuin asukkaidenkin käyttämät tilat ovat käytössä vain osa-aikaisesti tai osittain, mutta niitä ei toimintojen tilantarpeiden vuoksi voida pienentää vastaavassa määrin. Tilankäyttöä voidaan tehostaa merkittävästi mahdollistamalla yhteiskäyttö eri yksiköiden välillä käyttöaikataulut, käyttöaste ja saavutettavuus huomioiden.

3.4. TILAMITOITUS JA -SUUNNITTELU RYHMÄKOTIYKSIKÖSSÄ

Tässä luvussa käsitellään ryhmäkotiyksiköiden sisäistä tilojen mitoitusta ja suunnittelua. Tarkastelu on yleisten huomioiden jälkeen jaoteltu tilatyypeittäin ja siinä ovat mukana aineistossa toistuvasti esiintyneet tilatyypit (ks. taulukko 3.4.a). Eriksien käsittelemättömät tilat, kohta muut, koostuvat pääosin teknisistä tiloista ja niitä on yhteensä keskimäärin 2,9 m² yksikköä kohden. Kussakin alaluvussa otetaan huomioon sekä kyseisen tilatyypin sisäiset järjestelyt että sen kytkeytyminen koko yksikköön ja milloin aiheellista myös laajempaan rakennuskokonaisuuteen.

TILATYYPPI	KESKIARVO	VAIHTELUVÄLI	KESKIHAJONTA	OSUUS YKSIKÖN PINTA-ALASTA
1h asunnot	23,2 m ²	14,2–35,8 m ²	3,85 m ² (17 %)	43,8 % (37,3 %)*
2h asunnot	30,7 m ²	18,7–46 m ²	6,38 m ² (21 %)	6,7 % (5,7 %)*
Oleskelu				
Ala käytössä	4,7 m ²	1,5–10,1 m ²	2,2 m ² (47 %)	10,9 %
Ala jaettuna	4,1 m ²	1,5–10,1 m ²	1,65 m ² (40 %)	9,5 %
Keittiö/ruokailu				
Ala käytössä	3,2 m ²	1,0–6,7 m ²	1,04 m ² (33 %)	7,2 %
Ala jaettuna	3,1 m ²	1,0–6,7 m ²	1,03 m ² (33 %)	7,0 %
Hygienia				
Ala käytössä	1,8 m ²	0,2–4,2 m ²	0,97 m ² (54 %)	3,3 %
Ala jaettuna	1,4 m ²	0,2–4,2 m ²	0,82 m ² (60 %)	2,8 %
Vaatehuolto				
Ala käytössä	1,1 m ²	0,3–2,6 m ²	0,54 m ² (51 %)	2,1 %
Ala jaettuna	0,9 m ²	0,3–2,6 m ²	0,47 m ² (55 %)	1,9 %
Henkilökunta				
Ala käytössä	2,0 m ²	0,6–6,3 m ²	1,54 m ² (77 %)	3,8 %
Ala jaettuna	1,3 m ²	0,5–3,2 m ²	0,61 m ² (48 %)	2,7 %
Käytävä				
Ala käytössä	8,9 m ²	4,0–20,1 m ²	3,25 m ² (36 %)	18,6 %
Ala jaettuna	7,7 m ²	3,6–20,1 m ²	2,41 m ² (31 %)	17,6 %
Porras ja hissi				
Ala käytössä	2,9 m ²	0,1–7,7 m ²	1,43 m ² (49 %)	6,0 %
Ala jaettuna	2,1 m ²	0,1–7,7 m ²	1,18 m ² (55 %)	4,8 %
Varasto				
Ala käytössä	1,7 m ²	0,2–5,6 m ²	1,66 m ² (98 %)	4,0 %
Ala jaettuna	1,2 m ²	0,1–3,3 m ²	0,92 m ² (79 %)	2,8 %
Muut				
Ala käytössä	0,4 m ²	0,1–0,9 m ²	0,27 m ² (76 %)	0,4 %
Ala jaettuna	0,2 m ²	0,1–0,9 m ²	0,17 m ² (75 %)	0,3 %

TAULUKKO 3.4.a. Ryhmäkotiyksiköiden pinta-alan jakautuminen tarkasteluaineistossa. Yhteistilat on ilmoitettu asukaspaikkaa kohden kahdella tapaa: kaikkiaan käytössä olevana pinta-alana sekä jaettuna pinta-alana, jossa useamman yksikön yhteiskäytössä oleva osuus on jaettu yksiköiden lukumäärällä. Pinta-alan keskihajonta on ilmoitettu sekä absoluuttisena pinta-alana (m²) että suhteessa keskimääräiseen arvoon.

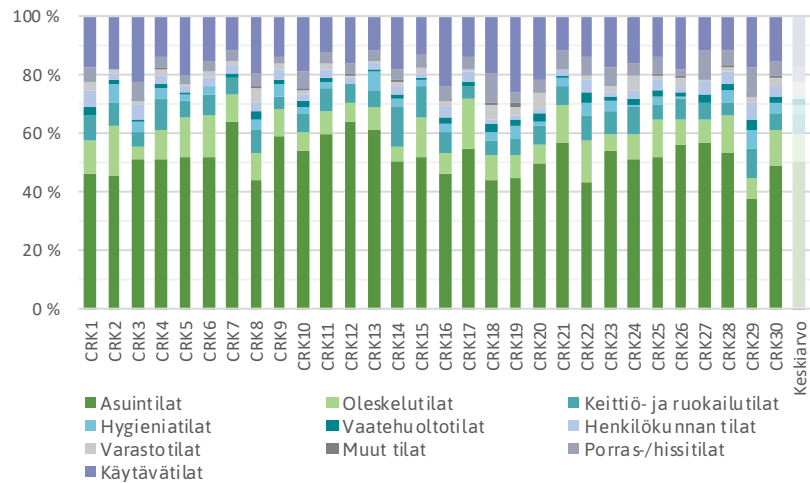
* Asuntoja ei lähtökohtaisesti ole jaettu yksiköiden kesken. Ensimmäinen luku ilmoittaa asuntojen pinta-alaosuuden, kun yksikön yhteistilat on mitattu kokonaisuudessaan käytettävissä olevana pinta-alana. Toinen luku ilmoittaa asuntojen pinta-alaosuuden, kun yhteistilojen pinta-ala on jaettu tasan niitä käyttävien yksiköiden kesken.

Vanhusten palveluasumisen RT-kortissa suositellaan ryhmäkodin huonealaksi asukasta kohden 45 m², johon eivät kuulu varastot eivätkä tekniset tilat (RTS, 2013, s. 10). Tämän tutkimuksen tarkastelukohteissa pinta-alaa oli kyseisellä rajauksella keskimäärin 42,4 m² asukasta kohden – varastot ja tekniset tilat mukaan luettunakin vain 43,7 m². Kaikkiaan yksiköistä 37,2 % ylitti suositellun 45 m² rajan

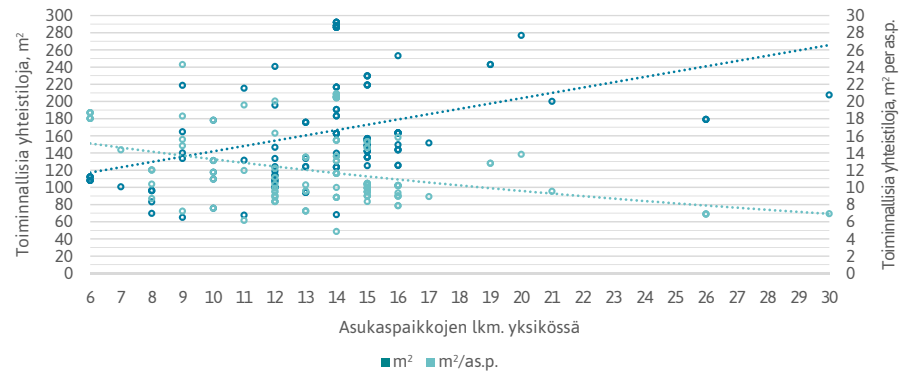
ohjeistuksen rajauksella, varastot ja tekniset tilat mukaan luettuna 45,7 %. Ulottamalla pinta-alat edelleen kaikkiin käytössä oleviin, eli laskemalla yksiköiden kesken jaetut tilat kokonaisuudessaan kaikille niitä käyttäville yksiköille, saadaan ohjeistuksen mukaisesti määritellyksi pinta-alaksi asukasta kohden viimein keskimäärin suosituksen täyttävä 45,6 m². Tämän saavuttaa 55,0 % tarkasteluyksiköistä. Yleisesti ottaen tilamitoituksen voidaan siis todeta olevan nykysuosituksia jonkin verran tiiviimpää. Osittain tämä selittyy sillä, että huomattava osa tarkastelukohteista on alun perin melko vanhoja, ja ainoastaan remontoitu 2000-luvulla – 50,0 % palveluasumiskohteista, 45,4 % tarkastelluista ryhmäkotiyksiköistä.

Taulukon 3.4.a ja kuvan 3.4.a mukaisesti keskimäärin noin puolet ryhmäkotiyksikön pinta-alasta koostuu asunnoista, noin neljännes kulkutiloista, ja loput asukkaiden yhteisistä sekä henkilökunnan tiloista. Asukaspääkammäärän kasvaessa asuntojen osuus kokonaispinta-alasta kasvaa hieman, kun taas kulkutilojen osuus pienenee. Toisin sanottuna siis tilankäyttö vaikuttaa olevan hyötyneliöiden suhteen tehokkaampaa suuremmissa yksiköissä. Tätä sinänsä oletusarvoistakin päätelmää puoltaa myös kuva 3.4.b, jossa on esitetty toiminnallisten yhteistilojen (ei asuntoja eikä

KUVA 3.4.a. Ryhmäkotiyksiköiden pinta-alajakaumat tarkastelukohteissa. Samassa kohteessa sijaitsevien erikokoisten yksiköiden tasavertaistamiseksi pinta-alat on poimittu suhteessa asukaspäätä kohden. Useiden yksiköiden kesken yhteiskäytössä olevat tilat on jaettu tasan käyttäjäyksiköiden kesken päällekkäisyyden aiheuttaman vääristymän välttämiseksi.

KUVA 3.4.b. Ryhmäkotiyksiköiden toiminnallisten yhteistilojen pinta-ala erikokoisissa yksiköissä. Toiminnallisiksi yhteistiloiksi lasketaan tilat, jotka eivät ole asuntoa, käytävää, porrasta tai hissiä. Vertailussa on käytetty yksikön käytettävissä olevaa pinta-alaa, toisin sanoen usean yksikön yhdessä käyttämät tilat on laskettu kaikille täysimääräisinä.

kulkutiloja) määrä asukaspaikkamääriltään erikokoisissa yksiköissä. Vertailemalla absoluuttista ja asukaspaikkaa kohden ilmoitettua pinta-alaa havaitaan, että asukaspaikkojen lisääntyessä yhteistilojen kokonaisala kasvaa, mutta ala asukaspaikkaa kohden pienenee. Käytännössä siis tilankäytön tehokkuus kasvaa lisääntyvästä pinta-alasta huolimatta. Sama trendi on havaittavissa valtaosassa eri tilatyyppisiä, joita käsitellään seuraavissa luvuissa.

Pinta-alavariaatio asukaspaikkaa kohden on yhteistiloissa huomattavasti asuntoja suurempaa (ks. taulukko 3.4.a). Tämä ilmenee myös kuvassa 3.4.b melko runsaana hajontana. Jopa samankokoisissa yksiköissä voi tilamitoituksessa ja -tarjonnassa olla suuria eroja. Vaikkei tiukempaa mitoitusta tule pitää automaattisesti positii-visena tavoitteena, voidaan edeltävän nähdä viittaavan tilankäytön tehostamisen potentiaaliin erityisesti yhteisalueen suunnittelussa.

Asuintilojen ja yhteistilojen pinta-alassa asukasta kohden ei kohteiden välisessä vertailussa ilmene havaittavaa korrelaatiota. Esimerkiksi pienet asunnot eivät siis esiinny merkittävästi useammin suurempien yhteistilojen kanssa, mutta eivät toisaalta pienempienkään. Periaatteessa tiukemmin mitoitettuja asuntoratkaisuita voisi kompensoida kattavammilla yhteistiloilla, mutta käytännössä tarkastelukoh-teiden asunnot ovat pääosin jo nykyisellään suosituksiin nähden varsin pieniä.

POIMINTOJA NYKYISTEN SUUNNITTELURATKAISUJEN KEHITTÄMISEKSI

Kulkutilojen optimoiminen

Erityisesti runsaasti liikkumisapuvälineitä käytettäessä käytävät muodostavat huomattavan osan rakennuksen pinta-alasta. Ainoastaan käytävinä toimivaa alaa voidaan minimoida yhdistämällä tilojen sisäistä ja niiden välistä kulkureitistöä sekä sommittelemalla tilaohjelma kompaktisti. Samalla kuitenkin korvattaessa käytäviä kululla tilojen läpi tulee varmistaa käytännön toimivuus ja häiriöttömyys sekä tilasommitelmaa tiivistettäessä elinympäristön riittävä monipuolisuus.

Yhteistilojen käytön tehostaminen

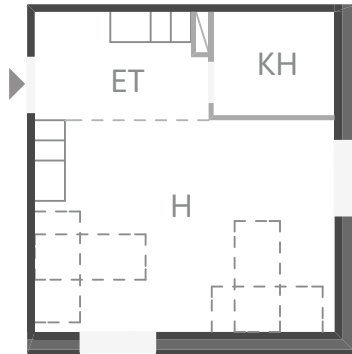
Useat toiminnot oleskelusta vaatehuoltoon vaativat tietyn määrän tilaa, vaikka tarve olisi vain ajoittaista. Lisäksi väljällä mitoituksella tai monipuolisella tilatarjonnalla on vaikutusta viihtyisyyteen. Tarkoituksenmukaisen mitoituksen ja erilaisten tilojen kirjon tarjoamiseksi yksikkökokojen tulee olla riittävän suuria tai tiloja tulee jakaa muiden yksiköiden kanssa. Ratkaisussa on kuitenkin ehdottoman oleellista huomioida myös inhimillinen mittakaava ja täten kodikkuuden säilyminen.

3.4.1. ASUNNOT

Kirjallisuudessa ryhmäkotiasuntojen suositellaan yleisesti olevan lähtökohtaisesti yhden hengen huoneistoja, ja yhteisasumisen vaihtoehtoinen mahdollisuus (esim. Cutler, 2007; Cutler, 2008; RTS, 2013; Zimmerman, 2007). Haettaessa siirtymää laitoshoidosta kotona asumiseen tätä voidaan jo lähtökohtaisesti pitää perusedellytksenä: koti käsitteenä sisältää tietynlaisen olettamuksen yksityisyydestä ja itse-määräämisoikeudesta (esim. Cutler, 2008; Nord, 2011). Tämän tutkimuksen aineis-ton perusteella valtaosa 2000-luvulla rakennetuista tai remontoituista kohteista on toteutettu edellä kuvatulla periaatteella: 89,4 % kaikista ryhmäkotiasunnoista on yhdelle asukkaalle, loput kahdelle. Kolmen tai useamman asukkaalle ryhmäkoti-huoneistoja ei kohteissa ole ainuttakaan.

KUVA 3.4.1.a. Esimerkki 23,6 m² yhden hengen asunnosta ilman erillistä makuuhuonetta 1:150. Pohjapiirros mukailtu tarkasteluaineiston kohteesta.

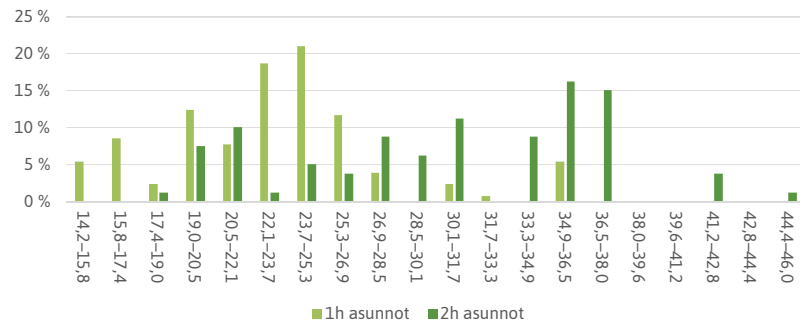

KUVA 3.4.1.c, yllä. Esimerkki 37,0 m² kahden hengen asunnosta ilman erillisiä makuuhuoneita 1:150. Pohjapiirros mukailtu tarkasteluaineiston kohteesta.

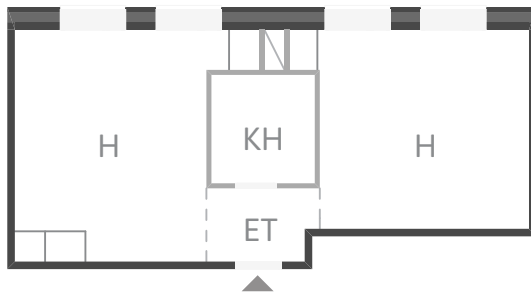
KUVA 3.4.1.b, oikealla. Asuntojen pinta-alajakauma 5 % haarukoittain (pienimmästä suurimpaan, hum²) tarkasteluaineiston ryhmäkoodissa. Jako 1h/2h asuntoihin on tehty ilmoitetun asukasmäärän mukaan, joten 2h asunnoissa on mukana myös kuvan 3.4.1.c kaltaisia yhden huoneen asuntoja. Asuntoja yhteensä 1590 kpl.

Kotimaisessa ohjeistuksessa ryhmäkotiasunnon suositeltu pinta-ala on vähintään 25 m² kylpyhuone mukaan lukien (ARA, 2015; RTS, 2013), ja muu mitoitus esteettömyysmääräysten ja niihin liittyvän ohjeistuksen mukaista (esim. RTS, 2006). Ottaen huomioon, että ryhmäkotiasunnot tavallisesti ovat keittiöttömiä, tulisi yksiomallisen toteutuksen olla huolellisella suunnittelulla verratonta tämän pinta-alamääräitteen sisällä. Tarkasteluasteissa yhden hengen huoneistojen keskipinta-ala on 23,6 m² (ks. esimerkkihuoneisto kuvassa 3.4.1.a) ja 25 m² suositusarvon ylittää noin 40 % asunnoista. Kylpyhuoneettomia asuntoja oli vain muutama.

Tarkasteluasteissa yhden hengen asuntojen pinta-ala vaihtelee huomattavasti kahden hengen asuntoja vähemmän; noin kaksi kolmasosaa asunnoista on pinta-alaltaan viiden neliömetrin sisällä (ks. kuva 3.4.1.b). Tulos kummunnee pienemmän koon lisäksi jossakin määrin pohjapiirroksissa ilmenneistä kahdesta eri tavasta sijoittaa kahden hengen asunnon vuoteet: samaan tilaan tai erillisiin huoneisiin (ks. kuvat 3.4.1.c ja 3.4.1.d). Samaa tilaan – etenkin mikäli se ei myöskään ole erillinen makuuhuone – sijoitettuna toinen vuode vaatii varsinkin kylki seinää vasten melko vähän lisäpinta-alaa. Vastavaroisesti puolestaan kokonaisen makuuhuoneen lisääminen kasvattaa pinta-alatarvetta merkittävästi. Välimalli, jossa toinen vuoteista olisi erillisessä huoneessa ja toinen yhteisen oleskelutilan yhteydessä, on yksityisyyden kannalta ongelmallinen, ja oletettavasti tämän vuoksi myös aineistossa harvinainen.

Edeltävää sivuten riittävä pinta-ala itsessään ei mitään ilmeisimmin ole onnistuneen pohjaratkaisun taakka. Esimerkiksi van Hoofin et al. (2016) tutkimuksessa huoneen koolta oli vanhainkodin asukkaille väliä lähinnä silloin, kun tilaa omien tavaroiden entisestä kodista mukaan ottamiseen oli liian vähän. Vaikka koko kodin siirtäminen ryhmäkotiasuntoon ei nykyisillä mitoitusasuosituksilla onnistu, ovat edellytykset huomattavasti kyseisessä tutkimuksessa mainittuja, pienimmillään 12,3-neliöisiä huoneita paremmat (van Hoof et al., 2016). Arkkitehtisuunnittelun näkökulmasta korostuu etenkin kalustettavuuden merkitys: suurestakaan pinta-alasta ei ole juuri hyötyä, jos sitä ei esimerkiksi kiertelevien kulkuväylien ja rikkonaisten seinäpintojen vuoksi pysty käyttämään.

KUVA 3.4.1.d. Esimerkki 42,7 m² kahden hengen asunnosta 1:150, jossa kylpyhuone ja eteinen on jaettu. Pohjapiirros mukailtu tarkasteluaineiston kohteesta.

Onnistuneella suunnitteluratkaisulla paitsi parannetaan käytettävyyttä, myös edistetään merkittävästi laajalti kaivatun kodinomaisuuden toteutumista. Vaikka näkemyksessä kodista on runsaasti kulttuureittaista ja yksilöllistäkin vaihtelua, kuuluu siihen yleisesti vapaus sisustaa ympäristö omaa identiteettiä ilmaisevasti. Tämän rinnalla toinen merkittävä tekijä on oikeus hallita vierailuja. (Cutler, 2008). Palveluasumisessa oma asunto ei automaattisesti tuo yksityisyyttä: esimerkiksi henkilökunnan vierailut sumentavat usein yksityisen ja julkisen rajaa, eikä asukkaalla aina ole täyttä päätösvaltaa asian suhteen (Nord, 2011). Lisäksi Nord (2011) huomioi case-tutkimuksessaan yhdestä avotilasta koostuvien huoneiden muodostuvan herkästi olemukseltaan kokonaan julkiseksi, koska esimerkiksi makuualuetta ei ole mahdollista luontevasti erottaa muusta oleskelutilasta.

Vaikka joitakin myönnytyksiä olisi käytännön syistä tehtävä, voidaan arkkitehtisuunnittelulla vaikuttaa asunnon olemukseen. Esimerkiksi erillinen eteistila, josta on kulku kylpyhuoneeseen, mahdollistaa peseytymisessä avustamisen kulkematta varsinaiselle asuinalueelle – asukkaan kunnan salliessa. Makuualue puolestaan voidaan erottaa huonesomittelman sen mahdollistaessa muusta asunnosta vaikkapa säilytyskalusteina omaan alkoviinsa, niin sanotuissa tavallisissa pienasunnoissa yleiseen tapaan. Asunnon kokonaisuudessaan hahmottumista yksityisemmäksi osaksi laajempaa ryhmäkotia voidaan myös edistää yhteisalueesta erottuvilla materiaaleilla (Regnier, 2002).

Tarkasteluaineistossa esiintyvät kylpyhuoneet noudattavat pääosin keskenään samankaltaista tilatehokasta neliömallia, jossa suihku ja wc-istuin sijaitsevat vierekkäin ja allas istuimen viereisellä seinällä. Lamminmäen et al. (2015, 26) selvityksessä ryhmäkotiasunnon pesutilojen ahtaus pesulaveria eli suihkuvaunua käytettäessä oli yleinen ongelma. Tästä huolimatta näitä käytettiin väljempien yhteisten pesutilojen sijaan vaihtelevista syistä, joihin lukeutuivat esimerkiksi asukkaan omien tavaroiden läheisyys, pesutapahtuman kokeminen luontevammaksi, tai asukkaan kuljettamisen hankaluus. Etenkin yhdistettynä Cutlerin (2007) esiin nostamaan pesutiloihin kuljettamisen vastenmieliseksi kokemiseen, tulee kyseinen seikka ottaa huomioon asuntojen suunnittelussa. Näin on myös suositeltu ARA:n taholta (Lamminmäki et al., 2015). Pinta-alallisesti laverin käytön mahdollistava kylpyhuone on vain hieman kompaktia perusesteetöntä ratkaisua suurempi (ks. esim. Korpinen, 2017), ja huolellisella suunnittelulla käytössä olevaa tilaa voidaan tiiviimmässä sommitelmassa hyödyntää esimerkiksi säilytykseen.

Kaiken kaikkiaan palveluasuntojen suunnittelussa ratkaisun joustavuus on eduksi, kuten asuntopuunnittelussa yleisestikin. Tällöin huoneisto voi mukautua muuttuviin tarpeisiin, ilmenevät ne sitten asukkaan kunnan muuttuessa tai asukkaan vaihtuessa kokonaan. Tämän kannalta keskeistä on sijoitella käytettävissä olevat neliöt harkiten ja esimerkiksi pakollisten kulkuväylien tuoma hukka-ala minimoiden sekä ottaa huomioon erilaisia kalustusmahdollisuuksia jo ennakoon. Pidemmälle vietyinä ratkaisuin voidaan lisäksi hyödyntää esimerkiksi siirtoseiniä ja useampia ovia kylpyhuoneeseen, jolloin väljyyttä ja kulkureitistöä voidaan sopeuttaa asukkaan toiveiden ja avustamisen tarpeen mukaan. Jossakin määrin mitoituksessa voidaan myös tasapainoilla asuntojen ja yhteisalueen ominaisuuksien välisellä suhteella.

Esimerkiksi Ruotsissa määräykset mahdollistavat yksittäisten asuntojen pientämisen, mikäli vastaavasti yhteistilojen kokoa kasvatetaan (Nord, 2011). Nordin mukaan seurauksena on kuitenkin ollut asuntojen muuttuminen kauttaaltaan yhä samanlaisemmiksi, joten mahdollisia tämän suuntaisia päätöksiä tehtäessä on edelleen huolehdittava asuntojen riittävästä laadusta.

POIMINTOJA NYKYISTEN SUUNNITTELURATKAISUJEN KEHITTÄMISEKSI

Asunnon erottuminen ulkoasultaan yhteistiloista

Vaikka erityisesti ryhmämuotoisessa asumisessa myös yhteistilat ovat osa kotia, on omalla huoneistolla yksityisenä tilana itsenäinen roolinsa. Yksityisen, oman alueen tunnun tukemiseksi henkilökunnan vierailujen tarpeesta huolimatta asuinhuoneistojen tulee erottua yhteistiloista myös arkkitehtonisesti esimerkiksi materiaalein tai tilan muodon ja aukotuksen avulla.

Asunnon sisäinen joustavuus

Myös tehostetun palveluasumisen asukkailla on yksilöllisiä toiveita sisustuksen suhteen, joiden toteuttaminen tulee parhaan mukaan mahdollistaa hoitotyön vaatimusten, liikuntarajoitteisuuden ja pienasunnon hankalasta yhdistelmästä huolimatta. Asunnon kalustettavuus usealla tapaa tulee huomioida niin mitoituksessa ja mittasuhteissa, kulkuyhteyksissä kuin aukotuksessakin.

Riittävän yksityisyyden turvaaminen

Keskeinen elementti kodintunnussa on mahdollisuus säädellä omaa yksityisyyttään, mikä on herkästi uhattuna hoitotyön edellyttäessä toistuvia vierailuja asuntoon, joka on tyypillisesti hyvin pieni ja avoin. Yksityisyyden säätelyä voidaan pienessäkin asunnossa tukea esimerkiksi mahdollistamalla sisäänkäynnin, kylpyhuoneen, oleskelualueen ja makuualueen eriyttäminen esimerkiksi kalustein tai siirtoseinän (ks. kuva 3.4.1.e).

KUVA 3.4.1.e. Esimerkki pienasunnon jakamisesta yksityisyydeltään erilaisiin alueisiin. Vihreällä pisteiviivalla esitetty yksityisasteen kannalta merkittäviä asunnon sisäisiä rajalinjoja, joiden avoimuuden tulisi olla muokattavissa.

3.4.2. ASUKKAIDEN YHTEISET TILAT

Asukkaiden yhteiset tilat ovat yksi keskeisistä erottavista tekijöistä palveluasumisen, etenkin ryhmäkotimuotoisen, ja niin sanotun tavallisen asumisen välillä. Täten näihin kohdistuvat suunnitteluratkaisut ovat kokonaisuutta tarkasteltaessa yhtäläillä tärkeitä kuin asunnot itse.

Gerontologian alalla laajalti tunnustettu Lawtonin & Nahemowin (1973) "environmental press"-teoria esittää, että ihmisen käyttäytyminen ja toiminta muodostuvat yhdistelmänä yksilön kyvyistä, ympäristön asettamista vaatimuksista ja näiden yhdistelmänä yksilön sopeutumisesta ympäristöönsä. Teorian mukaan yksilön kyvyt ja ympäristön paine ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa toisiinsa; optimaalinen toimintakyky saavutetaan, kun ympäristön asettama paine on henkilön kykyihin nähden riittävä, muttei liian suuri. Ikääntyneiden asumiseen sovellettuna asuinympäristön tulisi siis antaa riittävästi syitä jatkuvaan aktiivisuuteen, samalla kuitenkin vaatimatta asukkaiden vaihteleviin kykeneväisyyksiin nähden liikaa. Tätä tukee Lawtonin & Nahemowin (1973) teoriaan perustuva niin sanottu mukautuvuus-hypoteesi ("docility hypothesis"), jonka mukaan yksilön kykeneväisyyden laskiessa ympäristön vaikutus voimistuu (Cutler, 2007). Vastaavasti palveluasumisen kontekstissa omien kykyjen heiketessä palveluiden merkitys kasvaa. Näin ollen palveluiden tulisi täydentää henkilöittäin vaihtelevaa itsenäistä suoriutumista, ei kauttaaltaan korvata sitä. (Andersson, 2007.)

Degenholtz et al. (2006) esittävät korrelaatioanalyysinsä perusteella, että niin sanottujen elämää rikastuttavien ominaisuuksien ("life-enriching features", esim. näkymät ulos, viherkasvit, viihdelaitteet) vähäisyyttä asunnossa voidaan koetun elämänlaadun näkökulmasta korvata lisäämällä niitä yhteisaluulle. Periaate on sama kuin luvussa 3.4.1. Asunnot mainittu asuntojen pienemmän pinta-alan kompensoiminen yhteistiloja kasvattamalla. Samassa yhteydessä Dagenholz et al. (2006) myös toteavat – sinänsä itsestään selvästi – että toiminnallisten ominaisuuksien ("function-enhancing features", esim. esteettömät kulkuratkaisut) suhteen tällainen korvaamisperiaate ei ole mahdollinen. Toisin sanottuna asukkaan oleskelua voi kohutuudella suunnittelun keinoin kannustaa tietyille alueille elämänlaadun kärsimättä, muttei pakottaa. Samalla korostuu kirjoittajienkin viittaamasti se, että yhteisalueen laatua painottavassa suunnitteluratkaisussa on erityisen tärkeää varmistaa huonokuntoisempienkin asukkaiden mahdollisuus hyötyä tästä laadusta. Oikein toteutettuna edellä kuvattu periaate voi Lawtonin & Nahemowin (1973) teorian mukaisesti auttaa ylläpitämään asukkaiden toimintakykyä aktivoimisen kautta.

3.4.2.1. Yhteinen oleskelu

Useissa tutkimuksissa yhteistilojen käytön on todettu dementiaa kärsivien asukkaiden ryhmäkotiyksiköissä olevan selvästi muita yksiköitä suurempaa (Regnier, 2002; Barnes, 2006; Andersson, 2016). Liikkumiskyvyn sen sijaan ei ole havaittu korreloivan yhteistiloissa vietetyn ajan kanssa. Henkilökunnan haastatteluissa oltiin hyvin yksimielisiä siitä, että asukkaiden yhteistilojen käyttö on eduksi sekä sosiaalisen kontekstin tuottamisen että henkilökunnan kannalta valvottavuuden kautta. Asukkaiden todettiin ahdistuvan, mikäli he jäivät asuntoihinsa eivätkä näin ollen nähneet henkilökuntaa. Lisäksi yhteistilojen käyttö oli yleisempää ei-dementiayksiköissäkin niiden keskuudessa, joilla oli dementiaoireita muttei virallista diagnoosia. Täten yhteistilojen käyttöä ei voi selittää ainakaan täysin sillä, että asukkaat tuotaisiin vasten tahtoaan paikalle ja jätettäisiin sinne, vaan kyse on aidosta tahdosta myös asukkaan itsensä osalta. Yksinäisyys yleisesti ottaen on yleinen ongelma ikääntyneiden keskuudessa, joten sen estämiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota (esim. Pajunen & Karisto, 2009; Dickens et al., 2011).

Anderssonin (2011a) tutkimuksessa sosiaalista kanssakäymistä tukevat tilat osoittautuivat tärkeiksi ryhmäkotiä asukkaille, oli heillä sitten diagnosoituja kognitiivisia ongelmia tai ei. Tilojen käyttö vaihteli kognitiivisten kykyjen mukaan, kanssakäynnin henkilökunnan kanssa painottuessa dementiaa kärsivien keskuudessa. Kummassakin tapauksessa tarvetta oli eri luontoisille kohtaamisen tiloille: yksityisille ja ympäristöstä eristyneille sekä toisaalta ulos aukeaville. Tätä tukee Nordin (2011) case-tutkimus, jossa osa asukkaista pyrki luomaan yksityisiä tilojaan yhteisalueelle – jotkut jopa kieltäytyen osallistumasta yhteiseen ruokailuun, kunnes pöytäryhmät järjesteltiin uudelleen mahdollistamaan yksin istuminen. Dementiaa kärsivien keskuudessa henkilökunnan ennalta määrittelemillä paikoilla on todettu olevan suurempi merkitys, koska asukkaat itse ovat vähemmän kykeneviä muodostamaan omia paikkojaan (Andersson, 2011a), joskin tällaista käytöstä on havaittu (McColgan, 2005). Dementiaa kärsivien asukkaiden ryhmäkoteissa ennakkosuunnittelulla on joka tapauksessa erityisen keskeinen rooli syntyvän sosiaalisen ympäristön laadussa kognitiivisten ongelmien asettamien vaatavien lähtökohtien vuoksi. Anderssonin (2011a) tutkimuksessa oleskelualueita

Tarkastelukohteissa keittiö ja ruokailu on useimmiten toteutettu tupamallisesti olohuonemaisten oleskelutilojen yhteyteen. Tässä tutkimuksessa on rajaamattoman ruokailutilan tapauksissa oheisista oleskelualueista merkitty kolmasosa ruokailuun, keittiöllä täydennettynä puolet. Vastaavasti oleskelutilat on tällöin laskettu pinta-alaltaan saman verran pienemmiksi. Käytetty arvio perustuu RT-korteissa esitettyyn ohjeistukseen kyseisten toimintojen tilantarpeista (RTS, 2006; 2008a; 2008b; 2013).

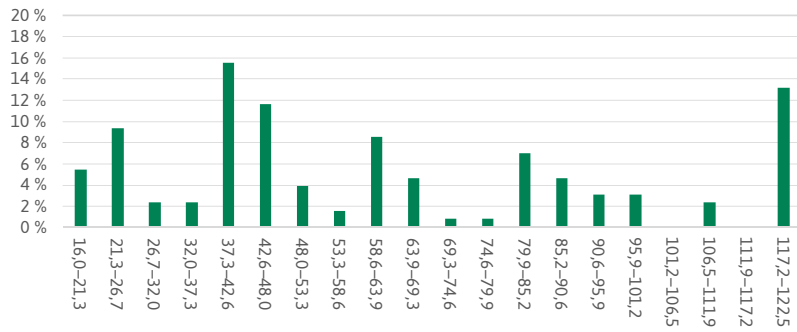
muodostuikin paikkoihin, jotka arkkitehtonisesti tukivat sitä esimerkiksi näkymin ulkoi- tai sisäympäristöön. Tämän myötä näistä paikoista muodostui edelleen sosiaalisen kohtaamisen tiloja. Sosiaalinen kanssakäyminen ylläpitää henkilön kognitiivista kuntoa ainakin jossakin määrin, ja toisaalta liikkuminen edesauttaa fyysisen toimintakyvyn säilymistä (Ybarra et al., 2008). Näin ollen asianmukaisesti sijoitelluilla oleskeluun sopivilla tiloilla on hyvin kokonaisvaltainen elämänlaatua ylläpitävä vaikutus.

Anderssonin et al. (2016) myöhemmässä tutkimuksessa yhteistiloja käytettiin lähes ainoastaan asukkaiden keskinäisiin tai asukkaiden ja henkilökunnan väliin tapaami- siin; omaisten kanssa seurusteltiin enemmän omassa asunnossa. Tämän arveltiin vii- taavan haluun tavata yksityisemmin kotona, mutta toisaalta osoittavan mahdollisiin puutteisiin yhteistilojen suunnittelussa, koska nämä eivät mahdollistaneet yksityisem- piä sosiaalisia tilanteita. Toistensa asunnoissa asukkaat eivät vierailleet lähes lainkaan. Kodinomaisuuden tunteen ja asukkaiden yksikössä käyttöön ottamien oleskelualueiden välillä havaittiin suora korrelaatio (Andersson, 2011a).

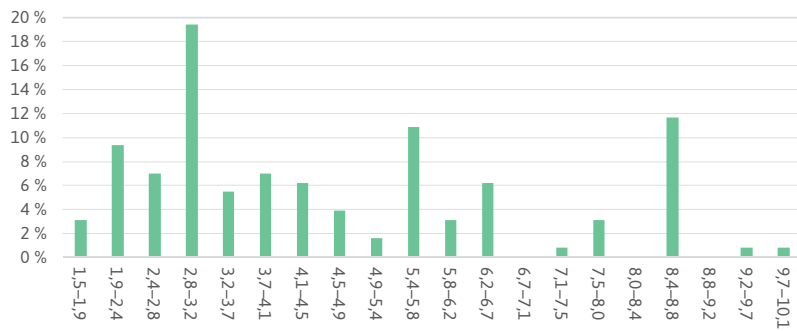
Tarkastelukohteissa yhteisten oleskelutilojen pinta-ala vaihtelee runsaasti, tarkasteltiin sitä sitten absoluuttisena neliömetrimääränä tai asukasluukuun suhteutettuna (ks. kuvat 3.4.2.1.a–b). Karkeana trendinä asukasmäärän kasvaessa absoluuttinen pinta-ala kas- vaa ja asukasmäärään suhteutettu pinta-ala laskee, viitaten tilankäytön tehostumiseen (ks. kuva 3.4.2.1.c). Varmojen johtopäätöksiä ei kuitenkaan voida vetää, koska esitettyyn mitoitukseen vaikuttaa muun muassa tilojen jakaminen yksiköiden kesken. Jaetun rat- kaisun toimivuuteen, käytön määrään ja täten tehokkuuteen puolestaan vaikuttaa edel- leen useamman yksikön kokonaissommitelma sekä asukkaiden kunto.

Tarkastelukohteissa yhteiset oleskelutilat ovat tavallisesti yksikkökohtaiset: vain 21,5 % yksiköistä jakaa oleskelutilansa yhden tai useamman yksikön kanssa. Keskimääräisesti jaettua alaa myös on vain 22,2 % kokonaisuudesta, joten näissäkin tapauksissa selkeä valtaosa oleskelutiloista on yksikön omia. Edelleen ainoastaan 1,5 %:ssa eli kahdessa yksikössä kaikki yhteistilat ovat toisen kanssa jaettuja – aiemmin mainitusti tässä koh- taan on toki jo pohdittava, mikä käytännössä erottaa tilanteen yhdestä isommasta yksi- köstä. Sosiaalisten kontaktien moninaisuuden ja toisaalta taas riittävän yksityisyyden ja kodin tunnun tasapainottamiseksi suositeltavana voidaan pitää nykylinjan mukaista rat- kaisua, jossa mahdollisuus kontaktiin yksikön ulkopuolelle on, mutta siihen ei pakoteta.

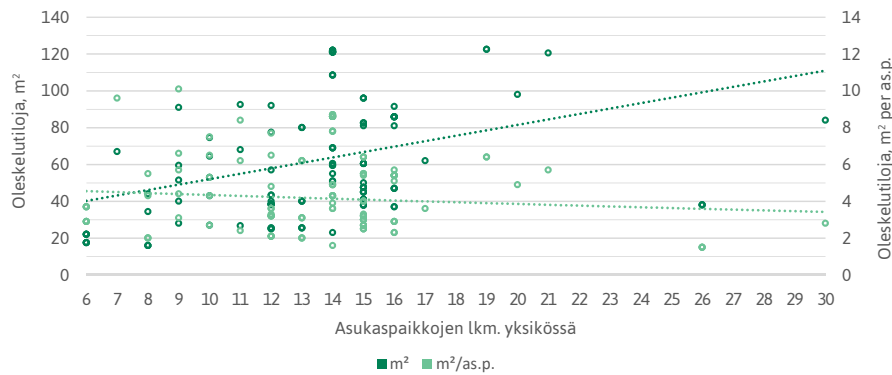
Suuret, monikäyttöiset yhteistilat on ikääntyneiden palveluasumISRatkaisuja käsittele- vässä kirjallisuudessa todettu kerta toisensa jälkeen ongelmallisiksi. Andersson (2011b) nostaa nämä esiin 2000-luvun palveluasumISRakentamisen ongelmana erityisesti Ruot- sissa. Suunnittelumallissa todetaan menetettävän tilatunnelmallinen hienojakoisuus ja mahdollisuus yksityisempiin, mutta silti julkisiin, paikkoihin. Sama seikka korostuu Bar- nesin (2006) tutkimuksessa, jossa tilojen yksityisyysasteen hienojakoisuuden havaittiin korreloivan merkittävästi koetun hyvinvoinnin kanssa; vaikka suuret yhteistilat olivat osalle asukkaista mieluisia toimintakeskuksia, osalle ne puolestaan olivat ainoana vaihtoehtona liian meluisia ja ylistimuloivia. Tähän viittaa myös Goldin et al. (1991) huomio siitä, että sopivan stimulaation määrä muuttuu dementian edetessä. Tarvitta- van stimulaation määrän suhteen näkemykset tutkimuskirjallisuudessa ovatkin vailla selkeää yksimielisyyttä (Sloane et al., 1998), vaikei mukaan arvioitiin edes otettaisi asukkaiden henkilökohtaisia mieltymyksiä.

KUVA 3.4.2.1.a. Asukkaiden yhteisten oleskelutilojen jakauma 5 % pinta-alahaarukoittain pienimmästä suurimpaan (m²) tarkasteluaineiston ryhmäkodeissa. Koska tarkastelussa on tilatyyppin mitoitus, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niitä käyttäville yksiköille.

KUVA 3.4.2.1.b. Asukkaiden yhteisten oleskelutilojen jakauma 5 % pinta-alahaarukoittain pienimmästä suurimpaan (m²) asukaspaikkaa kohden tarkasteluaineiston ryhmäkodeissa. Koska tarkastelussa on tilatyyppin mitoitus, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niitä käyttäville yksiköille.

KUVA 3.4.2.1.c. Asukkaiden yhteisten oleskelutilojen pinta-ala erikokoisissa yksiköissä. Koska tarkastelussa on tilatyyppin mitoitus, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niitä käyttäville yksiköille.

Cinellin (1999) yhtä toteutunutta kohdetta arvioivassa case-tutkimuksessa on puolestaan mainittu suuret monikäyttötilat hankalina kodinomaisen ympäristön luomisen kannalta. Høglund & Ledewitz (1999) suosittelevat niin ikään seuranta-tutkimuksensa pohjalta suurten monitoimihuoneiden välttämistä ja pieniä ryhmätiloja, kuten Regnierkin (2002), korostaen näiden mahdollistavan spontaaneita sosiaalisia tilanteita asuinyksikön sisällä. Cutler (2008) huomioi monikäyttöisyyden tuottavan usein tiloja, joiden käyttö ei ollut sujuvaa mihinkään tarkoitukseen. Myös Suomessa mainitaan palveluasumista yleisesti käsittelevässä ARA:n (2015) suunnitteluohjeistuksessa eriluonteisten tilojen tärkeys ja yhteistilojen kodikkuus sekä inhimillinen mittakaava. Vanhusten palveluasumisen RT-kortti (RTS, 2013) ohjeistaa niin ikään suunnittelemaan ryhmäkodin yhteistilat

siten, että niitä voidaan käyttää eri toimintoihin myös samanaikaisesti. Lamminmäki et al. (2015) puolestaan esittävät ryhmäkotien pienempien yhteistilojen sijoittamista siten, että ne voisi tarvittaessa yhdistää isoksi tilaksi. Esimerkkinä tämän toteuttamisesta mainitaan jo toteutettu, siirtoseiniin ja suuriin oviin perustuva ratkaisu.

Tämän tutkimuksen aineistossa yhteistilat ovat pääosin suurehkoja monitoimitiloja. Vastaavasti erillisiä yhteistiloja on taulukon 3.4.2.1.a mukaisesti määrällisesti melko vähän; keskimäärin 1,8 kappaletta ryhmäkotiyksikköä kohden. Näin ollen tarjolla on heikosti mahdollisuuksia vetäytyä pienessä ryhmässä omiin oloihinsa siirtymättä asuinhuoneeseen. Persoonallisuudeltaan tai kognitiivisilta kyvyiltään erilaiset asukkaat eivät tällöin myöskään voi juuri muuta kuin tulla toimeen toistensa kanssa yhteistiloja käyttäessään.

Day, Carreon & Stump (2000) huomioivat asukkaiden eroavien kognitiivisten kykyjen aiheuttavan parempikuntoisille pitkittyneessä yhteiselossa herkästi henkisen hyvinvoinnin ongelmia. Tavoiteltaessa asuinympäristön pysyvyyttä ja täten välteltäessä siirtoja on yksikön sisäisen yhdenmukaisuuden vaaliminen kuitenkin ongelmallista. Lukuisat erilliset oleskelutilat saattaisivat osaltaan vähentää epäsuotuisia pitkittyneitä kohtaamisia.

TAULUKKO 3.4.2.1.a. Ryhmäkotiüksiköiden asukkaiden yhteisten oleskelutilojen lukumäärä yksikköä kohden tarkasteluaineistossa. Erillisten tilojen lukumäärä kasvaa jossakin määrin asukaspaikkojen lisääntyessä, mutta yhden tai kahden tilan ratkaisut ovat kuitenkin selvässä enemmistössä vielä keskipakkoisissakin yksiköissä.

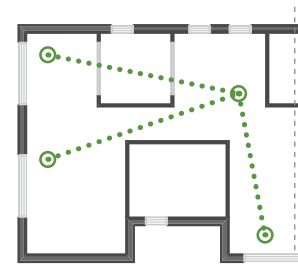
OLESKELU- TILOJEN LKM. YHT. YKSİKÖSSÄ	OSUUS KOKO AINEISTOSSA (N=130)	OSUUS PIENIMMISSÄ YKSİKÖISSÄ (0–10 AS. P., N=24)	OSUUS KESKI- KOKOISISSA YKSİKÖISSÄ (11–15 AS. P., N=84)	OSUUS SUURIMMISSA YKSİKÖISSÄ (16– AS. P., N=22)
1 kpl	38,0 %	58,3 %	36,1 %	22,7 %
2 kpl	41,9 %	33,3 %	50,6 %	18,2 %
3 kpl	17,8 %	8,3 %	12,0 %	50,0 %
4 kpl	2,3 %	0,0 %	1,2 %	9,1 %

Summaavasti voidaan todeta, että toimivassa kokonaisuudessa on useita tunnelmaltaan ja yksityisyydeltään erilaisia yhteistiloja, jotka ovat mittakaavaltaan hillittyjä. Tällöin myös ympäristön tarjoamaa aistiärsykkeiden määrää on paremmat edellytykset säädellä asukkaan tai henkilökunnan toimesta, mikä voi edesauttaa erityisesti dementiaa kärsivien hyvinvointia (Sloane et al., 1998; Day, Carreon & Stump, 2000. Muun muassa valvottavuuteen liittyviä, tilajaosta mahdollisesti kumpuavia ongelmia voidaan ehkäistä huomioimalla kyseiset seikat suunnitteluvaiheessa esimerkiksi ketjuttamalla yhteistiloja huomioiden näkölinjat niiden ja mahdollisten henkilökunnan työpisteiden välillä. Lisäksi tarvittava muuntojoustavuus on syytä ottaa huomioon myös pienempien tilojen tapauksessa (Lamminmäki et al., 2015), sijaitsevat nämä sitten yksittäin tai vierekkäin. Suurten salien välttämiseksi tilajakoja voidaan soveltuviin kohdin toteuttaa erilaisilla muunneltavilla seinäratkaisuilla.

Itse tiloissa tapahtuvan toiminnan lisäksi yhteisoleskelualueilla on merkittävä rooli asukkaiden yhteydessä ympäröivään maailmaan. Rappen (2005) tutkimus viittaa siihen, että viherympäristön läheisyys ja mahdollisuus kasvien hoitoon saattaa parantaa pitkäaikaishoidossa olevien ikääntyneiden hyvinvointia tuottamalla positiivisia kokemuksia ja täten nostamalla koettua terveyttä. Erityisen suureksi vaikutuspotentiaali arvioitiin masennuksesta kärsivien kohdalla. Moniaistillisten viherympäristöjen esitettiin myös voivan auttaa dementiaa kärsiviä säilyttämään yhteyttä elinympäristöönsä

ja ylläpitämään kognitiivisia kykyjään. Mahdollisuuden kulkea turvalliseen, rajattuun ulkotilaan itsenäisesti on myös todettu vähentävän ahdistuneisuutta lisääntyneen autonoman ja ympäristöyhteyden kautta (Day, Carreon & Stump, 2000).

Myös Mooney & Nicell (1992) ovat tutkineet ulkoympäristöjen vaikutusta Alzheimerin taudista kärsivien ikääntyneiden käyttäytymiseen kymmenessä palveluasumiskohteessa. Heidän saamansa tulokset viittaavat ulkoilumahdollisuuden vähentävän asukkaiden turhautumista ja tämän kautta muun muassa väkivaltaista käyttäytymistä. Suomalaisessa suunnitteluohjeistuksessa (ks. RTS, 2013) neuvotaan niin ikään tarjoamaan ryhmäkodin yhteistiloista sujuva yhteys pihalle tai terassille, joka on helposti valvottavissa ja ainakin osittain katettu. Tämän tutkimuksen tarkastelluista ryhmäkodeista kaikissa oli jonkinlainen ulkotila, mutta laajuus vaihteli paljon. Viitteitä muusta viherympäristöstä kuin lähialueen istutuksista ei terassi- ja parvekeratkaisuissa juuri esiintynyt. Vaikka voidaan olettaa, että näille jonkinlaisia ruukkukasveja useimmiten sijoitettaisiin, vaikuttaisi etenkin kaupunkiympäristössä olevan varaa vehreyden lisäämiselle. Varsinaisen ulkoilun lisäksi myös näkymät ulos ovat tärkeitä. Lamminmäen et al. (2015) selvityksessä ikkunoiden sijoittaminen sekä liian korkealle että muutoin näkymien kannalta ongelmallisesti olivat yleisiä ongelmia. Erityisesti huonokuntoisimpien asukkaiden kannalta on oleellista varmistaa, että näkymät sekä ovat mielekkäisiin suuntiin että avautuvat riittävän laajalti, myös istualta.

KUVA 3.4.2.1.d. Esimerkki näköyhteyksistä tilasta toiseen suoraan sekä ikkunoiden tai lasiseinien läpi.

KUVA 3.4.2.1.e. Esimerkki hillityn kokoista tiloista, joita voidaan tarvittaessa yhdistellä.

POIMINTOJA NYKYISTEN SUUNNITTELURATKAISUJEN KEHITTÄMISEKSI

Vaihtelevien tilojen tarjoaminen

Yhteistilojen tulee tukea erilaisia sosiaalisia tilanteita sekä mahdollisuuksien mukaan myös vetäytymistä. Vastaavasti tilojen suunnittelussa on otettava huomioon riittävä hienojakoisuus sekä kokojen, tunnelmien ja yksityisasteiden moninaisuus.

Näköyhteydet tilasta toiseen

Näköyhteydet yksikön tilojen välillä lisäävät virikkeellisuutta ja kannustavat liikkumaan. Näkymien lisääminen helpottaa asukkaiden suunnistautumista ja toisaalta henkilökunnan osalta heidän valvomistaan (ks. kuva 3.4.2.1.d). Samalla on kuitenkin vastavuoroisesti huomioitava mahdollisuus riittävään yksityisyyteen.

Fyysisen aktiivisuuden mahdollistaminen

Liikkuminen pitää yllä niin fyysistä kuin henkistäkin toimintakykyä. Tätä tulee tukea turvallisesti heikenevät fyysiset ja henkiset kyvyt huomioiden esimerkiksi mahdollistamalla itsenäinen liikkuminen sekä yksikön ulko- että sisäpuolella ja kannustamalla siihen muun muassa tilasijoittelun keinoin.

Sosiaalisen kanssakäymisen tukeminen

Henkilöstöresurssien tehokkaan käytön lisäksi ryhmämuotoisen asumisen keskeinen potentiaalinen vahvuus on sosiaalisten kontaktien runsaus. Sosiaalista kanssakäymistä voidaan tukea suunnittelun keinoin kannustamalla yhteisalueen käyttöön esimerkiksi luomalla sinne viihtyisiä ja vaihtelevia, eri toimintoja mahdollistavia tiloja.

Hillitty tilakohtainen mittakaava

Suuret, avoimet monikäyttötilat ovat ongelmallisia niin toiminnallisuuden kuin viihtyisyydenkin kannalta. Avaruutta voidaan lisätä tarvittaessa tilojen yhdistettävyyden keinoin. Suunnittelussa on huomioitava niin yksittäisten tilojen kuin tilayhdistelmienkin mahdolliset käytöt mm. aikataulujen ja kaluste- sekä varustetarpeiden kannalta (ks. kuva 3.4.2.1.e).

Monikäyttötilojen huolellinen suunnittelu

Tilojen monikäyttöisyys on keskeinen keino tilasuunnittelun tehostamiseksi. Onnistunut lopputulos edellyttää useiden, mahdollisesti vasta myöhemmin toteutuvien tarpeiden huomioon ottamista jo varhain, jotta tilat oimivat kaikissa käyttötarkoituksissaan.

Viherympäristön läsnäolo

Yhteydellä viherympäristöön on merkittävä positiivinen vaikutus hyvinvointiin, mutta ryhmäkotien asukkaiden mahdollisuudet ulkoiluun ovat tavallisesti varsin rajalliset. Viherympäristön läsnäolo on otettava huomioon sekä näkymissä ulos että asukkaiden käyttämissä ulkotiloissa.

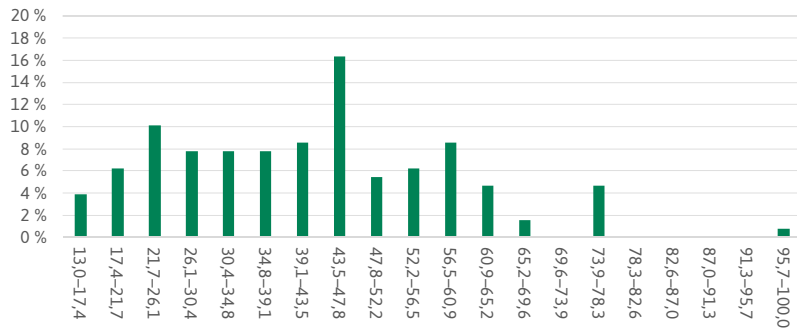
3.4.2.2. Keittiö ja ruokailu

Aiemmassa tutkimuksessa ruokailutapahtumilla ja tarjotulla ruoalla on ollut huomattavan suuri vaikutus tarkasteltaessa asukkaiden tyytyväisyyttä saamiinsa asumispalveluihin (Abrahamson et al., 2013). Edelleen, rauhallisten ja häiriöttömien ruokailutilojen on havaittu edistävän ruokailutapahtuman sujuvuutta dementia-kohteissa, erityisesti tilojen sijaitessa yksikön sisällä (verrattuna useampaa yksikköä palvelemaan, keskitettyyn ratkaisuun) (Day et al., 2000). Tämän tutkimuksen tarkasteluaineiston kaikista yksiköistä löytyi oma ruokailutila, joten tältä osin asiat vaikuttavat olevan hyvin. Ruokailutila oli myös hyvin harvoin jaettu toisen yksikön kanssa: ainoastaan 6,2 %:ssa osittain ja edelleen vain 3,1 %:ssa kokonaan. Tämä toki itsessään ei etenkään suuremmissa yksiköissä takaa ruokailun rauhallisuutta ja häiriöttömyyttä, mutta ainakin edellytykset sille ovat rakennustasolla keskitettyä ratkaisua paremmat.

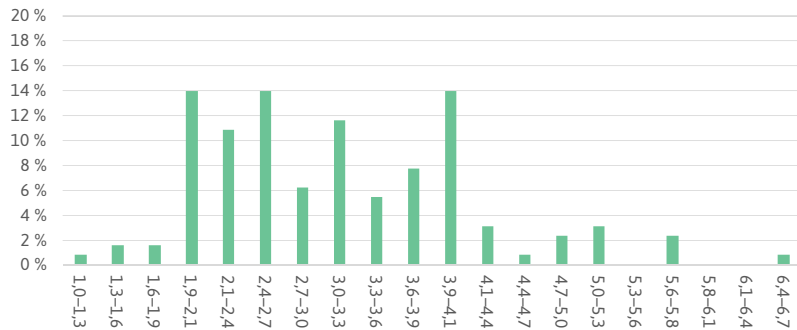
Tarkastelukohteissa keittiö ja ruokailu on useimmiten toteutettu tupamallisesti olohuoneaisten oleskelutilojen yhteyteen. Ratkaisu on tilankäytöllisesti tehokas, mutta sisältää ongelmia erityisesti ruokailutapahtuman rauhallisuuden ja tilojen hienojakaisuuden suhteen. Tämän myötä rajanveto ruokailu- ja oleskelutilojen kuten ruokailu- ja keittiötilojenkin välillä on monesti epäselvä; keittiö ja/tai ruokailu ilmenevät usein ainoastaan kalustemerkintänä suuren oleskelutilan reunustalla. Näin ollen tässä tutkimuksessa on rajaamattoman ruokailutilan tapauksissa oheisista oleskelualueista merkitty kolmasosa ruokailuun, keittiöllä täydennettynä puolet. Vastaavasti oleskelutilat on tällöin laskettu pinta-alaltaan saman verran pienemmiksi. Käytetty arvio perustuu RT-korteissa esitettyyn ohjeistukseen kyseisten toimintojen tilantarpeista (RTS, 2006; 2008a; 2008b; 2013).

Lamminmäen et al. (2015) tutkimuksessa ruokailutilat olivat usein suurimman käytön aikaan liikkumisapuvälineiden vuoksi liian ahtaita. Minimiarpeeksi sekä ruokailulle että oleskelulle – kummallekin erikseen, ei yhteensä – nimettiin 2–3 m² asukasta kohden (Lamminmäki et al., 2015). Vanhusten palveluasumisen RT-kortissa (RTS, 2013) ryhmäkodin ruokailutilan mitoituksiksi määritellään samansuuntaiset 2–2,6 m² henkilöä kohden. Edellä mainituista epäselvistä rajanvedoista johdun suosituksen toteutumista tämän tutkimuksen kohteissa on hankala arvioida täsmällisesti. Keittiö- ja ruokailutiloja yhteensä on keskimäärin 3,1 m² asukaspaikkaa kohden. Käyttämällä edeltävää karkeaa arviota toimintojen pinta-alasuhteesta muodostuu ruokailulle varatuksi tilaksi tällöin 2,1 m² – suunnilleen esitetty minimi. Samalla tavalla määriteltynä kyseisen tilavaatimuksen täyttää kaikkiaan 51,2 % aineiston yksiköistä. Kuvan 3.4.2.2.b mukaisesti pinta-alatarjonta painottuu minimiin ja hieman sen alle, mutta äärimmäisen ahtaita ratkaisuja on kuitenkin varsin vähän. Absoluuttisena pinta-alana tarkasteltuna (ks. kuva 3.4.2.2.a) variaatio on odotetusti suurempaa tilojen skaalautuessa yksikön koon mukaan.

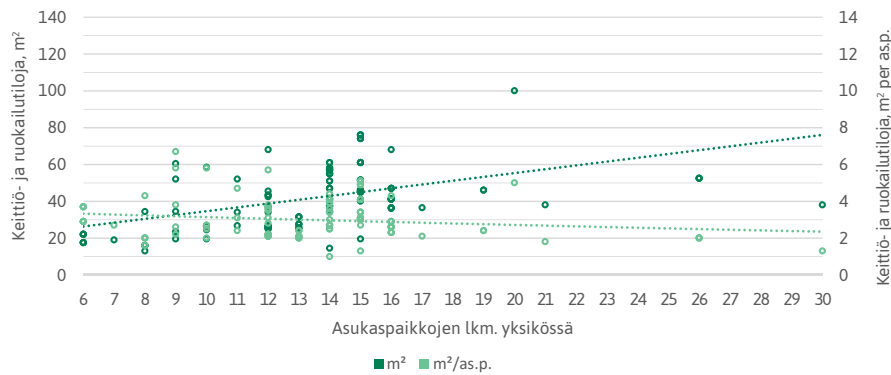
Kuten yhteisoleskelutilojen, myös keittiö- ja ruokailutilojen absoluuttinen tilantarve lisääntyy yksikön asukaspaikkojen lukumäärän kasvaessa (ks. kuva 3.4.2.2.c) tilantarpeen asukaspaikkaa kohden vastaavasti vähentyessä. Koska erityisesti esteettömällä keittiöllä on varsin suuri lähtökohtainen tilantarve, mutta toisaalta kodin-omaisessa ratkaisussa melko rajallinen maksimikoko, voidaan muutoksen pinta-alassa olettaa syntyvän ensisijaisesti ruokailun tilantarpeesta.

KUVA 3.4.2.2.a. Asukkaiden yhteisten keittiö- ja ruokailutilojen jakauma 5 % pinta-alahaarukoittain pienimmästä suurimpaan (hum²) tarkasteluaineiston ryhmäkodeissa. Koska tarkastelussa on tilatyyppin mitoitettu, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niistä käytettäville yksiköille.

KUVA 3.4.2.2.b. Asukkaiden yhteisten keittiö- ja ruokailutilojen jakauma 5 % pinta-alahaarukoittain pienimmästä suurimpaan (hum²) asukaspaikkaa kohden tarkasteluaineiston ryhmäkodeissa. Koska tarkastelussa on tilatyyppin mitoitettu, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niistä käytettäville yksiköille.

KUVA 3.4.2.2.c. Asukkaiden yhteisten keittiö- ja ruokailutilojen pinta-ala erikokoisissa yksiköissä. Koska tarkastelussa on tilatyyppin mitoitettu, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niistä käytettäville yksiköille.

Koska ruokailu tapahtuu paljolti yhteisesti tiettyinä aikoina, ovat mahdollisuudet mitoituksen tiivistämiseen rajalliset: pääosa tilantarpeesta syntyy ruokailualueesta, joka kasvaa asukaspaikkojen lisääntyessä. Näin ollen pois lukien tiukka aikataulujen porrastaminen keskeiseksi tilankäytön tehostamisen keinoksi jää käytön joustavuus. Ruokailutilan tulee varsinaisen ruokailun ulkopuolella taipua sujuvasti moninaisiin muihin käyttöihin. Tätä yleispätevyyttä tavoiteltaessa tulee kuitenkin välttää jo aiemmin ongelmallisiksi todettuja salimaisia suurtiloja. Niin viihtyisyyden kuin monikäyttöisyydenkin näkökulmista otollisempaa on toteuttaa laajempi kokonaisuus useina lähekkäisinä ja toisiinsa kytkeytyvinä tiloina yksittäisen valtaavan avotilan sijaan. Mikäli ruokailuajankoja on mahdollista porrastaa eri yksiköiden

välillä, tai mikäli ruokailutila pystytään toteuttamaan keskitetysti riittävä hienoja-koisuus säilyttäen, voidaan tilankäyttöä tehostaa myös yksiköiden kesken jaetulla ratkaisulla. Tällöin esimerkiksi pääasiallinen ruokailualue voi olla täysin yksiköiden kesken jaettu ja toimia ruokailuaikojen ulkopuolella jaettuna oleskelutilana keittiöiden ollessa yksityisempiä sekä lisäksi mahdollisesti tarjotessa paikan ruokailuun niin sanotusti oman väen parissa.

POIMINTOJA NYKYISTEN SUUNNITTELURATKAISUJEN KEHITTÄMISEKSI

Korkean käyttöasteen tukeminen

Varsinaisten ruoanlaitto- ja ruokailutapahtumien kesto on melko lyhyt, erityisesti mikäli pääateriat tuodaan yksikköön valmiina. Tehokkaan tilankäytön kannalta on keskeistä mahdollistaa erityisesti ruokailutilojen monipuolinen käyttö ruokailuaikojen ulkopuolella.

Keittiö- ja/tai ruokailutilojen osittainen jakaminen

Vaikka ruokailuaikojen säännöllisyys on eduksi, ei eri yksiköiden ruoanlaiton tai ruokailun ole välttämätöntä tapahtua samanaikaisesti. Porrastamalla ruokailuaikoja ja jakamalla keittiö- ja/tai ruokailutiloja yksiköiden kesken voidaan nostaa tilojen käyttöastetta jopa ilman monikäyttöisyyttä.

Rauhallisen ja häiriöttömän ruokailuympäristön muodostaminen

Häiriöt kesken ruokailutapahtuman ovat ongelmallisia erityisesti dementiaa kärsivien asukkaiden yksiköissä. Tilojen pitäminen mittakaavaltaan hillittyinä ja niiden sijoittaminen riittävästi erilleen mm. kulkuväylistä edesauttaa ruokailun sujumista rauhallisesti.

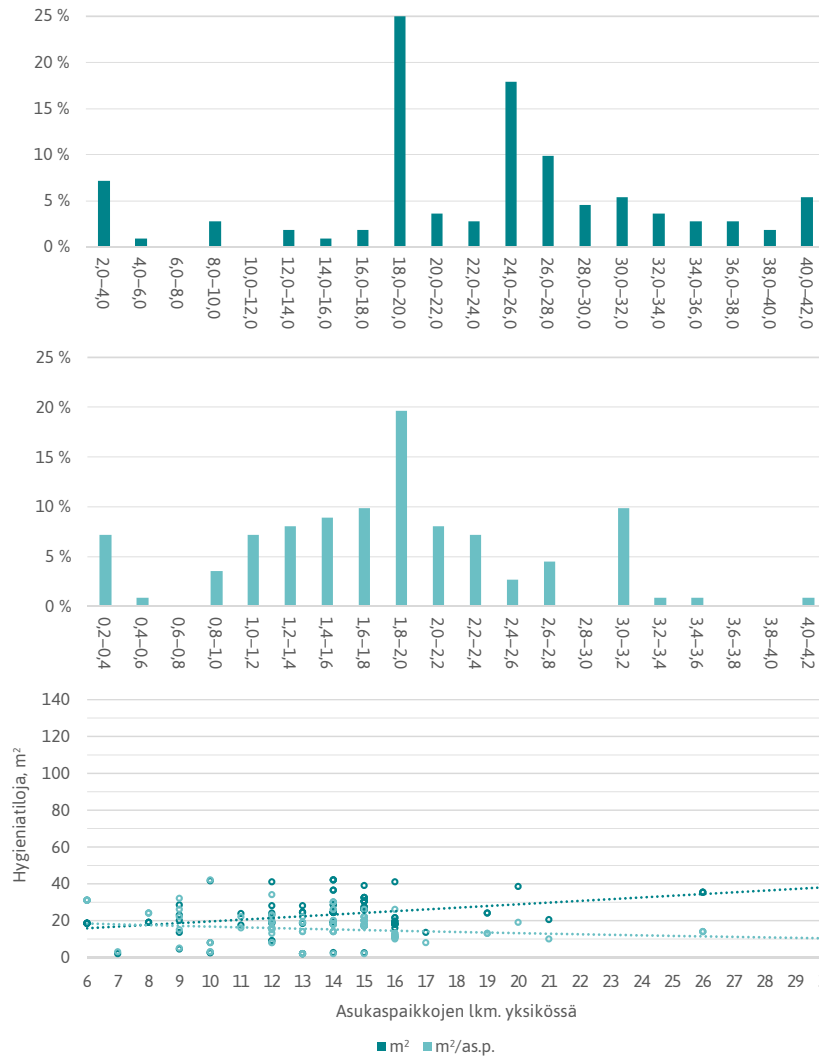
3.4.2.3. Hygienia

Asukkaiden yhteisillä hygieniatiloilla tarkoitetaan tässä yhteydessä pesutiloja, WC:itä ja saunoja, jotka eivät sijaitse asunnoissa tai ole osoitettuja yksinomaan henkilökunnan käyttöön.

Asukkaiden yhteiset hygieniatilat ovat tarkasteluaineiston toiseksi yleisin ja asukkaiden käyttämistä tiloista yleisin useamman yksikön kesken jaettu tila: 38,4 % ryhmäkotiyksiköistä, joista yhteiset hygieniatilat löytyvät, jakaa ne kokonaan vähintään yhden toisen yksikön kanssa. Toisaalta yhteiset hygieniatilat ovat yhdessä yksikön sisäisen vaatehuollon kanssa ainut tilatyyppejä, joka paikoittain puuttuu täysin: 15,7 %:ssa yksiköistä ainoat asukkaiden hygieniatilat ovat asukkaiden huoneistoissa. Tarkastelussa ei selvitetty sitä, poikkesivatko mahdolliset koko talon kesken jaetut hygieniatilat näissä kohteissa niistä, joissa yksikön sisäiset tilat löytyivät.

Esteettömät, avustamisen mahdollistavat pesutilat vaativat käyttäjämäärästä riippumatta varsin paljon tilaa. Tämä näkyy myös kuvissa 3.4.2.3.a–b tarkastelukohteiden pinta-alajakaumissa: Asukaspaikkaa kohden mitattuna pinta-alat jakautuvat suhteellisen tasaisesti vaihteluvälillä keskivaiheilta, joskin hieman ahtaampaa päätä painottaen; absoluuttisena pinta-alana mitattuna jakauma puolestaan painottuu selkeästi vaihteluvälillä väljempää päätä kohden. Kaikkein pienimmät esiintymät ovat kummallakin mittapuulla yksiköitä, joissa ei ole lainkaan varsinaisia yhteisiä pesutiloja vaan ainoastaan WC:itä. Myös hygieniatilojen kohdalla on havaittavissa tilankäytön tehostuminen yksikkökoon kasvaessa (ks. kuva 3.4.2.3.c). Koska

lähtökohtainen tilantarve on melko suuri, mutta yhtäaikaisten käyttäjien määrä vähäinen, voidaan vaikutuksen olettaa olevan merkittävin siirryttäessä pienistä keskisuuriin yksiköihin.

KUVA 3.4.2.3.a. Asukkaiden yhteisten hygieniatilojen jakauma 5 % pinta-alahaarukoittain pienimmästä suurimpaan (m²) tarkasteluaineiston ryhmäkodeissa. Koska tarkastelussa on tilatyyppin mitoitus, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niitä käyttäville yksiköille.

KUVA 3.4.2.3.b. Asukkaiden yhteisten hygieniatilojen jakauma 5 % pinta-alahaarukoittain pienimmästä suurimpaan (m²) asukaspaiikkaa kohden tarkasteluaineiston ryhmäkodeissa. Koska tarkastelussa on tilatyyppin mitoitus, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niitä käyttäville yksiköille.

KUVA 3.4.2.3.c. Asukkaiden yhteisten hygieniatilojen pinta-ala erikokoisissa yksiköissä. Koska tarkastelussa on tilatyyppin mitoitus, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niitä käyttäville yksiköille.

Mahdollisuus skaalata pesutilojen kokoa alaspäin asukasmäärän mukaan on toiminnan suuren lähtökohtaisen tilantarpeen vuoksi rajallinen verrattuna esimerkiksi ruokailutilaan. Lisäksi hygieniatilat eivät varsinkaan tavanomaisin toteutusin mitä ilmeisimmin tarjoa juurikaan monikäyttöisyyttä, jolloin käyttöaste jää suhteellisen vähäiseksi. Edeltävät seikat huomioiden keskeinen keino tilankäytön tehostamiseksi hygieniatiloissa on niiden jakaminen useamman yksikön kesken, mitä

yhteiskäyttölukemien perusteella jo nykyratkaisuisakin hyödynnetään. Tällaisissa ratkaisuisa on oleellista arvioida kokonaismääräisen käyttötarpeen lisäksi käytön jakautuminen kellonajoittain – käytön tehostaminen ei onnistu, mikäli kaikki hygieniatiloja käyttävät yksiköt tarvitsevat niitä samanaikaisesti. Lisäksi yhteiskäyttöä suunniteltaessa on huomioitava muutakin kuin aikataulullinen näkökulma. Esimerkkinä Cutler (2007) huomauttaa henkilöiden näkemyksen asuinympäristönsä olevan kiinteästi sidoksissa kulttuurisiin yksityisyyden normeihin, ja mainitsee tämän myötä esimerkiksi pesutiloihin kuljettamisen pitkää julkista käytävää pitkin olevan valtaosalle vastenmielistä. Näin ollen jaettujenkin hygieniatilojen tulee olla tarkoituksenmukaisesti sijoitettuja myös kunkin niitä käyttävän yksikön sisällä tarkasteltuna.

Asuntojen omia pesutiloja ei voida poistaa pyrittäessä toteuttamaan koteja asuntoloiden sijaan. Nykyratkaisuja ei myöskään juurikaan voida kutistaa – päinvastoin, luvussa 3.4.1. Asunnot mainitusti mitoitusta olisi aiheellista hieman väljentää pesulaverin käytön mahdollistamiseksi ja useamman yhtäaikaisen avustajan toiminnan helpottamiseksi. Mikäli näin ei tehdä ja tällaiset pesutapahtumat on välttämätöntä suorittaa yhteisissä pesutiloissa, on tilojen sijainti suhteessa asuntoihin harkittava yksikköjen välistä jakoa vastaavasti huolellisesti. Lähtökohtaisesti on suositeltavaa suunnitella asuntojen kylpyhuoneet siten, että ne mahdollistavat päivittäisen peseytymisen, jolloin yhteisten pesutilojen käyttö liittyy ensisijaisesti saunomiseen. Tällöin myös pesutilojen jakaminen useamman yksikön kesken on luontevampaa, koska käyttö ei perustu äkilliseen tarpeeseen vaan se voidaan aikatauluttaa harkitummin.

Suomalaisessa suunnitteluohjeistuksessa mainitaan, että ryhmäkodin yhteisalueelta tulisi löytyä esteetön WC, joka on sekä vierailijoiden että asukkaiden käytettävissä (RTS, 2013). Samaa huomauttaa Cutler (2008), joskin nimellisesti eri yhteydessä vanhainkodeissa, joissa asia oli havaittu toistuvaksi puutteeksi. Ongelma on yleinen myös tämän tutkimuksen tarkastelukohteissa. Ryhmäkotiyksiköistä vain 26,2 %:ssa oli yhteisalueella – ei pesutiloissa – muu kuin henkilökunnan WC ja vain 13,1 %:ssa tämä oli esteetön. 56,2 %:ssa yksiköitä oli esteetön WC yhteisissä hygieniatiloissa, mutta tämä oli saavutettavissa vain suihku- tai pukuhuoneen kautta. Tilanne on ongelmallinen paitsi vierailijoiden, myös hoidon kannalta: erityisesti suurissa yksiköissä kulku- ja kuljetusmatkat omalle huoneistolle voivat muodostua pitkiksi, eikä yhteinen pesu- tai pukuhuonetilä ole aina käytettävissä. Ongelma korostuu entisestään, mikäli yhteiset hygieniatilat on jaettu usean yksikön kesken.

POIMINTOJA NYKYISTEN SUUNNITTELURATKAISUJEN KEHITTÄMISEKSI

Yhteiskäyttö usean yksikön kesken

Yhteisten hygieniatilojen käyttöaste on lähtökohtaisesti melko alhainen ja tilantarve suuri. Yhteiskäytöllä ja sen aikatauluttamisella voidaan tehostaa tilankäyttöä erityisesti silloin, kun peseytyminen tapahtuu pääasiallisesti asukkaiden omissa kylpyhuoneissa ja yhteisiä pesutiloja käytetään lähinnä saunomisen yhteydessä.

WC:iden lisääminen yhteisalueelle

Asukkaan tarve kulkea yhteisistä tiloista omaan asuntoon WC:hen rajoittaa toimivia yksikötason tilaratkaisuja. Lisäksi mahdollinen kuljetustarve kuormittaa henkilökuntaa. Riittävä määrä esteettömiä WC:itä yhteisalueella paitsi sujuvoittaa asukkaiden ja henkilökunnan arkea, myös tukee vierailijoiden oleskelua muuallakin kuin asunnoissa.

3.4.3. HENKILÖKUNNAN TILAT

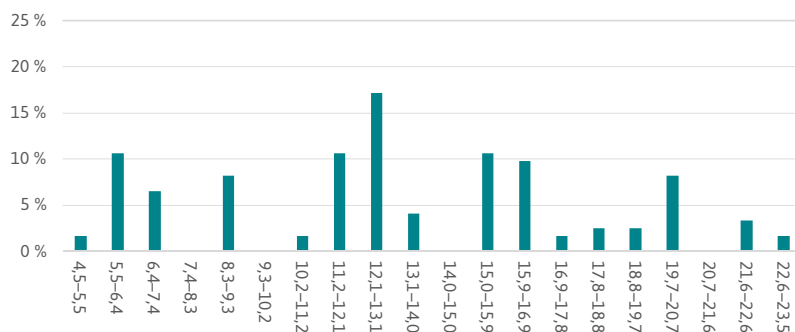
Henkilökunnan tiloilla tarkoitetaan tässä sellaisia tiloja, jotka ovat joko ainoastaan tai vähintään ensisijaisesti henkilökunnan käytössä. Esimerkiksi vaatehuoltotiloja saattavat käyttää myös asukkaat, mikäli heidän kuntonsa ja tilojen suunnittelu sen sallii, mutta tällöinkin tavallisesti yhdessä henkilökuntaan kuuluvien kanssa, erottaen tilatyypin käytön luonteeltaan esimerkiksi yhteisistä oleskelutiloista.

Koska ryhmäkodin asukkaat eivät käytä henkilökunnan tiloja lainkaan tai ainakaan yksin, voidaan ne lähtökohtaisesti suunnitella ja sijoittaa huomattavasti edellä käsiteltyjä tilatyyppejä vapaammin. Myös tilojen jakaminen usean yksikön tai jopa laajemman rakennuskokonaisuuden kesken on tällöin sujuvampaa. Toisaalta rajallisten henkilöstöresurssien myötä myös henkilökunnan tilojen käytön on tapahduttava tehokkaasti ottaen huomioon sekä niiden saavuttaminen että varsinainen käyttö.

3.4.3.1. Vaatehuolto

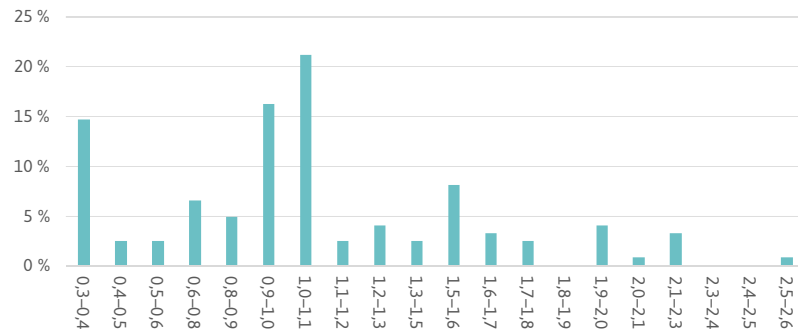
Ryhmäkotien vaatehuoltoon lasketaan kuuluvaksi pyykinpesutila mahdollisine kivaushuoneineen. Tarkasteluaineistossa vaatehuoltotilat ovat hygieniatilojen jälkeen yleisimmin kokonaan useamman yksikön kesken jaettu tilatyyppejä: 27,6 %:ssa vaatehuoltotilan sisältävistä yksiköistä se on jaettu vähintään yhden yksikön kanssa. Toisaalta 4,7 %:ssa yksiköitä vaatehuoltotilaa ei löydy yksikön sisältä lainkaan. Kaikissa tapauksissa, joissa ryhmäkodin sisäiset vaatehuoltotilat oli jaettu useamman yksikön kesken, ne oli jaettu kokonaan – aineistossa ei siis ilmennyt esimerkiksi tapauksia, joissa yksiköillä olisi ollut erikseen yhteinen liinavaatepesula.

Vaatehuoltotilojen pinta-alajakauma kokoluokittain on tarkasteluaineistossa verraten samankaltainen, tarkasteltiin sitä sitten absoluuttisena pinta-alana tai asukaspaikkaa kohden (ks. kuvat 3.4.3.1.a ja 3.4.3.1.b). Tämän perusteella toiminnon tilantarve, tai ainakaan siihen käytetty tila, ei juurikaan muutu asukasmäärän mukaan. Erityisesti tämä korostuu tarkasteltaessa kuvassa 3.4.3.1.c vaatehuoltoon käytettyä pinta-alaa suhteessa asukaspaikkojen määrään: pinta-ala ei vaikuta olevan lainkaan sidoksissa yksikön kokoon. Vastaavasti vaatehuollon tilantarve ei tarkasteluaineiston perusteella merkittävästi muutu tilaa käyttävien yksiköiden lukumäärän mukaan. Kun tarkasteltujen ryhmäkotien vaatehuoltotilat luokitellaan niitä käyttävien yksiköiden lukumäärän mukaan, on keskimääräinen pinta-ala noin neliömetrin haarakassa, käytti tiloja sitten yksi, kaksi tai kolme yksikköä.

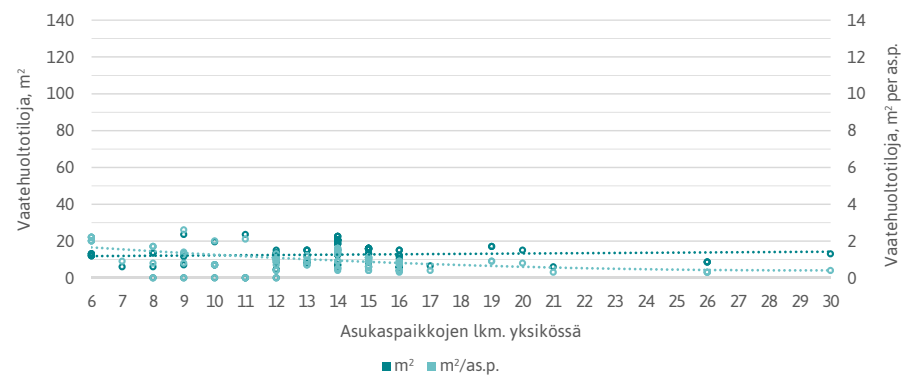

KUVA 3.4.3.1.a. Vaatehuoltotilojen jakauma 5 % pinta-alahaarukoittain pienimmästä suurimpaan (m²) tarkasteluaineiston ryhmäkodeissa. Koska tarkastelussa on tilatyypin mitoitus, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niitä käyttäville yksiköille.

KUVA 3.4.3.1.b. Vaatehuoltotilojen jakauma 5 % pinta-alahaarukoittain pienimmästä suurimpaan (hum²) asukaspaiikkaa kohden tarkasteluaineiston ryhmäkodeissa. Koska tarkastelussa on tilatyyppin mitoitus, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niitä käyttäville yksiköille.

KUVA 3.4.3.1.c. Vaatehuoltotilojen pinta-ala erikokoisissa yksiköissä. Koska tarkastelussa on tilatyyppin mitoitus, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niitä käyttäville yksiköille.

Edeltävien havaintojen perusteella vaatehuoltotilat ovat erittäin otollinen kohde tilankäytön tehostamiselle yksiköiden välisen yhteiskäytön kautta. Tätä potentiaalia on myös laajalti hyödynnetty jo olemassa olevissa kohteissa. Vaikka vaatehuoltotiloja käyttäisivät myös ryhmäkotien asukkaat, ei yhteiskäyttö todennäköisimmin aiheuta ongelmaa, koska heidän voidaan tällöin olettaa olevan kohtuullisen hyväkuntoisia. Käyttäjien, olivat he sitten henkilökuntaa tai asukkaita, hyväkuntoisuudesta huolimatta vaatehuoltotilat tulee kuitenkin luonnollisesti sijoittaa tarkoitukseenmukaisesti sekä yksikön sisällä että useamman yksikön kokonaisuudessa, erityisesti koska näiden käyttäminen edellyttää mahdollisesti suurenkin pyykkimäärän kuljettamista. Useamman yksikön jakaessa vaatehuoltotilat on oleellista myös varmistaa, ettei kulku näihin häiritse ryhmäkodin muuta toimintaa. Optimitilanteessa vaatehuoltotilat ovat sujuvasti saavutettavissa sekä suoraan yksiköstä että porrashuoneesta yksikön kautta kulkematta.

Omalla tavallaan yhteiskäyttöä puoltaa myös Palviaisen (2008) selvitys, jossa vaatehuoltotilat nostettiin esimerkiksi siitä, miten todellista käyttöä ei välttämättä ole otettu huomioon riittävästi suunnitteluvaiheessa: pienempien pyykinpesutilojen todettiin saattavan jäädä vallan käyttämättä vaatehuollon tapahtuessa käytännössä keskitetysti, jolloin aiheutuu merkittävästi hukkatilaa. Kuten käytön tehostamisessa yleensäkin, tässäkin esimerkissä korostuu käyttäjän osallistumisen merkitys suunnitteluprosessissa, jolloin sekä tilaohjelma että sen sommittelu saadaan toteutettua todellista käyttöä vastaavasti.

Yksikön sisällä vaatehuoltotilat on luontevaa sijoittaa lähelle yhteisiä pesutiloja, joista tulisi olla suora yhteys likapyykin kuljettamisen vuoksi (Lamminmäki et al., 2015.). Sekä tämän tutkimuksen että Lamminmäen et al. (2015) yksinomaan ARA-kohteita tarkastellen selvityksen aineistossa käytännön ratkaisut olivat vaihtelevia, eikä selkeitä yhtäläisyyksiä ollut havaittavissa.

POIMINTOJA NYKYISTEN SUUNNITTELURATKAISUJEN KEHITTÄMISEKSI

Sijoittelun ja kulkuyhteyksien parantaminen

Vaatehuoltotilojen jakaminen usean yksikön kesken on toiminnallisesti luontevaa ja tilankäytöllisesti tehokasta. Huolellinen sijoittelu suhteessa kunkin käyttävän yksikön tiloihin sekä tarvittaessa laajempaan rakennuskokonaisuuteen minimoi kulkemiseen tuhlautuvan ajan ja vaivan.

Käyttötarpeen huomioiminen koko rakennuksen tasolla

Laite- ja tilavaatimukset erilaisille pyykeille eroavat huomattavasti toisistaan. Tehokkaan tilankäytön saavuttamiseksi on harkittava, mitä on tarpeellista ja mielekästä pestä yksikön sisällä ja mitä koko rakennuksen kesken jaetussa pesulassa.

3.4.3.2. Toimistot, kansliat ja sosiaalitulat

Ryhmäkodin toimisto- ja kansliatiloja käytetään tavallisesti dokumenttien ja henkilökunnan tavaroiden säilytykseen sekä lyhytaikaiseen työskentelyyn kuten vuoron vaihdon raportointiin (RTS, 2013; Lamminmäki et al., 2015). Lisäksi samassa yhteydessä voi sijaita henkilökunnan taukotila. Sosiaalituloihin lasketaan tässä yhteydessä henkilökunnan pesu- ja/tai pukuhuonetta sekä henkilökunnan WC:t.

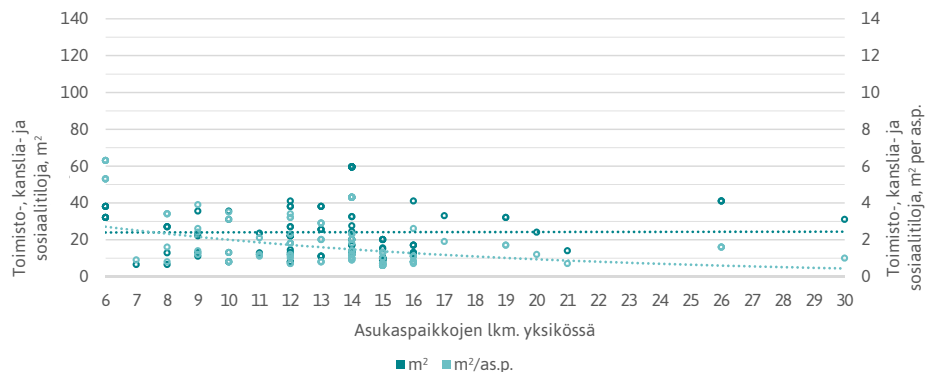
Tämän tutkimuksen tarkastelukohteissa toimisto- kanslia- ja sosiaalitulojen yhteenlaskettu pinta-ala painottuu vaihteluvälinsä alapäähän, tarkasteltiin sitä sitten suoraan neliömetrimääräisesti tai asukaspaikkaa kohden (ks. kuvat 3.4.3.2.a–b).

KUVA 3.4.3.2.a. Toimisto-, kanslia-, ja sosiaalitulojen jakauma 5 % pinta-alahaarukoittain pienimmästä suurimpaan (h²) tarkasteluaineiston ryhmäkodeissa. Koska tarkastelussa on tilatyypin mitoitus, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niistä käytäville yksiköille.

KUVA 3.4.3.2.b. Toimisto-, kanslia-, ja sosiaalitulojen jakauma 5 % pinta-alahaarukoittain pienimmästä suurimpaan (h²) asukaspaikkaa kohden tarkasteluaineiston ryhmäkodeissa. Koska tarkastelussa on tilatyypin mitoitus, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niistä käytäville yksiköille.

KUVA 3.4.3.2.c. Toimisto-, kanslia-, ja sosiaalitoilujen pinta-ala erikokoisissa yksiköissä. Koska tarkastelussa on tilatyyppin mitoitus, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niistä käytäville yksiköille.

Kokonaisuudessaan vaihtelu pinta-alla on erittäin suurta, joskin kaikkein väljin pää erkanee yleisestä linjasta yksittäistapauksiksi. Vaihtelu selittyy paljolti tilojen jakamisella muiden yksiköiden tai jopa koko rakennuksen kesken. Tätä tukee myös pinta-alan tarkasteleminen suhteessa asukaspaikkojen lukumäärään: tilatyyppin absoluuttinen kokonaispinta-ala ei vaikuta olevan lainkaan kytköksissä yksikön asukasmäärään ja vastaavasti asukaspaikkakohtainen pinta-ala laskee asukasmäärän noustessa (ks. kuva 3.4.3.2.c).

Lamminmäki et al. (2015) nimesivät yhdeksi keskeisimmistä haastattelututkimuksensa tuloksista sen, että henkilökunnan tiloissa koettiin yleisesti olevan toiminnallisia puutteita ja tiloja pidettiin sekä liian pieninä että huonosti sijoiteltuina. Vaikkei tutkimuksessa otettu asiaan kantaa, voidaan tämän olettaa vaikuttavan myös asukkaiden saaman hoidon laatuun sekä kulun ja käytön tehottomuuden että henkilökunnan hyvinvoinnin heikkenemisen kautta.

Tarkasteluaineiston yksiköistä kaikissa on jonkinlainen toimisto tai kanslia, tavallisesti keskeisesti sijoitettuna. Sen sijaan WC:tä laajempi henkilökunnan puku- tai pesuhuoneterila löytyy vain 6,9 %:sta yksiköistä, tällöin sijoitettuna toimiston yhteyteen. Käytännössä siis yksikön sisäisessä suunnittelussa kyse on pääosin toimisto- ja kansliatiloista sosiaalitoilujen asettuessa yhteisesti muualle. Toimisto- ja kansliatilat on tarkastelluissa yksiköissä melko usein jaettu useamman yksikön kesken: 20,0 %:ssa kokonaan ja 36,2 %:ssa ainakin osittain.

Koska pesu- ja pukuhuoneteriloja tarvitaan tavallisesti vain työvuoron alussa ja lopussa, on niiden sijoittaminen rakennustasolla keskitetysti luontevaa. Toimistojen ja kanslioiden osalta sijoittelussa ja jakamisessa puolestaan kyse on ensisijaisesti tasapainottelusta saavutettavuuden ja tilankäytön tehokkuuden välillä. Koska käyttö on pääosin lyhytaikaista ja katkonaista, on tilojen jakaminen yksiköiden kesken käyttöasteen parantamisen kannalta eduksi. Toisaalta yhteiskäyttö edellyttää tässäkin tapauksessa sijainnin huolellista harkintaa, erityisesti jos usein tarvittavia tiloja jaetaan koko rakennuksen tasolla. Lamminmäen et al. (2015) kyselytutkimuksessa henkilökunnan tauko- ja kokoustilojen sijoittaminen etäälle varsinaisista työtiloista eli ryhmäkotiyksiköstä, jopa toiseen kerrokseen, johti usein niiden

käyttämättä jäämiseen. Vastaavasti ratkaisuna vastaajat toivoivatkin tilojen sijoittamista keskeisesti kiinteistössä. Ilmoitettu ongelma huomioiden kiinteistöllä voitaneen ymmärtää tarkoitettavan vastaajan tavanomaista työympäristöä. Näin toteutetuissa kohteissa henkilökunnan tiloihin myös oltiin tyytyväisempiä.

Henkilökunnan tauko- ja kokoustilojen ollessa sijoitettu hankalasti myös yksityisyydensuojan koettiin kärsivän, koska asioita päädyttiin käsittelemään yksikön yhteistiloissa kaikkien kuuluville (Lamminmäki et al., 2015). Ratkaisuksi vastaajat esittivät parempia palaveritiloja esimerkiksi lasiseinällä yhteisoleskelutiloista erotettuna, jotta asukkaiden valvominen olisi mahdollista yksityisyyden kärsimättä sitä tarvittaessa. Samassa julkaisussa tosin todetaan myös, että kokouksiin voidaan käyttää varsinaisten neuvottelutilojen sijaan pääasiallisesti muuhun tarkoitukseen tehtyjä monitoimitiloja. Lisäksi varta vasten huomautetaan, että ”kanslioiden ei tule olla lasiseinäisiä valvomoita”. (Lamminmäki et al., 2015, s. 57.) Valvomotyylisiä toteutusta vastaan ovat myös Palviaisen (2008, s. 110) kyselyn tulokset. Näissä yleinen puute palvelutaloissa oli henkilökunnan oma, asukkaiden tiloista erillinen taukotila, jossa pääsisi tauolleen erkaantumaan työstä. Samassa kyselyssä rakennustalolla keskitetyt taukotiloja pidettiin ongelmallisena ratkaisuna ryhmäkotien kohdalla, koska työ vaatii jatkuvaa läsnäoloa.

Tarve mahdollistaa samanaikaisesti jatkuva läsnäolo ja ajoittainen työstä irtautuminen sekä toisaalta sujuva saavutettavuus ja usean yksikön yhteiskäyttö tekee toimistotilojen suunnittelusta käytön määrään nähden haastavaa. Lähtökohtaisena edellytyksenä toimivalle ratkaisulle voidaan pitää pienimuotoisen kokoustamisen mahdollistavan kansliatilien sijoittamista jokaisen yksikön välittömään yhteyteen. Kokonaissommitelman salliessa tämä voi palvella useaa yksikköä kerralla, mikäli käyttö onnistuu toisen yksikön läpi tai muutoin kauas kulkematta. Ajoittaisen työstä irtautumisen tukemiseksi taukotilan toteuttaminen erillisenä on eduksi, mutta myös erilaiset tilan sisäisin jaoin toteutettavat ratkaisut saattavat toimia kompromissina.

POIMINTOJA NYKYISTEN SUUNNITTELURATKAISUJEN KEHITTÄMISEKSI

Sujuvan saavutettavuuden varmistaminen

Toimistotilojen käyttötapa suosii yhteiskäyttöä yksiköiden välillä, mutta hoitotyö edellyttää liki jatkuvaa läsnäoloa. Tilojen yhteiskäytön toimivuuden varmistamiseksi ne tulee sijoittaa välittömästi ja nopeasti saavutettaviksi kaikista niitä käyttävistä yksiköistä.

Tarkoituksenmukainen mitoitus

Liian ahdas tilamitoitus heikentää tilojen käytettävyyttä ja täten sekä henkilökunnan viihtyvyyttä että rakennuksen kokonaiskäyttötehokkuutta. Tilojen suunnittelussa tulee huomioida todellisen käytön mitoitukselliset ja sommitteelliset tarpeet. Väljempää mitoitusta voidaan mahdollistaa jakamalla tilat useamman yksikön kesken.

Työstä irrottautumisen mahdollistaminen

Toimisto- ja taukotilojen asettuminen vähintään visuaalisesti avoimesti asukkaiden oleskelutilojen yhteyteen lisää valvottavuutta, mutta estää hetkittäistäkään työstä erkaantumista. Taukotilan, sijaitsee se sitten erillään tai toimiston yhteydessä, tulee rajautua sekä näkö- että kulkuyhteyksiltään riittävän erilleen ryhmäkodin asukastiloista.

Neuvottelutapahtumien riittävän yksityisyyden takaaminen

Puutteelliset neuvottelutilat johtavat asukkaiden asioiden käsittelyyn yksikön julkisissa tiloissa. Riittävän yksityisyyden takaamiseksi tulee olla suljettava neuvottelutila, joka voi käytön tehostamiseksi olla muuna aikana muussa käytössä tai jaettu usean yksikön kesken.

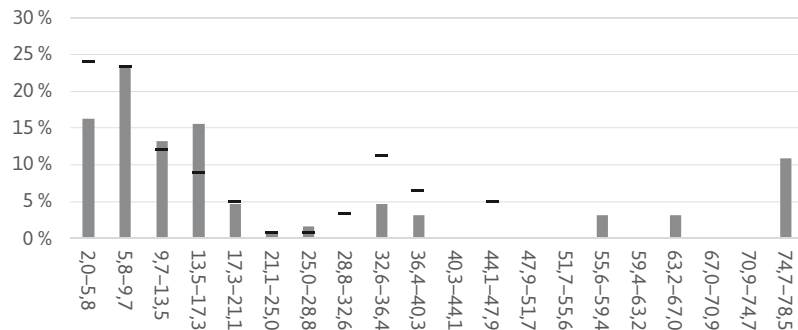
3.4.3.3. Varastotilat

Ryhmäkodin sisäisiin varastotiloihin lukeutuvat tässä tarkastelussa tarkemmin määrittelemättömät yleisvarastot, erityisvarastot esimerkiksi liikkumisapuvälineille ja hoitotarvikkeille, lääkevarasto ja -säilytys, siivouskomero, jätehuone sekä huuhteluhuone. Varastot ja muut tässä mukaan luetut tilat ovat pääosin henkilökunnan käytössä, kun taas asukkaiden omat säilytystilat sijoittuvat heidän asuntoihinsa.

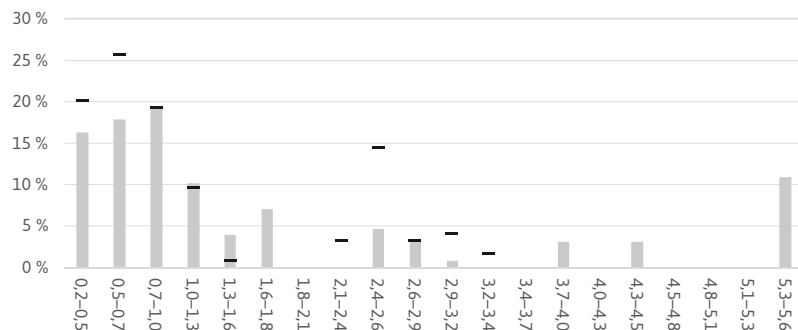
Tarkasteluaineistossa yksiköiden varastotilojen määrällinen jakauma on hyvin samanlainen tarkasteltiin sitä sitten absoluuttisena pinta-alana tai asukaspaikkaa kohden (ks. kuvat 3.4.3.3.a ja 3.4.3.3.b). Selkeä valtaosa yksiköistä asettuu vaihteluvälin tiiviimpään puoliskoon. Huomioitaessa tilojen yhteiskäyttö muiden yksiköiden kesken (ks. kuvat 3.4.3.3.a ja 3.4.3.3.b, vaakaviivat), eliminoituu vaihteluvälin välinen pää täysin. Toisin sanottuna varastotilojen koko riippuu niistä käyttävien yksiköiden ja edelleen näihin kuuluvien asukaspaikkojen määrästä. Tämä ilmenee myös kuvassa 3.4.3.3.c, jossa yksikön asukasmäärän lisääntyessä varastojen absoluuttinen pinta-ala kasvaa ja asukaspaikkaa kohden ilmoitettu pinta-ala laskee, joskin hajonta lukemissa on melko suurta.

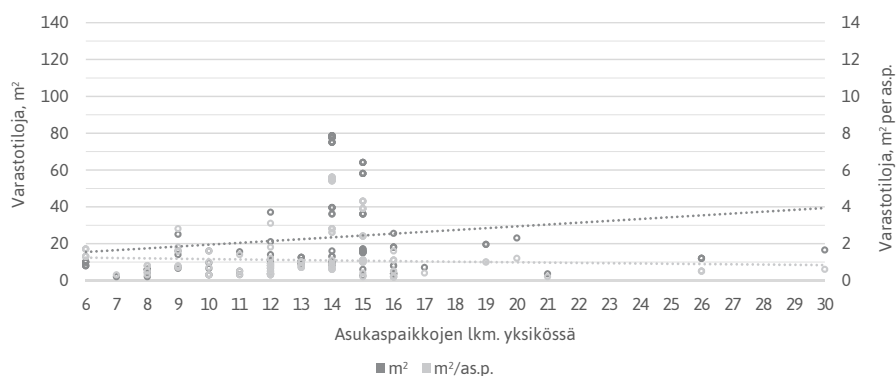
Varastotilojen riittämätön määrä on aiemmassa tutkimuksessa todettu keskeiseksi ongelmaksi palveluasumisessa. Lamminmäen et al. (2015) kyselyssä 39 % vastaajista piti ARA-palveluasumiskohteiden varastotiloja riittämättöminä, erityisesti ryhmäkotien yhteydessä. Tilat olivat myös paikoittain hankalasti sijoitettuja kerrostenvälisiä kuljetusta ajatellen. Näin ollen vaikka säilytystilaa rakennustasolla olisi-kin riittävästi, ei sillä välttämättä pystytä käytännössä korvaamaan yksikön sisäistä

KUVA 3.4.3.3.a. Varastotilojen jakauma 5 % pinta-alahaarukoittain pienimmästä suurimpaan (h²) tarkasteluaineiston ryhmäkoodissa. Pylväät kuvaavat pinta-alaa kokonaisuudessaan käytössä olevina lukuina, huomioimatta mahdollista jakoa useamman yksikön kesken. Vaakaviivat puolestaan kuvaavat yksikön käytössä olevan tilan määrää, kun yhteiskäytössä olevat tilat on jaettu yksiköiden kesken.

KUVA 3.4.3.3.b. Varastotilojen jakauma 5 % pinta-alahaarukoittain pienimmästä suurimpaan (h²) asukaspaikkaa kohden tarkasteluaineiston ryhmäkoodissa. Pylväät kuvaavat pinta-alaa kokonaisuudessaan käytössä olevina lukuina, huomioimatta mahdollista jakoa useamman yksikön kesken. Vaakaviivat puolestaan kuvaavat yksikön käytössä olevan tilan määrää, kun yhteiskäytössä olevat tilat on jaettu yksiköiden kesken.

KUVA 3.4.3.3.c. Varastotilojen pinta-ala erikokoisissa yksiköissä. Koska tarkastelussa on tilatyypin mitoitus, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niitä käyttäville yksiköille.

säilytystä. Lisäksi tilatarjonnaltaan ja -sijoittelultaan puutteellisten jätehuoltoratkaisujen on todettu usein johtavan epäkäytännöllisiin ja -hygienisiin paikkaratkaisuihin ryhmäkodeissa, kun esimerkiksi roska-astioita on päädytty sijoittamaan yksiköiden yhteistiloihin (Lamminmäki et al., 2015).

Varastotilat ovat yksiköiden välisen jakoasteen suhteen tilatyypin kärjessä: 47,3 % yksiköistä jakaa varastonsa ainakin osittain toisen kanssa ja 7,8 % täysin. Vastaaviin lukemiin yltyvät muista tilatyypeistä vain kulkutilat, oletettavasti juurikin jotta varastoihin päästäisiin. Suurehko ero osittain ja täysin varastotilansa jakavien yksiköiden välillä kuvastaa tilatyypin moninaista sisältöä. Esimerkiksi jätehuone voidaan ja logistisesti kannattaa sijoittaa laajemman kokonaisuuden käyttöön keskitetyksi, kun taas muun muassa lääkesäilytyksen on sijaittava sujuvasti saavutettavissa yksikön sisällä.

Varastotilojen sijoittelussa ja mitoituksessa erityisen keskeistä on huomioida reitistöt, kuljetusvirrat ja tilantarve koko rakennuksen tasolla. Tilankäyttöä voidaan tehostaa keskitetyillä ratkaisuilla, mutta huonon saavutettavuuden myötä vaikutus rakennuksen toimivuuteen ja siten käytön tehokkuuteen saattaa olla negatiivinen.

POIMINTOJA NYKYISTEN SUUNNITTELURATKAISUJEN KEHITTÄMISEKSI

Riittävän täsmällinen käytön huomioon ottaminen

Varastotilojen käytössä ja täten tarkoituksenmukaisessa suunnittelussa on suuria eroja. Rakennus- ja yksikkötasoisien kokonaispinta-alan huomioon ottamisen lisäksi tulee harkita mitä kussakin varastossa säilytetään, missä sisältöä käytetään ja kuka vastaa kuljetuksesta.

Riittävä hienojakoisuus sijoittelussa

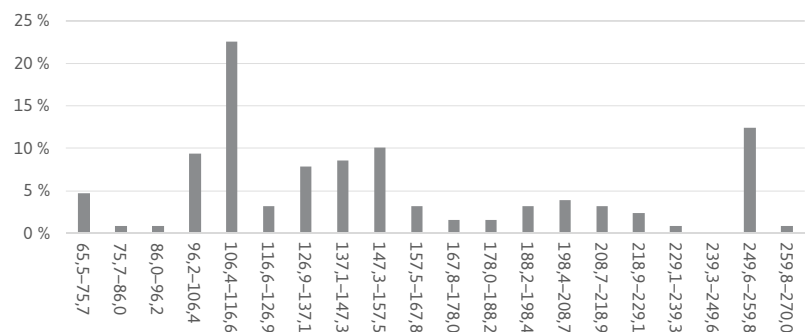
Suuret keskusvarastot ovat tilankäytöllisesti tehokkaita, mutta usein käytön kannalta ongelmallisia. Pinta-alassa saavutettava hyöty voidaan menettää käytännön toiminnan tehokkuudessa, mikäli varastot eivät ole kaikkien niitä käyttävien tahojen sujuvasti saavutettavissa. Varastotilat tulee jaotella ja sijoittaa tarkoituksenmukaisesti kuljetusketjut huomioon ottaen.

3.4.4. KULKU- JA AULATILAT

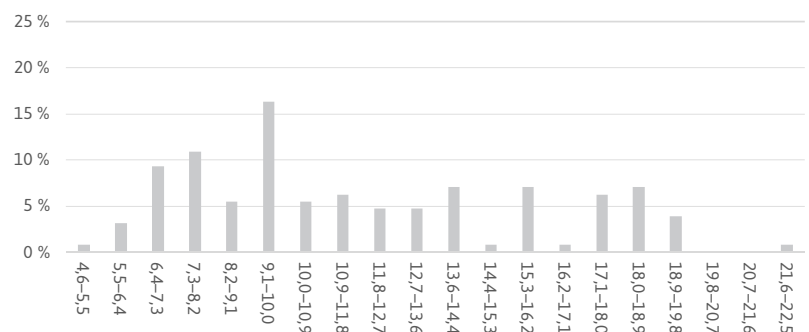
Tarkasteluaineistosta kulku- ja aulatiloihin on laskettu ensisijaisesti erikseen sellaisiksi nimetyt tilat. Lisäksi jos käytävä ei aineistossa erotu selkeästi oleskelu- tai muusta alueesta, on sen osuudeksi merkitty tarkoituksenmukaisinta reittiä myöten alueen reunalta jatkuvan käytävän mukainen tai muutoin RTS 2006 suositeltu 1800 mm leveä kulkuväylä. Tämä alue on vastaavasti vähennetty kyseisen tilan pinta-alasta esimerkiksi oleskelutilojen mitoituksen tarkastelussa. Pelkästään asuinhuoneisiin johtavia reittejä ei ole merkitty erikseen käytäväksi, koska näille kulun oletetaan sujuvan myös oleskelutilojen läpi.

Tarkastelluissa yksiköissä yksikön sisäiset kulku- ja aulatilat kattavat keskimäärin 18,6 % käytössä olevasta pinta-alasta. Ottamalla mukaan porrashuoneet ja hissit lukema nousee 24,6 %:iin. Varsinainen pinta-ala vaihtelee paljon niin absoluuttisesti kuin asukaspaiikkaa kohdenkin tarkasteltuna (ks. kuvat 3.4.4.a–b). Kuvan 3.4.4.c mukaisesti

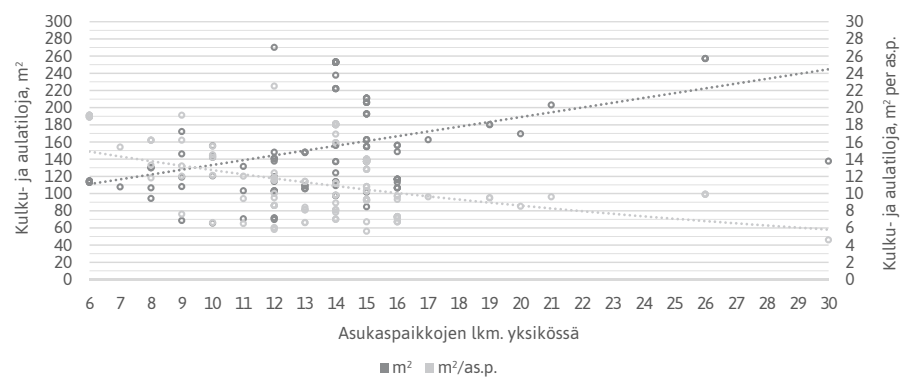
KUVA 3.4.4.a. Kulku- ja aulatilojen jakauma 5 % pinta-alahaarukoittain pienimmästä suurimpaan (hm²) tarkasteluaineiston ryhmäkodeissa. Koska tarkastelussa on tilatyypin mitoitus, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niistä käytäville yksiköille.

KUVA 3.4.4.b. Kulku- ja aulatilojen jakauma 5 % pinta-alahaarukoittain pienimmästä suurimpaan (hm²) asukaspaiikkaa kohden tarkasteluaineiston ryhmäkodeissa. Koska tarkastelussa on tilatyypin mitoitus, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niistä käytäville yksiköille.

KUVA 3.4.4.c. Kulku- ja aulatilojen keskimääräinen pinta-ala kohteittain suhteessa suurimpaan tarkasteluaineiston ryhmäkodeissa. Koska tarkastelussa on tilatyypin mitoitus, on myös useamman yksikön yhteiskäytössä olevat tilat laskettu täysimääräisesti kaikille niistä käytäville yksiköille.

yksikkökoon kasvattaminen tehostaa kulkutilojen käyttöä merkittävästi. Syy on ilmeinen verrattaessa esimerkiksi asunnon ja sen edustalla kulkevan käytävän pinta-aloja toisiinsa. Lisäksi ainakin yleisessä keskikäytävämallissa myös toisella puolen käytävää on asunto tai muu toiminnallinen tila. Vastavuoroisesti uuden yksikön lisääminen tuo tavallisesti mukanaan myös esimerkiksi uuden ulan.

Ryhmäkotien kulkutiloissa riittävän väljyyden voidaan katsoa olevan korkeintaan lähtökohtainen perusedellytys onnistuneelle ratkaisulle. Koska ryhmäkoti on tavallisesti asukkaitensa pääasiallinen tai jopa ainoa päivittäinen elinympäristö, tulee sen somitelmaltaan ja täten kulkujärjestelyiltään tukea itsenäistä aktiivisuutta ja kannustaa siihen. Esimerkiksi asuinympäristön vaikutusta dementiaa kärsivien orientaatioon tutkinut Netten (1989) toteaa kahdeksi keskeiseksi ympäristön tavoiteltavaksi vaikutukseksi kognitiivisten kykyjen ylläpitämisen ja omanarvontunteen säilyttämisen. Merkittäväksi näitä kahta seikkaa yhdistäväksi tekijäksi hän edelleen nimeää kyvyn suunnistaa ympäristössään. Näkemys saa tukea myös Mooneylta & Nicelliltä (1992), jotka esittävät mahdollisuuden valita suuntansa ja kulkea sinne esteettä auttavan asukkaita käyttämään jäljellä olevia kykyjään, ja tämän kautta vähentävän itseä tai muihin kohdistuvaa haitallista käyttäytymistä.

Itsenäistä suunnistautumista ei kuitenkaan tule tavoitella yksinkertaistamalla kulkureitistö äärimilleen. Høglund & Ledewitz (1999) suosittelivatkin case-tutkimuksensa perusteella erityisesti dementiaa kärsivien asukkaiden yksiköiden käytäväratkaisuihin ympärikuljettavuutta ja useita eri kulkulenkkejä. Näiden lenkkien tulisi olla mittakaavaltaan pieniä ja sisältää levähdyspaikkoja. He myös toteavat ihmisten toimivan paremmin suunnistusapuna kuin merkintöjen ja suosittelevat näin ollen näköyhteyksien muodostamista käytäviltä määränpäihin ja vastaavasti toiminnallisten paikkojen sijoittelua jatkuvaksi, muttei välittömän kytketyksi, ketjuksi. Ratkaisu tukee niin kutsuttua ”sosiaalista vaeltelua” (social wandering), jolla on todettu olevan etuja niin liikunnan kuin päivittäisen toiminnan sisällöllisyydenkin kannalta erityisesti dementiaa kärsivien keskuudessa (Andersson, 2011a; Regnier, 2002). Lisäksi ympärikuljettavuudella vältetään umpikujia, jotka saattavat aiheuttaa hämmennystä ja turhautumista dementiaa kärsiville etenkin, jos kyse on vain päättyvästä käytävästä eikä esimerkiksi päädyssä sijaitsevasta oleskelutilasta (Mooney & Nicell, 1992; Regnier, 2002) Erityisesti tulee välttää käytäviä, jotka johtavat ainoastaan uloskäytävälle, joita asukkaat eivät voi itsenäisesti käyttää (Høglund & Ledewitz, 1999). RT-kortiston suunnitteluohjeistuksessa kehoitetaan niin ikään suunnittelemaan tilat siten, että asukkailla on kulkiessa tarjolla useampia reittejä ja kulkuyhteydet ovat sekä selkeitä että helposti hahmotettavia (RTS, 2013).

Valtaosassa (77,7 %) tämän tutkimuksen tarkastelukohteita kulkureitistö on edes jossakin määrin ympärikuljettavan sijaan voimakkaan lineaarinen, joko täysin yksioikoisesti tai umpikujisiin haarautuvien käytävien. Tällöin toimintakykyä ylläpitävä vaeltumahdollisuus ei mitään ilmeisemmin toteudu käytännössä lainkaan pöytäryhmän ympäri kiertämistä suuremmissa mittakaavassa. Vahvasti keskitettyjen yhteistilojen myötä kuljeskeluun ei myöskään juurikaan ole kannustinta – 74,4 %:ssa ryhmäkoti-yksiköistä yhteistilat on sijoitettu täysin tai lähes täysin yhteen paikkaan.

Sekä lineaarinen kulkureitistö että yhteistilojen keskittäminen johtaa herkästi pitkiin käytäviin, joita suunnitteluohjeistuksessa (ks. esim. RTS, 2013; ARA, 2015) ja tutkimuskirjallisuudessa juurikin kehoitetaan välttämään. Lamminmäen et al. (2015) kyselyssä nostettiin esille asuintilojen sijainnin käytävän varrella kuaempina yhteistiloista, kuten tämän tutkimuksen aineistossa tavanomaista on, saattavan luoda laitosmaista tunnelmaa. Elmståhlin, Annerstedtin & Åhlundin (1997) 105 asukasta ja 18 ryhmäkotiyksikköä kattaneessa tutkimuksessa puolestaan lineaaristen ja etenkin suorien käytäväratkaisujen havaittiin olevan yhteydessä muun muassa orientoitumisongelmiin ja levottomuuteen dementiaa kärsivien keskuudessa. Netten (1989) puolestaan huomioi 104 asukasta 13:ssa dementiakodissa kattaneessa tutkimuksessaan pitkien käytävien tavallisesti mukanaan tuoman suuren ovimäärän aiheuttavan asukkaissa hämmennyneisyyttä ja edelleen vaikuttavan turhautumisen kautta negatiivisesti asuinympäristön ilmapiiriin. Lisäksi hän arvelee pitkien käytävien lisäävän riskiä, että asukas ehtii unohtaa määränpänsä ennen sinne ehtimistä.

Kulkureitistön monimutkaisuutta voidaan arvioida käyttämällä reittidiagrammeja, joissa tilojen välisiä yhteyksiä tarkastellaan tietyn käyttäjän tai käyttäjäryhmän näkökulmasta poistaen kaaviosta tilat, joihin heillä ei tavallisesti ole kulkua (ks. kuva 3.4.4.d). Tällöin esimerkiksi ryhmäkoti-asukkaan ja henkilökunnan jäsenen kaaviot ovat sangen erilaiset sisältäen sekä yhteisiä että erillisiä osia – erityisesti huomioitaessa yksikön ulkopuoliset tilat. Reittien lisäksi kaavioon kuuluu oleellisena osana päätöksenteon paikkoja, risteyskojia, joiden osalta sekä kokonaislukumäärä että kunkin haarojen lukumäärä vaikuttaa reitistön kompleksisuuteen. (Netten, 1989.)

Suunnistautumisen helpottamiseksi on etenkin muistisairaiden osalta eduksi pitää asukkaan kulkukaavio verraten yksinkertaisena (Netten, 1989). Aiemmin mainitusti tällöinkin on kuitenkin toimintakyvyn kannalta eduksi säilyttää kohtuullinen monimuotoisuus ja haastavuus (Netten, 1989; Mooney & Nicell, 1992). Asukkaan kulkukaaviota

KUVA 3.4.4.d. Esimerkki mahdollisesta ryhmäkotiyksikön kulkukaaviosta asukkaan ja henkilökunnan jäsenen näkökulmista. Periaate Nettenin (1989) mukaillen. Tummalla esitetyt tilat ovat tiloja, joita henkilö tavallisesti käyttää (henkilökunnalla on tavallisesti mahdollisuus kulkea kaikkiin asuinhuoneisiin, mutta käyttö on eriluonteista). Äärioviin piirretyt ympyrät ovat yksinkertaisia risteyspaikkoja (mahdollisuus joko pysyä reitillä/tilassa tai poiketa yhteen suuntaan) ja täytetyt ympyrät monimutkaisia risteyspaikkoja (mahdollisuus poiketa useaan suuntaan).

tarkasteltaessa on lisäksi huomioitava, että myös sellaiset ovet, joista ei päästä kulkemaan, saattavat aiheuttaa hämmennyneisyyttä. Onnistuneeksi ratkaisuksi Netten (1989) esittääkin sommitelmaa, jossa reitistön päätöksentekopaikat ovat kytköksissä asukkaan kannalta merkittäviin sijainteihin ja tarpeettomat risteykset puolestaan on minimoitu. Reitit, joita asukas ei voi itsenäisesti käyttää – kuten ovet yksinomaan henkilökunnalle tarkoitettuihin tiloihin – voidaan myös ikään kuin kätkeä sulauttamalla ne visuaalisesti ympäristöönsä. Tällöin on kuitenkin otettava huomioon muun muassa poistumisteihin liittyvät turvallisuusnäkökulmat ja yksikön vierailijat. Päätöksenteon paikkojen näkökulmasta asukkaiden itsenäisesti käyttämien tilojen jakaminen usean yksikön kesken lisää henkilökohtaisen kulkuympäristön kompleksisuutta merkittävästi. Näin ollen tehostettaessa tilankäyttöä yhteiskäytön keinoin onkin oleellista kiinnittää tarkkaa huomiota jaettujen tilojen sijaintiin, sommitteluun sekä niihin johtaviin kulkuyhteyksiin.

Sen lisäksi että kulku verkosto on tarkoituksenmukainen, on asukkaiden mitä ilmeisimmin myös löydettävä omaan asuntoonsa, mikä saattaa tavanomaisen monotonisessa asuntojen rivissä osoittautua hyvin haasteelliseksi. Namazin, Rosnerin & Rechlinin (1991) tutkimus antaa viitteitä, että mahdollisuus personoida asuntonsa olemusta myös yhteisalueen suuntaan saattaisi auttaa muistisairaita asukkaita suunnistamaan yksikön sisällä. Henkilökohtaisista esineistä asunnon sisäänkäynnin läheisyydessä oli heidän tarkastelussaan muunlaisia merkintöjä suurempi apu perille löytämiseen. Tämä päti etenkin kognitiivisten kykyjen heiketessä, jolloin ilman henkilökohtaista merkitystä olevien personalisointien, kuten huonenumeroiden, merkitys katosi ensimmäisenä. Kyseisen tutkimuksen kymmenen asukkaan otos on liian pieni vahvojen johtopäätösten vetämiseksi, mutta personalisointimahdollisuus sinänsä on joka tapauksessa varteenotettava vaihtoehto, erityisesti huomioitaessa sen mahdolliset positiiviset vaikutukset kodinomaisuuteen. Kyseiset havainnot myös tukevat yleistä suositusta niin sanottujen maamerkkien luomisesta muistisairaiden orientaation auttamiseksi (esim. Høglund & Ledewitz, 1999; RTS, 2013).

POIMINTOJA NYKYISTEN SUUNNITTELURATKAISUJEN KEHITTÄMISEKSI

Ympärikuljettavuus, mieluiten useilla eri reittivaihtoehtoilla

Liikkuminen ylläpitää sekä fyysistä että henkistä toimintakykyä. Tavanomaiset lineaariset yksikkösommitelmat eivät kuitenkaan tue tätä. Monireittisyydellä itsenäiseen liikkumiseen tarjotaan mielekkäitä vaihtoehtoja sekä vältetään turhautumista ja hämmennyneisyyttä aiheuttavia umpikujia.

Asukkaiden keskeisten määränpäiden sijoittaminen risteyspaikkoihin

Jotta monireittinen yksikkösommitelma toimisi käytännössä, tulee sen paitsi tarjota valinnanvapautta, myös tukea valintojen tekemistä. Sijoittamalla asukkaille keskeisiä sijainteja reitistön risteyspaikkoihin kannustetaan vaihtoehtoisten reittien käyttämiseen ja toisaalta tehdään päätöksenteon paikoista anonyymia käytävänosaa miellyttävämpiä.

Maamerkit yhteisalueen keskeisissä paikoissa

Tunnistettavat sijainnit auttavat erityisesti dementiaa kärsiviä asukkaita suunnistautumisessa. Maamerkkipaikkojen tulee olla selkeästi erottuvia – esimerkiksi pelkkä poikkeava väri ei yksinään välttämättä riitä – ja mieluiten sellaisia, joissa oleskelee ihmisiä.

Merkityksellisten paikkojen ketjuttaminen kulkureittien varrelle

Sen lisäksi että yksikössä on oltava tunnistettavia sijainteja, tulee niiden myös näkyä riittävän kauas, jotta niitä kohti osaa suunnistaa. Visuaaliset yhteydet merkityksellisestä paikasta toiseen kannustavat lähtemään näitä kohti ja auttavat edelleen löytämään perille.

Mahdollisuus personoida oman asunnon edustaa

Erityisesti suuret yksiköt muodostuvat herkästi monotonisiksi ja laitospaiseksi, varsinkin jos asunnot sijoitetaan asuinsiipimallisesti keskitetysti. Mahdollisuus tehdä asunnostaan henkilökohtaisempi myös ulospäin toimii sekä itseilmaisun keinona että apuna oman asunnon erottamiseen muista sinne saapuessaan.

4. YHTEENVETO

Niin ryhmäkotiyksiköiden asema laajemmassa palvelukeskuksessa kuin tilavalikoima yksiköissä itsessäänkin osoittautuivat tutkimuksessa varsin vakiintuneiksi. Lähes kaikissa yksiköissä oli samat, edellisessä pääluvussa käsitellyt tilat. Yhden kohteen tupakkahuoneita lukuun ottamatta poikkeukset sääntöön muodostuivat ilmenneeseen perustasoon nähden puuttuvista toiminnoista. Tarkemmissa tilajärjestelyissä yksiköiden sisällä esiintyi enemmän vaihtelua, mutta toiminnallisten tilojen suhteen keskitetyt, keskikäytävällisin asuinsiivin levittyvät mallit olivat silti huomattavan yleisiä. Elinympäristön tarjoamat mahdollisuudet ja kannustimet itsenäiseen aktiivisuuteen vaikuttivat olevan pääosin sangen vähissä. Asukkaiden yhteisten oleskelutilojen sommittelu painottui suurten, monikäyttöisten ja valvonnallisesti tehokkaiden avotilojen suuntaan. Ratkaisu itsessään on selkeä ja periaatteessa väljyytensä myötä joustava. Samalla se kuitenkin ohjaa aloillaan oloon eikä tue parhaalla mahdollisella tavalla samanaikaisia, toisistaan poikkeavia käyttöjä. Yksityiset asuintilat olivat lähes poikkeuksetta hyvin yhteneviä ja kompakteja yksioita. Liikkumisapuvälineiden käytön ja hoitotyön edellyttämän väljyyden myötä kalustukseen ei pääosin jäänyt kovin paljoa valinnanvaraa, mutta ahtaimpia tapauksia lukuun ottamatta tilat olivat toimivia. Tavallista asuinkerrostaloa kattavampien yhteistilojen voidaan katsoa kompensoivan niukkoja asuntoja jonkin verran, mutta vaikuttaa, että pyrittäessä pinta-alallisesti yhä tehokkaampiin pohjapiirroksiin tähän nojataan jo liiaksi.

Tämän tutkimuksen perusteella tehostetun palveluasumisen sekä toiminnallisia että tilallisia nykyratkaisuja yhdistää karsimisen kautta tapahtuvaan yksinkertaistamiseen perustuva tehokkuusajattelu. Suljettuina kokonaisuuksina toimivissa ryhmäkotiyksiköissä eri toiminnot ja vastaavasti tilavalikoima pyritään pääosin pitämään minimissä ja kompaktisti mitoitettuna sekä keskitetyksi sijoitettuna. Samanaikaisesti kuitenkin tilankäytön käytännön tehokkuudessa ilmenee olevan merkittävästi parantamisen varaa. Sen sijaan, että etsitään neliömetrimääräistä minimiä, tulisi keskittyä käytössä olevan tilan tarjoamien mahdollisuuksien maksimointiin.

Erääksi ratkaisuksi tilankäytön tehostamiseen voidaan ottaa tilajakojen joustavuus, jota tarkastelluissa nykykohteissa ei juurikaan esiintynyt, ja jonka puute on myös aiemmassa tutkimuksessa nostettu esiin. Mahdollisuus yhdistää useita itsenäisesti toimivia tiloja yhdeksi suuremmaksi, ja päinvastoin, tarjoaa väljyyttä sitä tarvittaessa sallien kuitenkin myös toimintojen ja tunnelmien moninaisuuden.

Pohjimmiltaan sommitelmallisen joustavuuden tilatehokkuudellinen vaikutus perustuu tarvittavien erillisten tilojen minimointiin. Vaihtoehtoisesti kyseistä tavoitetta voidaan lähestyä nostamalla muuttumattomien tilojen käyttöaikaa ja -astetta. Tähän keinoina on joko tilan sisäinen lyhyen aikavälin monikäyttöisyys tai muunneltavuus, tai pysyvässä käytössä olevan tilan jakaminen eri käyttäjäryhmien kesken.

Parhaassa tapauksessa huolellisella suunnittelulla voidaan tuottaa ympäristöä, joka on tilallisesti ja toiminnallisesti sekä nykyistä rikkaampaa ja miellyttävämpää että tehokkaampaa. Tämä kuitenkin edellyttää vakiintuneista kaavoista poikkeamista ja pinta-alan minimointia avarakatseisempaa näkökulmaa suunnittelun tehokkuuteen. Jotta laitoshoidosta päästäisiin ja pysyttäisiin pois muutoinkin kuin nimellisesti, asuinympäristön inhimillisyyys ja hoitotyön realiteetit huomioiden, uudenlaisten ratkaisujen kehittäminen ja toteuttaminen on käytännön välttämättömyys.

4.1. TULOSTEN SOVELLETTAVUUS

Tutkimuksen rajaus, aineisto ja käytetyt menetelmät on kuvattu luvussa 2. Tässä aluluvussa arvioidaan näiden lähtökohtaisten valintojen vaikutusta saatujen tulosten ja niistä edelleen tehtyjen johtopäätösten validiuteen sekä laajempaan sovellettavuuteen.

Tutkimuksessa tarkasteltujen todellisten kohteiden valinta rajattiin lähtökohtaisesti 2000-luvulle. Noin puolet tarkasteluotoksen kohteista on kuitenkin alunperin rakennettu ennen vuotta 2000 ja vain remontoitu vuosituhanen vaihteen jälkeen. Vaikka näidenkin voidaan olettaa noudattavan uudehkoja suunnittelumääräyksiä ja mahdollisuuksien mukaan ohjeita, on korjaushankkeessa väistämättä rajoitteensa uudisrakentamiseen nähden – etenkin kohtuullisin kustannuksin – muun muassa tilajakojen ja aukotuksen suhteen. Toisaalta aineistossa ei havaittu ainakaan mitoituksellisia tai tilavalikoimallisia trendejä suhteessa kohteen ikään.

COMBI-hankkeen, johon tämä tutkimus kuului, energiatehokkuusteema ei vaikuttanut tarkastelu kohteiden valintaan. Tampereen ja Helsingin kaupunkien mukana olo hankkeessa vaikutti kohteiden sijainnin rajaukseen, joskin kolmen suurimman kaupungin valinta olisi ollut luonteva ratkaisu joka tapauksessa. Tarkastelutapausten sijainnin rajaus edelleen kaupunkiympäristöön on saattanut vaikuttaa koko palveluasiainkohteiden laajuuteen ja palveluvalikoimaan. Laajemman palvelukeskuskokonaisuuden ja ryhmäkotien sisäisen tilatarjonnan välillä ei kuitenkaan havaittu yhteyttä, joten tämä ei vaikuttane merkittävästi pääasiallisiin tutkimustuloksiin. Ilman verrokkikohteita ei pystytä tarkasti arvioimaan eroja itse ryhmäkotien suunnittelussa kaupunkiympäristön ja maaseutumaisemman sijainnin välillä. Lähes kaikki tarkastelu kohteet kuitenkin sijaitsivat rajauksesta huolimatta avoimesti ilman seinänaapureita, joten fyysisestä ympäristöstä muodostuva ero voidaan arvioida vähäiseksi. Toiminnan tehokkuudelle ja täten yksikköjen mitoitukselle sekä sisäiselle sommittelemalle asetettavat edellytykset ovat todennäköisesti samansuuntaiset sijainnista riippumatta, vähintään taloudellisista syistä.

Ryhmäkodit vaikuttivat aineiston ja kirjallisuuden perusteella toimivan hyvin pitkälti itsenäisesti. Näin ollen on oletettavissa, että yksiköiden tai yksikköryhmien sisään rajatulla tarkastelulla saadaan varsin kattava kuva niiden suunnitteluratkaisuista. Erityisesti pyrittäessä tehostamaan tilankäyttöä yhteiskäytön kautta olisi kuitenkin aiheellista käsitellä tarkemmin myös yksiköitä laajempaa kontekstia ja kytköstä siihen.

Pääasiallinen tutkimusaineisto koostui rakennuslupavaiheen arkkitehtipiirustuksista, joiden tekeminen vaihteli skannatuista mikrofilmeistä vektoripohjaisiin pdf-tiedostoihin. Osassa skannattuja kuvia heikko laatu hankaloitti paikoin täsmällisten tilarajausten ja pinta-alojen määrittelyä, mutta tämän tutkimuksen pääosin josakin määrin keskimääräistettyihin lukemiin perustuvissa tarkasteluissa vaikutus on korkeintaan marginaalinen. Suurempaa tulkinnanvaraisuutta aiheutti se, että useimmat pohjapiirustukset olivat kalustamattomia, eikä kaikkia toimintoja ollut niissä erotettu selkeästi toisistaan. Näin ollen avotilojen kohdalla jouduttiin tekemään suunnitteluohjeistukseen ja tekijöiden omaan suunnittelutietämykseen perustuvia päätelmiä. Mahdollinen vaikutus koskee lähinnä rajanvetoja keittiö-, ruokailu- ja oleskelutilojen välillä.

Kohteiden lukumäärän suhteen tarkastelussa käytetty otos on melko laaja. Tästä huolimatta johtopäätöksiä on tehtävä varoen: yksikin monta yksikköä sisältävä kohde voi herkästi aiheuttaa suuren piikin esimerkiksi pinta-alajakaumissa. Toisaalta kyseessä saattaa myös olla esimerkiksi tiukasta ohjeistuksesta (tai sattumasta) johtuva keskittymä. Edeltävä on pyritty ottamaan huomioon peilaamalla havaintoja aiheisiin liittyvään suunnitteluohjeistukseen ja vertaamalla erottuvia poikkeamia muihin kohteisiin.

Keskiarvoistamisen lähtökohtaisena riskinä on, että käytännön lähdejoukko saattaa painottua esimerkiksi kahteen ääripäähän, jolloin näiden puoliväliin asettuva yhdistelmä ei kuvaa tarkasti kumpaakaan. Tästä syntyvän virheen välttämiseksi keskiarvoisia lukemia määritettäessä on kulloinkin arvioitu tarve hajonnan huomioon ottamiselle ja rajattu tai jaoteltu lähdejoukkoa vastaavasti. Suuri osa havaituista puutteista ja kehitystarpeista ei myöskään liity niinkään täsmälliseen tilamitoitukseen, vaan esimerkiksi tilojen sijoitteluun ja niiden välisiin yhteyksiin.

Tilankäytön tehokkuutta ja toimivuutta on arvioitu yleisluontoisen ohjeistuksen ja tutkimustiedon valossa, ilman kohdekohtaisia käyttäjäkyselyitä tai muita selvityksiä. Näin ollen tarkastelukohhteiden suunnitteluratkaisuissa saattaa olla piirteitä, jotka vaikuttavat yleisesti ottaen ongelmallisilta, mutta kyseisessä tapauksessa toimivat käytännössä – vastaava luonnollisesti pätee myös päinvastoin. Kokonaisuudessaan on siis otettava huomioon, ettei jokainen esiin nostettu kehitystarve tai -mahdollisuus päde jokaisessa palveluasumiskohteessa, vaan kyseessä on yleisiä havaintoja suomalaisen tehostetun palveluasumisen nykytilasta.

4.2. JATKOTUTKIMUSAIHEITA

Tutkimuksen aikana nousi esiin erinäisiä asioita ja aihepiirejä, jotka olivat nykyisen rajauksen ulkopuolella, mutta joiden tarkastelu olisi aiheellista ja mielenkiintoista joko tätä tutkimusta syventävinä näkökulmina tai siihen muutoin kytkeytyen. Tässä luvussa luodaan tiivis katsaus näihin jatkotutkimusaiheisiin.

Merkittävää tilankäytön tehostamisen potentiaalia ilmeni tilojen jaetun käytön kehittämisessä. Esitettyjen yleisluontoisten havaintojen täsmentämiseksi tarkemmiksi toimenpide-ehtouksiksi olisi perusteltua tutkia jaetun käytön mahdollisuuksia esimerkiksi joukolla tapaustutkimuksia siten, että tarkastelussa otettaisiin järjestelmällisesti huomioon konkreettiset käyttöaikataulut ja -tavat. Tilallisen analyysin lisäksi tällöin tulisi myös osallistaa tilojen käyttäjiä, vähintäänkin yksiköiden henkilökuntaa, jotta voitaisiin verrata käytännön kokemuksia teoreettisiin lähtökohtiin. Tähän liittyen, tai erillisenä laajemman rajauksen tarkastelunaan olisi myös aiheellista tarkastella jaettua tilojen käyttöä koko palveluasumiskohteen tasolla. Erityisesti huomiota tulisi kiinnittää siihen, miten ryhmäkodit verraten suljettuina kokonaisuuksina voivat parhaiten hyötyä myös muiden asukkaiden käyttämistä palvelu-, oleskelu- ynnä muista tiloista.

Jaettuun käyttöönkin kytkeytyen merkittäväksi kehittämisen kohteeksi osoittautuivat tilojen väliset kulkuyhteydet ja edelleen asukkaiden itsenäinen liikkumisympäristö. Aihetta voitaisiin jatkotutkimuksessa lähestyä ensisijaisesti niin asukkaan elinympäristön kokemuksellisuuden kuin palvelujen tehokkaan toteuttamisenkin kautta, joka tapauksessa molemmat näkökulmat riittävästi huomioon ottaen.

Estetiikka ja elämyksellisyys ovat oleellisia tekijöitä asuinrakennuksen, kuten minkä tahansa muunkin, suunnittelussa. Tehostetun palveluasumisen tapauksessa näiden merkitystä voidaan pitää vielä tavallistakin tärkeämpänä, koska ryhmäkoti tai viimeistään palvelukeskus on usein asukkaiden ainut päivittäinen elinympäristö. Vastaavasti palveluasumisen tilaratkaisuja ja niiden tehokkuutta sekä toiminnallisuutta tulee tarkastella myös kokemuksellisuuden ja viihtyisyyden näkökulmista. Aihepiiri on huomioitu osana kokonaisuutta jo tässä tutkimuksessa, mutta sitä voitaisiin edelleen tarkastella oman jatkotutkimuksensa keskeisenä teemana yhdistäen teoreettisia näkökulmia ja käyttäjäkokemuksia.

Tämän tutkimuksen tarkastelukohteissa tehostettu palveluasuminen oli aina toteutettu osana laajempaa ikääntyneiden asumisen keskittymää. Vaihtoehtoisena toteuttamistapana voitaisiin selvittää myös mahdollisuuksia samankaltaisen palvelutason järjestämiselle osana niin sanottua tavallista asuinrakennuskantaa. Tällainen aluetasolla hienojakoisempi toteutustapa on haasteellinen palvelujen tehokkaan tarjoamisen kannalta, mutta toisaalta saattaa mahdollistaa nykyratkaisuja paremmin ikääntymisen osana muuta yhteiskuntaa.

Tässä tutkimuksessa tehostetun palveluasumisen tarkastelu oli rajattu ryhmäkotimuotoiseen asumiseen, jollaisena se tavallisesti on Suomessa toteutettu. Laajempaan, nykykäytäntöä haastavana lähestymistapana olisi kuitenkin aiheellista pohtia myös muita mahdollisia toteuttamistapoja vastaavalle palvelutasolle. Asukkaiden kunto ja tarvittavat henkilöstöresurssit tulevat väistämättä asettamaan haasteensa tehokkuuteen pohjautuvasta vakiintuneesta käytännöstä poikkeamiselle, mutta toisaalta esimerkiksi kehittyvä teknologia voi avata toistaiseksi hyödyntämättömiä mahdollisuuksia hoidon järjestämiseen.

5. LÄHTEET

5.1. KIRJALLISUUSLÄHTEET

Hakasulkeissa esitetyt käännökset ovat tekijöiden omia ja tarkoitettu selventämään viitattujen teosten sisältöä tämän julkaisun omalla kielellä. Muun muassa palveluasumisen käsitteistössä on alueittaisia eroja, joten esimerkiksi termi ”palveluasuminen” ei välttämättä vastaa täysin sisällöltään alkuperäistä julkaisua.

Abrahamson, K., Bradley, D. B., Morgan, K. H., Fulton, B. R. & Ibrahimou, B. 2013. *Influence of Satisfaction with Services on Assisted Living Resident Satisfaction.* [Palveluita kohtaan koetun tyytyväisyyden vaikutus palveluasumisen asukkaiden yleiseen tyytyväisyyteen.] *Journal of Housing for the Elderly*, 27, s. 177–190.
DOI: 10.1080/02763893.2012.754821.

Andersson, S. 2007. *Palveluasuntoja ikäihmisille. Palveluasumisen nykytilanne ja tuleva tarve.* Helsinki: Stakes.

Andersson, J. E. 2011a. *'Appropriating space in an assisted living residence: On architecture and elderly frail people's spatial use'* [Tilan haltuun otto palveluasumisessa. Arkkitehtuurista ja vanhusten tilankäytöstä], teoksessa Architectural Research Centers Consortium (toim.). *Considering Research: Proceedings of the ARCC spring research conference 2011.* Southfield, Michigan, Yhdysvallat: Lawrence Technological University. s. 1–19.

Andersson, J. E. 2011b. *On the Interaction Between Frail Older People and the Built Environment.* [Kanssakäymisestä vanhusten ja rakennetun ympäristön välillä.] Tohtorin väitöskirja. Royal Institute of Technology, KTH. Viitattu 12.7.2016. Saatavissa: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:441455/FULLTEXT01.pdf>.

Andersson, M., Paulsson, J., Malmqvist, I. & Lindahl, G. 2015. *The use of common spaces in assisted living schemes for older persons: a comparison of somatic and dementia units.* [Yhteistilojen käyttö ikääntyneiden palveluasumiskohteissa: vertailu somaattisten- ja dementiayksiköiden välillä.] *Ageing & Society*, 36(4), s. 837–859. DOI: 10.1017/S0144686X15000033.

ARA 2015. *Suunnitteluopas: Keskeisiä tavoitteita valtion tukemien asuntojen suunnittelulle.* Lahti: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.

Aromaa, A. & Koskinen, S. 2002. *Terveys ja toimintakyky Suomessa: Terveys 2000 -tutkimuksen perustulokset.* Helsinki: Kansanterveyslaitos, Terveiden ja toimintakyvyn osasto.

Barnes, S. 2006. *Space, Choice and Control, and Quality of Life in Care Settings for Older People.* [Tila, valinnanvapaus ja hallinta sekä elämänlaatu ikääntyneiden hoivaympäristöissä.] *Environment and Behavior*, 38(5), s. 589–604. DOI: 10.1177/0013916505281578.

Cinelli, D. J. 1999. *'Place makes a difference: A case study in assisted living'* [Paikalla on väliä: tapaustutkimus palveluasumisesta], teoksessa Schwarz, B. & Brent, R. (toim.). *Aging, autonomy, and architecture: Advances in assisted living.* Baltimore, Maryland, Yhdysvallat: Johns Hopkins University Press. s. 262–277.

Cutler, L. J., Kane, R. A., Degenholtz, H. B., Miller, M. J., Grant, L. 2006. *Assessing and comparing physical environments for nursing home residents: using new tools for greater research specificity.* [Vanhainkotien asukkaiden fyysisten ympäristöjen arviointi ja vertailu: uusien työkalujen käyttö tutkimuksen täsmällisyyden parantamiseksi.] *Gerontologist*, 46(1), s. 42–51.

Cutler, L. J. 2007. *Physical Environments of Assisted Living: Research Needs and Challenges.* [Palveluasumisen fyysiset ympäristöt: tutkimuksen tarpeita ja haasteita.] *The Gerontologist*, 47(1), s. 68–82. DOI: 10.1093/geront/47.Supplement_1.68.

Cutler, L. J. 2008. *Nothing is Traditional about Environments in a Traditional Nursing Home: Nursing Homes as Places to Live Now and In the Future.* [Mikään perinteisten vanhainkotien ympäristöissä ei ole perinteistä: vanhainkodit paikkoina asua nyt ja tulevaisuudessa.] Konferenssissa Centers for Medicare & Medicaid Services & Pioneer Network, *Creating Home in the Nursing Home: A National Symposium on Culture Change and the Environmental Requirements.* Washington, DC, Yhdysvallat, 3.4.2005. Viitattu 29.7.2016. Saatavissa: <http://www.pioneernetwork.net/Data/Documents/Cutler-Nothing-is-Traditional-Paper.pdf>.

Daatland, S. O., Høyland, K. & Otnes, B. 2015. *Scandinavian Contrasts and Norwegian Variations in Special Housing for Older People.* [Skandinaavisia kontrasteja ja norjalaisia vaihtoehtoja erityisasumisessa ikääntyneille.] *Journal of Housing For the Elderly*, 29(1–2), s. 180–196. DOI: 10.1080/02763893.2015.989778.

Day, K., Carreon, D. & Stump, C. 2000. *The therapeutic design of environments for people with dementia.* [Ympäristöjen terapeuttinen suunnittelu dementiaista kärsiville.] *The Gerontologist* 40(4), s. 397–416. DOI: 10.1093/geront/40.4.397.

Degenholtz, H. B., Miller, M. J., Kane, R. A., Cutler, L. & Kane, R. L. 2006. *Developing a Typology of Nursing Home Environments.* [Vanhainkotiympäristöjen typologian muodostaminen.] *Journal of Housing for the Elderly*, 20(1-2), s. 5–30. DOI: 10.1300/J081v20n01_02.

Dickens, A. P., Richards, S. H., Greaves, C. J. & Campbell, J. L. 2011. *Interventions Targeting Social Isolation in Older People: A Systematic Review.* [Ikääntyneiden sosiaaliseen eristäytyneisyyteen kohdistettuja interventioita. Systemaattinen katsaus.] *BMC Public Health*, 11(1), s. 647–668. DOI: 10.1186/1471-2458-11-64.

DWELL. 2015. *Extra-care Housing: Brief development. DWELL Working Document. July 2015 DRAFT.* [Tehostettu palveluasuminen: Muistion valmistelu. DWELL työpaperi. Heinäkuu 2015 LUONNOS.] Viitattu 15.11.2018. Saatavissa: <http://dwell.group.shef.ac.uk/wp-content/uploads/2016/11/DWELL-ECH-Brief-dev-July-2015.pdf>.

Elmståhl, S., Annerstedt, L. & Åhlund, O. 1997. *How should a group living unit for demented elderly be designed to decrease psychiatric symptoms?* [Kuinka ryhmäasumisen dementiasta kärsiville ikääntyneille tulisi olla suunniteltu psykiatristen oireiden vähentämiseksi?] *Alzheimer Disease and Associated Disorders*, 11(1), s. 47–52.

Eurostat 2015. *Population structure and ageing.* [Väestörakenne ja ikääntyminen.] Viitattu 21.7.2016. Saatavissa: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_structure_and_ageing.

Famuyibo, A. A., Duffy, A. & Strachan, P. 2012. *Developing archetypes for domestic dwellings – an Irish case study.* [Arkkityyppien kehittäminen asuinrakennuksille – irlantilainen tapaus tutkimus.] *Energy and Buildings*, 50, s. 150–157. DOI: 10.1016/j.enbuild.2012.03.033.

Finne-Soveri, H., Björkgren, M., Noro, A. & Vähäkangas, P. 2005. *'RAI-järjestelmän esittely'*, teoksessa Noro, A., Finne-Soveri, H., Björkgren, M. & Vähäkangas, P. Ikääntyneiden laitoshoidon laatu ja tuottavuus: RAI-järjestelmä vertailukehittämisessä. Helsinki: Stakes. s. 22–26.

Fleming, R. & Purandare, N. 2010. *Long-term care for people with dementia: environmental design guidelines.* [Pitkäaikaishoito dementiasta kärsiville: ohjelinjat elinympäristön suunnitteluun.] *International Psychogeriatrics*, 22(7), s. 1084–1086. DOI: 10.1017/S1041610210000438.

Gold, D. T., Sloane, P. D., Mathew, L. J., Bledsoe, M. M. & Konanc, D. A. 1991. *Special Care Units: A Typology of Care Settings for Memory-Impaired Older Adults.* [Erityishoidon yksiköt: muistihäiriöistä kärsivien ikääntyneiden hoitoympäristöjen typologia.] *The Gerontologist*, 31(2), s. 467–475. DOI: 10.1093/geront/31.4.467.

Gubrium, J. 1972. *Toward a Socio-Environmental Theory of Aging.* [Kohti sosiaalis-ympäristöllistä teoriaa ikääntymisestä.] *Gerontologist* 12(3), s. 281–284.

Hoglund, J. D., & Ledewitz, S. D. 1999. *'Designing to meet the needs of people with Alzheimer's disease'* [Suunnittelu Alzheimerin taudista kärsivien tarpeisiin vastaamiseksi.], teoksessa Schwarz, B. & Brent, R. (toim.). *Aging, autonomy, and architecture: Advances in assisted living.* Baltimore, Maryland, Yhdysvallat: Johns Hopkins University Press. s. 229–261.

van Hoof, J., Janssen, M. L., Heesakkers, C. M. C., van Kersbergen, W., Severijns, L. E. J., Willems, L. A. G., Marston, H. R., Janssen, B. M. & Nieboer, M. E. 2016. *The Importance of Personal Possessions for the Development of a Sense of Home of Nursing Home Residents.* [Henkilökohtaisen omaisuuden merkitys kodintunnon kehittymisessä vanhainkotiasukkaiden keskuudessa.] *Journal of Housing For the Elderly*, 30(1), s. 34–50. DOI: 10.1080/02763893.2015.1129381.

Hynynen, R. (toim.) 2010. *Muunneltavuus palvelu- ja senioriasumisessa - VVO Palvelutalo Viikin kehityshankeraportti.* Lahti: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.

Kaasalainen, T. 2015. *Ikääntyvät asukkaat ja asunnot – Vaihteellaiset esteettömyysparannukset lähiökerrastoissa.* Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto, arkkitehtuurin laitos. Diplomityö. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ttty-201503121120>.

Kaasalainen, T. & Huuhka, S. 2016a. *Homogenous homes of Finland: 'Standard' flats in non-standardized blocks.* [Suomen yhtenäiset kodit: 'Standardi'asunnot standardoimattomissa kerrostaloissa.] *Building Research and Information*, 44(3), s. 229–247. DOI: 10.1080/09613218.2015.1055168.

Kaasalainen, T. & Huuhka, S. 2016b. *Accessibility improvement models for typical flats: Mass-customizable design for individual circumstances.* [Esteettömyysparannusmallit tyyppiasuntoihin: Massaräätälöitävää suunnittelua yksilökohtaisiin tarpeisiin.] *Journal of Housing for the Elderly*, 30(3), s. 271–294. DOI: 10.1080/02763893.2016.1198739.

Kasanen, P. 2004. *ELDERATHOME The Prerequisites of the Elderly for Living at Home: Criteria for Dwellings, Surroundings and Facilities / Ikäihmisten kotona asumisen edellytykset. Asunnon, ympäristön ja palvelujen suunnittelukriteerit.* Helsinki: Työtehoseura.

Kivelä, S-L. 2006. *Geriatrisen hoidon ja vanhustyön kehittäminen. Selvityshenkilön raportti.* Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Korpinen 2017. *Gaius original mallipohjat*. Viitattu 11.10.2017. Saatavissa: <http://www.korpinen.com/suunnittelu-ja-rakentaminen/mallipohjat/original/>.

L 28.12.2012/980. *Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista*.

Lamminmäki, K., Laitinen, L., Pekkala, H., Sievänen, L. & Sievänen, M. 2015. *ARA:n erityisryhmäkohteiden tilamitoitus*. Lahti: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.

Lawton, M. P., & Nahemow, L. 1973. 'Ecology and the aging process [Ekologia ja ikääntymisprosessi]', teoksessa Eisdorfer, C. & Lawton, M.P. (toim.), *Psychology of adult development and aging*. Washington, DC, Yhdysvallat: American Psychological Association. s. 619–674.

Lawton, M. P., Weisman, G. D., Sloane, P., Norris-Baker, C., Calkins, M. & Zimmerman, S. I. 2000. *Professional environmental assessment procedure for special care units for elders with dementing illness and its relationship to the therapeutic environment screening schedule*. [Ympäristön arviointijärjestelmä ammattikäyttöön dementoivista sairauksista kärsivien ikääntyneiden erityishoidon yksiköissä ja sen suhde terapeuttisen ympäristön seulontaohjelmaan.] *Alzheimer Disease & Associated Disorders*, 14(1), s. 28–38.

Lindberg, T. 2015. *Vihreä asuinkerrostalo – Selvitys ekologisen asuinkerrostalon passiivisista suunnitteluratkaisuista energiatehokkuuden ja hiilijalanjäljen näkökulmista*. Diplomityö. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto, arkkitehtuurin laitos. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:tyy-201511111707>.

Lindberg, T., Kaasalainen, T., Moisio, M., Mäkinen, A., Hedman, M. & Vinha, J. 2018. *Potential of space zoning for energy efficiency through utilization efficiency* [Tilavyöhykkeiden potentiaalinen vaikutus energiatehokkuuteen käytön kautta.] *Advances in Building Energy Research*. DOI: 10.1080/17512549.2018.1488619.

Mathew, L. J. & Sloane, P. D. 1991. 'Environmental characteristics of existing dementia units [Olemassa olevien dementiayksiköiden ympäristölliset piirteet.]', teoksessa Sloane, P. D. & Mathew, L. J. (toim.), *Dementia units in long-term care*. Baltimore, Maryland, Yhdysvallat: Johns Hopkins University Press. s. 163–173.

Moisio, M., Kaasalainen, T., Lehtinen, T. & Hedman, M. 2018. *Energiatehokkaan arkkitehtisuunnittelun ohjekortisto*. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto, Arkkitehtuurin laboratorio.

Mooney, P. & Nicell, P. L. 1992. *The importance of exterior environment for Alzheimer residents: effective care and risk management*. [Ympäristön merkitys Alzheimerin taudista kärsiville asukkaille: tehokas hoito ja riskinhallinta.] *Healthcare Management Forum*, 5(2), s. 23–29. DOI: 10.1016/S0840-4704(10)61202-1.

Moos, R. & Lemke, S. 1996. *Evaluating Residential Facilities: The Multiphasic Environmental Assessment Procedure*. [Laitosasumisen arviointi: Monivaiheinen ympäristöarviointimenettely.] Thousand Oaks, Kalifornia, Yhdysvallat: SAGE Publications.

Mäkiö, E., Malinen, M., Neuvonen, P., Vikström, K., Mäenpää, R., Saarenpää, J. & Tähti, E. 1994. *Kerrostalot 1960–1975*. Helsinki: Rakennustieto.

Namazi, K. H., Rosner, T. T. & Rechlin, L. 1991. *Long-term memory cuing to reduce visuo-spatial disorientation in Alzheimer's disease patients in a special care unit*. [Pitkään aikavälin muistiviitteet tilallisen hämmennyneisyyden vähentämiseksi Alzheimerin taudista kärsivien keskuudessa erityishoidon yksikössä.] *The American Journal of Alzheimers Care and Related Disorders & Research*, 6(6), s. 10–15. DOI: 10.1177/153331759100600603.

Netten, A. 1989. *The effect of design of residential homes in creating dependency among confused elderly residents: A study of elderly demented residents and their ability to find their way around homes for the elderly*. [Asuntojen suunnittelun vaikutus riippuvuussuhteen luomisessa hämmennyneiden ikääntyneiden asukkaiden keskuudessa: tutkimus dementiasta kärsivistä asukkaista ja heidän kyvystään suunnistaa ikääntyneiden asumiskohteissa.] *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 4(3), s. 143–153. DOI: 10.1002/gps.930040305.

Nord, C. 2011. *Architectural space as a moulding factor of care practices and resident privacy in assisted living*. [Arkkitehtoninen tila muokkaavana tekijänä hoitokäytännöissä ja asukkaiden yksityisyydessä palveluasumisessa.] *Ageing and society*, 31(6), s. 934–952. DOI: 10.1017/S0144686X10001248.

Nordin, S., Elf, M., McKee, K. & Wijk, H. 2015. *Assessing the physical environment of older people's residential care facilities – development of the Swedish version of the Sheffield Care Environment Assessment Matrix (S-SCEAM)*. [Fyysisen ympäristön arviointi ikääntyneiden palveluasumisen kohteissa – ruotsalaisen version kehittäminen Sheffieldin hoitoympäristön arvioinnin matriisista.] *BMC Geriatrics*, 15(3). DOI: 10.1186/1471-2318-15-3.

Noro, A., Mäkelä, M., Jussmäki, T. & Finne-Soveri, H. 2014. 'Ikäihmistien palveluiden kehityslinjoja 2000-luvulla', teoksessa Noro, A. & Alastalo, H. (toim.), *Vanhuspalvelulain 980/2012 toimeenpanon seuranta – Tilanne ennen lain voimaantuloa vuonna 2013*. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. s. 19–30.

Orrell, A., McKee, K., Torrington, J., Barnes, S., Darton, R., Netten, A. & Lewis, A. 2013. *The relationship between building design and residents' quality of life in extra care housing schemes*. [Rakennussuunnittelun ja asukkaiden elämänlaadun välinen suhde tehostetun palveluasumisen kohteissa.] *Health & Place*, 21, s. 52–64. DOI: 10.1016/j.healthplace.2012.12.004.

Palviainen, S. 2008. *Vanhusten ja vammaisten palvelutalon kehittäminen - kuvaus nykytilanteesta, 13 taloa.* Helsinki: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.

Pajunen, E. & Karisto, A. 2009. 'Yksinäisyys, yhteydenpito ja ystävät', teoksessa Haapola, I., Fohelholm, M., Heinonen, H., Karisto, A., Kullaa, A., Mäkelä, T., Niiranen, T., Nummela, O., Pajunen, E., Ritsilä, A., Seppänen, M., Töyli, P., Uutela, A., Valve, R., Väänänen, I. Ikihyvä Päijät-Häme -tutkimus: Peruseräraportti 2008. Lahti, Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymä. s. 31-35.

Park, N. S., Zimmerman, S., Sloane, P. D., Gruber-Baldini, A. L. & Eckert, J. K. 2006. *An Empirical Typology of Residential Care/Assisted Living Based on a Four-State Study.* [Palveluasumisen empiirinen typologia perustuen neljä osavaltiota kattavaan tutkimukseen.] *The Gerontologist*, 46(2), s. 238–248. DOI: 10.1093/geront/46.2.238.

Peace, S. M., Holland, C. & Kellaher, L. 2005. 'Making space for identity [Tilan luominen identiteetille]', teoksessa G. J. Andrews & D. R. Philips (toim.). *Ageing and Place. Perspectives, policy, practice.* Abingdon, Iso-Britannia and New York, Yhdysvallat: Routledge. s. 188–204.

Pirhonen, J. & Pietilä, I. 2016. *Perceived resident-facility fit and sense of control in assisted living.* [Koettu yhteensopivuus asukkaan ja asuinympäristön välillä sekä hallinnan tuntu palveluasumisessa.] *Journal of Aging Studies*, 38, s. 47–56. DOI: 10.1016/j.jaging.2016.04.006.

Pärnänen, M., Vaarna, S. & Kukkonen, H. 1994. *Saneerattavan kerrostalon mahdollisuuksia.* Helsinki: Teknillinen korkeakoulu.

Rantala, E. (toim.) 2008. *Talotekniikan reititysohje - modulaarinen installaatiotekniikka (RIL 239-2008).* Helsinki: Suomen Rakennusinsinöörien Liitto RIL.

Rantala, E. (toim.) 2009. *Asuinkerrostalojen linjasaneeraus - hankeprosessi ja tekniset ratkaisut 60- ja 70-lukujen kerrostaloissa (RIL 252-2009).* Helsinki: Suomen Rakennusinsinöörien Liitto RIL.

Rappe, E. 2005. *The influence of a green environment and horticultural activities on the subjective well-being of the elderly living in long-term care.* [Viherympäristön ja kasvinhoidollisten aktiviteettien vaikutus koettuun hyvinvointiin pitkäaikaishoidossa asuvien ikääntyneiden keskuudessa.] Tohtorin väitöskirja. Helsingin yliopisto. Viitattu 19.7.2016. Saatavissa: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/maa/sbiol/vk/rappe/theinflu.pdf>.

Regnier, V. 2002. *Design for Assisted Living. Guidelines for Housing the Physically and Mentally Frail.* [Palveluasumisen suunnittelu. Ohjelinjoja fyysisesti ja henkisesti heikkojen asumiseen.] New York, Yhdysvallat: Wiley & Sons Inc.

Reinikainen, E., Loisa, L. & Tyni, A. 2015. *FinZEB-hanke. Lähes nollaenergiarakennus (nZEB) – käsitteet, tavoitteet ja suuntaaviivat kansallisella tasolla. Loppuraportti. Hankkeen sisältö ja tulokset.* Helsinki. Viitattu 15.11.2018. Saatavissa: https://www.talteka.fi/sites/default/files/file_attachments/finzeb_loppuraportti.pdf.

RTS 2006. *Esteetön liikkumis- ja toimimisympäristö, RT 09-10884.* Helsinki: Rakennustietosäätiö RTS.

RTS 2008a. *Asuntosuunnittelu: Oleskelu ja vapaa-ajan vietto, RT 93-10926.* Helsinki: Rakennustietosäätiö RTS.

RTS 2008b. *Asuntosuunnittelu: Ruoanvalmistus ja ruokailu, RT 93-10929.* Helsinki: Rakennustietosäätiö RTS.

RTS 2013. *Vanhusten palveluasuminen, RT 93-11134.* Helsinki: Rakennustietosäätiö RTS.

Sikorska, E. 1999. *Organizational Determinants of Resident Satisfaction With Assisted Living.* [Organisatoriset tekijät asukkaiden tyytyväisyydessä palveluasumiseen.] *Gerontologist*, 39(4), s. 450–456.

Sloane, P. D., Mitchell, C. M., Preisser, J. S., Phillips, C., Commander, C. & Burkner, E. 1998. *Environmental correlates of resident agitation in Alzheimer's disease Special Care Units.* [Korrelaatiotekijät ympäristön ja asukkaiden levottomuuden välillä Alzheimerin taudista kärsivien erityishoidon yksiköissä.] *Journal of the American Geriatrics Society*, 46(7), s. 862–869. DOI: 10.1111/j.1532-5415.1998.tb02720.x.

Sloane, P. D., Mitchell, C. M., Weisman, G., Zimmerman, S., Foley, K. M., Lynn, M., Calkins, M., Lawton, M. P., Teresi, J., Grant, L., Lindeman, D. & Montgomery, R. 2002. *The Therapeutic Environment Screening Survey for Nursing Homes (TESS-NH): an observational instrument for assessing the physical environment of institutional settings for persons with dementia.* [Terapeuttisten ympäristöjen seulontakysely vanhainkodeille: tarkkailuvälinne dementiaa kärsivien henkilöiden laitospäristöjen fyysisten ominaisuuksien arviointiin.] *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 57(2), s. 69–78.

Socialstyrelsen 2010. *Nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom 2010 - stöd för styrning och ledning.* [Kansallinen ohjeistus dementiaa kärsivien hoitoon 2010 - tukea ohjaukseen ja johtamiseen.] Tukholma, Ruotsi: Socialstyrelsen. Viitattu 22.7.2016. Saatavissa: <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18012/2010-5-1.pdf>.

Sorri, L. 2006. *1950–1980-lukujen asuinkerrostalojen soveltuvuus senioriasumiseen.* Arkkitehtuurin osaston julkaisu A 35. Oulu: Oulun yliopisto.

THL 2017. *Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi – Ikääntyminen.* Viitattu 4.12.2018. Saatavissa: <https://www.sotkanet.fi/sotkanet/fi/haku?g=358>.

Tilastokeskus 2016a. *Väestö iän (1-v.) ja sukupuolen mukaan alueittain 1980–2015.* Viitattu 1.7.2016. Saatavissa: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/058_vaerak_tau_104.px/?rxid=1d7c112c-4ec3-4b49-bbf5-526224254c6a.

Tilastokeskus 2016b. *Väestö asuinpaikan kaupunki–maaseutu-luokituksen mukaan sekä osuus väestöstä 1990 - 2014.* Viitattu 4.7.2016. Saatavissa: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/049_vaerak_tau_204.px/?rxid=617c6846-2618-4574-9f2b-987176a8499b.

Tilastokeskus 2017. *Asuntokunnat ja asuntoväestö asuntokunnan koon, huoneluvun ja talotyypin mukaan 2005–2016.* Viitattu 28.9.2017. Saatavissa: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__asu__asas/020_asas_tau_102.px/?rxid=6377b364-4a00-4a4c-893a-78efb39a7135.

Tuorila, H. 2014. *Erytisyryhmien palveluasumisen kilpailuolosuhteet ja kilpailun edistäminen.* Helsinki: Kilpailu- ja kuluttajavirasto.

Vaarama, M. & Voutilainen, P. 2002. *Kaksi skenaariota vanhusten hoivapalvelujen kehityksestä ja resurssitarpeista ajalla 1999–2030.* Yhteiskuntapolitiikka, 67(4), s. 352–363.

Ybarra, O., Burnstein, E., Winkielman, P., Keller, M.C., Manis, M., Chan, E., Rodriguez, J. 2008. *Mental exercising through simple socializing: social interaction promotes general cognitive functioning.* [Henkisten kykyjen harjoittaminen yksinkertaisen seurustelun kautta: sosiaalinen kanssakäyminen edistää yleistä kognitiivista toimintakykyä.] *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(2), s. 248-259. DOI: 10.1177/0146167207310454.

Zimmerman, S. & Sloane, P.D. 2007. *Definition and Classification of Assisted Living.* [Palveluasumisen määrittäminen ja luokittelu.] *The Gerontologist*, 47(suppl1), s. 33–39. DOI: 10.1093/geront/47.Supplement_1.33.

Åkerblom, S. & Hälikkä, S. 2006. *'Iäkkäiden ihmisten asumisen ja hoivan taloja'*, teoksessa Medman, M. & Sanaksenaho, P. (toim.). *Asuntoarkkitehtuuri ja mahdollinen muutos – Esseitä asuntoarkkitehtuurin opetuksesta ja tutkimuksesta – Tuomo Siitonen 60 vuotta.* Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Özer-Kemppainen, Ö. 2006. *Alternative housing environments for the elderly in the information society: the Finnish experience.* [Vaihtoehtoisia asuin ympäristöjä ikääntyneille tietoyhteiskunnassa: suomalainen kokemus.] Oulu: Oulun yliopisto, arkkitehtuurin osasto. Saatavissa: <http://urn.fi/urn:isbn:9514280822>.

5.2. KUALÄHTEET

Muut kuin alla listatut kuvat tekijöiden omia. Alla listatut kuvat kyseisten sivustojen lisenssiehtojen mukaisesti vapaasti käytettäviä.

Taustakuva s. III, Esipuhe: **rawpixel.com.** Ladattu 31.12.2018. <https://www.pexels.com/photo/man-holding-woman-s-hand-1449049/>.

Taustakuva s. 1, Johdanto: **MabelAmber.** Ladattu 31.12.2018. <https://pixabay.com/en/elderly-man-person-sitting-reading-3895215/>.

Taustakuva s. 6, Rajaus ja tarkastelutapa: **rawpixel.com.** Ladattu 31.12.2018. <https://www.pexels.com/photo/person-writing-on-paper-1537167/>.

Taustakuva s. 12, Nykyiset suunnitteluratkaisut ja kehitystarpeet: **Luka Siemionov.** Ladattu 31.12.2018. <https://www.pexels.com/photo/woman-and-woman-sitting-on-bench-in-front-of-the-window-1443450/>.

Taustakuva s. 51, Yhteenveto: **StockSnap.** Ladattu 31.12.2018. <https://pixabay.com/en/people-old-elderly-man-woman-2582878/>.

Taustakuva s. 55, Lähteet: **Free-Photos** Ladattu 31.12.2018. <https://pixabay.com/en/old-letters-quill-old-photos-pen-1082299/>.

Laitoshoidon purkamisen ja väestön vauhdikkaan ikääntymisen myötä ikääntyneiden palveluasuminen on ollut ja on yhä voimakkaasti muutoksessa. Erityistä painetta kohdistuu kaikkein huonokuntoisimmille suunnatun tehostetun palveluasumisen toteuttamiseen kustannus- ja resurssitehokkaasti, mutta samalla kuitenkin hyvinvoinnin ja laadukkaan elämän edellytykset säilyttäen. Lisääntyvä hoidon tarve ja suhteessa niukkenevat resurssit asettavat suuria haasteita palveluasumisen toteuttamiselle, kaikilla tasoilla periaatteellisista ratkaisuisista kohteittaiseen suunnitteluun. Onnistuneen lopputuloksen aikaan saaminen edellyttää kokonaisvaltaisen huolellista suunnittelua, joka ei tarpeiden muuttuessa voi nojata pelkästään totuttuihin käytäntöihin.

Tässä julkaisussa selvitetään suomalaisten case-kohteiden sekä aihepiirin kotimaisen ja kansainvälisen kirjallisuuden kautta ikääntyneiden tehostetun palveluasumisen nykytilaa ja kehitystarpeita. Erityisesti huomio on tilallisten ratkaisujen tehokkuudessa ja toimivuudessa, inhimillisen hyvinvoinnin kytkeytyessä kiinteästi kumpaankin. Nykytilanne ongelmiseen ja onnistumiseen käydään läpi tilatyypikohtaisesti, missä yhteydessä myös esitetään periaatetasoisia keinoja vakiintuneiden suunnitteluratkaisujen kehittämiseksi vastaamaan paremmin nykyisiä ja tulevia ikääntyneiden asumisen tarpeita.

Tämä julkaisu on laadittu Tampereen teknillisen yliopiston (TTY) Arkkitehtuurin laboratoriossa Asuntosuunnittelun tutkimusryhmässä (ASUTUT). Tutkimus on toteutettu vuosina 2015–2018 osana TTY:n vetämää ja Tekesin (Business Finland) rahoittamaa COMBI-hanketta (Comprehensive Development of Nearly Zero-Energy Municipal Service Buildings), jonka tavoitteena on ollut tarkastella palvelurakennusten energiatehokkuuden parantamista lähes nollaenergiatasoon kokonaisvaltaisesti. Tämä julkaisu kuuluu COMBI-hankkeen Arkkitehtonisten ratkaisujen vaikutus energiatehokkuuteen -työpakettin (WP2) palvelurakennusten nykyratkaisujen tilaa ja kehitystarpeita kartoittavaan osuuteen. Julkaisu kytkeytyy laajempaan hankekokonaisuuteen tilallista ja toiminnallista tehokkuutta sekä elinympäristön laatua painottavan näkökulmansa kautta.

